

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

NEVŞEHİR İLİ GÜLŞEHİR İLÇESİ HALK EDEBİYATI
VE FOLKLORU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Nevin ÇÖL YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN

Konya-2010

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

NEVŞEHİR İLİ GÜLŞEHİR İLÇESİ HALK EDEBİYATI
VE FOLKLORU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Nevin ÇÖL YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN

Konya-2010

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ix
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU.....	x
ÖN SÖZ	xi
ÖZET	xiii
SUMMARY	xv
KISALTMALAR VE SİMGELER	xvii
GİRİŞ	1
A. GÜLŞEHİR’İN TARİHİ.....	1
B. GÜLŞEHİR’İN KONUMU, COĞRAFİ YAPISI, İKLİMİ	1
C. GÜLŞEHİR’İN EKONOMİK YAPISI.....	2
D. GÜLŞEHİR’İN İDARİ DURUMU VE DEMOGRAFİK YAPISI	2
E. GÜLŞEHİR’İN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI	4
BİRİNCİ BÖLÜM	5
GÜLŞEHİR HALK EDEBİYATINDAN ÖRNEKLER	5
1.1. HALK NESRİNDEN ÖRNEKLER.....	5
1.1.1. MASALLAR.....	5
Ağayla Üç Oğlu	7
Sarı Kızla Kara Kız	8
İci Baba	9
Dev ile Üvey Çocuklar.....	11
Eşeyle Fatma	11
Bey oğluyla Yalancı Kız	12
Bey oğluyla Dünya Gözeli	14
Dev Paşa.....	15
Pir Ahmet	16
1.1.2. EFSANELER.....	18
Nevşehir Adı Efsanesi.....	19

Gülşehir Adı Efsanesi	20
Sığırlı (Yeşilyurt) Köyünün Adı	20
Hacılar Köyünün Adı	21
Hasan Baba	21
1.1.3. FIKRALAR.....	22
Ne Haliniz Varsa	23
Dal Boylum	23
Amcalar Köyü	24
Yüz Çocuk.....	24
Kırk Armut.....	24
Camız	25
Sığırcık Cücüğü.....	25
Tırmık.....	25
Ekmek Var	25
Oruç.....	26
1.2. HALK ŞİİRİNDEN ÖRNEKLER	26
1.2.1. NİNNİLER.....	26
Dandini Dandini Dastana	27
Nenni Guzum	28
Bebeğimin Beşiği	28
Danalı Bebek.....	29
Uyu Yavrum Uyu.....	29
Hu Hu Hu Allah	29
Nenni.....	30
Dandini Dastana.....	30
Nen Deyelim Nennisine	30

Uyu Yavrum Uyu.....	31
Hoppala Yavrum	31
1.2.2. MÂNÎ	31
1.2.3. TÜRKÜLER	41
1.2.3.1. Aşk Türküleri	44
Vurgunum Kaşa Göze	44
Asfaltın başındayım	44
Ağaçlıktan Arar Gelir.....	45
Kayalar	45
Pencere Altında Gördüm İzini	46
Evimizin n Gülünen Tiken	47
Evlerinin n Bulgur Sokusu	47
Avcuyum Ben şu Dağları Aşmadım.....	48
1.2.3.2. Bölgelere ya da Bireylere zg Konuları Olan Türküler:	48
Çalış'ın Dağına Bah	49
Söyleyin Anama Anam Ağlasın.....	50
1.2.3.3. Kına Türküleri.....	51
Kınayı Getir Aney	51
Kına Türküsü.....	51
Gelin Hoş geldin	52
Gelin Türküsü	53
1.2.3.4. Diğerk Türküler.....	53
Menekşem	53
Farfara	54
Gl Koydum Gl Tasına	55
Peşkir Çektim Direkten.....	55
1.2.4. AĞIT	56
1.2.4.1. Çeşitli Hastalıklar zerine Söylenen Ağıtlar	58
Kanser	58
1.2.4.2. Ölüm zerine Söylenen Ağıtlar.....	59

Çöloğlu'nun Gelini	59
Nettin Kızılırmak Allı Gelini	59
Ahmet'e Ağıt.....	60
Yiğidin Yası Var	61
Hasan'a Ağıt	62
Evlat Acısı.....	63
Esme Yeller.....	64
Pekiz'e Ağıt.....	64
Songül'ün Ağıdı.....	64
1.2.4.3. Askerler Üzerine Söylenen Ağıtlar	65
Asker Ağıdı	65
Şehide Ağıt.....	65
1.2.4.4. Ayrılık Üzerine Söylenen Ağıtlar	65
Gayri Ayrılıyorum Buradan	65
1.2.4.5. Çeşitli Sosyal Hadiseler Üzerine Söylenen Ağıtlar.....	66
Kevser	66
Dudunun Ağıdı.....	66
Dağların Karı.....	67
1.3. KALIPLAŞMIŞ İFADELER.....	67
1.3.1. ATASÖZLERİ	67
1.3.2. DEYİMLER	72
1.3.3. TEKERLEMELER	77
1.3.3.1. Masal Tekerlemeleri.....	79
1.3.3.2. Oyun Tekerlemeleri	80
1.3.3.3. Tören Tekerlemeleri.....	81
1.3.3.4. Söz Cambazlığına Dayanan Tekerlemeler	82
1.3.3.5. Diğer Tekerlemeler	85
1.3.4. BİLMECELER.....	86
1.3.4.1. Mensur Bilmeceleler	87
1.3.4.2. Manzum Bilmeceleler	88

İKİNCİ BÖLÜM.....	92
GÜLŞEHİR FOLKLORUNDAN ÖRNEKLER	92
2.1. DOĞUM.....	92
2.1.1. DOĞUM ÖNCESİ	93
2.1.1.1. Kısırlığı Giderme	93
2.1.1.2. Gebe Kalma.....	94
2.1.2. DOĞUM ANI.....	95
2.1.3. DOĞUM SONRASI.....	95
2.2. SÜNNET	98
2.3. ASKER UĞURLAMA.....	98
2.4. EVLENME / DÜĞÜN	99
2.4.1. DÜĞÜN ÖNCESİ.....	100
2.4.1.1. Kız Arama	100
2.4.1.2. Kız İsteme (Dünürücü Gitme).....	100
2.4.1.3. Söz Kesimi, Nişan.....	101
2.4.1.4. Bohça Hazırlama.....	102
2.4.1.5. Okuntu Dağıtma	102
2.4.2. DÜĞÜN	103
2.4.2.1. Bayrak Kaldırma ve Bayrak Altı Yemeği	103
2.4.2.2. Kına Gecesi	103
2.4.2.3. Gelin Alma	105
2.4.3. DÜĞÜN SONRASI	105
2.4.3.1. Gelin Gezdirme	105
2.4.3.2. İndirtmelik Geleneği	105
2.4.3.3. Eve Girdirme Geleneği.....	106
2.4.3.4. Gerdek Gecesi	106
2.4.3.5. Kâkül Kesme.....	107
2.4.3.6. El Öpme Geleneği	107

2.5.	ÖLÜM.....	107
2.5.1.	ÖLÜM ÖNCESİ.....	107
2.5.2.	ÖLÜM ANI.....	108
2.5.3.	ÖLÜM SONRASI.....	110
2.5.3.1.	Cenaze Töreni ve Defin.....	110
2.5.3.2.	Yaş Devri ve Iskat.....	111
2.5.3.3.	Ağız Köpüğü Yemeği	111
2.5.3.4.	Kırkinci Gün Yemeği	111
2.5.3.5.	Elli İkinci Gecesi.....	111
2.5.3.6.	Mezar Ziyareti.....	112
2.6.	BAYRAMLAR	112
2.7.	ÇOCUK OYUNLARI.....	113
	Âşık Oyunu	113
	Ay Gördüm	114
	Beş Taş / Ebe Taş Oyunu	114
	Bezîrgânbaşı.....	114
	Bilye Oyunu	115
	Birdirbir.....	115
	Çelik Çomak Oyunu.....	115
	Dalya Oyunu	115
	Enek Oyunu.....	116
	El El Üstünde Kimin Eli Var?.....	116
	Hane Oyunu	116
	Hımbıl Oyunu	116
	İstop Oyunu.....	117
	On İki Can.....	117
	Sobe Oyunu.....	117
	Topaç.....	118
	Topal Tavuk Oyunu (Zıldır Zimba)	118
	Uçak	118

Yağ Satarım Bal Satarım.....	118
2.8. HALK MUTFAĞI / YÖRESEL YEMEKLER.....	118
2.8.1. ÇORBALAR.....	118
Tarhana Çorbası	118
Kesme Çorbası (Kesme Aşı).....	119
Sütlü Çorba	119
Düğü Çorbası	119
Katma Çorbası (Yaz Aşı).....	119
2.8.2. YEMEKLER.....	119
Üzümlleme	120
Çirleme.....	120
Ayva Dolması	120
Culgur (Ekmek Aşı)	120
Firek Cacığı.....	120
Filiz Cacığı.....	121
Galle	121
Çiçek Dolması.....	121
Gül Cacığı	121
Sütlü Kabak.....	121
Sulu Köfte	121
Ağ pakla (Kuru Fasulye).....	122
Bulgur Pilavı	122
Hamur Köftesi.....	122
Döndürme.....	122
2.8.3. TATLILAR	123
Öküz Helvası.....	123
Aside	123
Bulamaç (Pelise)	123
Çığırtma	123
Tandırda Pancar	123
Kabak Tatlısı	124
Yumurta Tatlısı	124

2.8.4. DİĞERLERİ.....	124
Yufka Ekmek	124
Üzüm Pekmezi	125
Kömbe (Sac Arası).....	125
Yağlamaç	125
Hoşaf.....	125
2.9. MAHALLİ KELİMELELER.....	126
SONUÇ.....	132
KAYNAK ŞAHISLAR.....	135
KAYNAKÇA.....	142
EKLER.....	144
Özgeçmiş	157

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Nevin ÇÖL YILDIZ
(İmza)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Nevin ÇÖL YILDIZ tarafından hazırlanan Nevşehir İli Gülşehir İlçesi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme başlıklı bu çalışma...../...../.....tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı

Başkan

İmza

Unvanı, Adı Soyadı

Üye

İmza

Unvanı, Adı Soyadı

Üye

İmza

ÖN SÖZ

Kültür, bir milleti millet yapan en önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır. Kültür aynı zamanda gelecek kuşaklara bırakabilecek en değerli mirastır. Bu itibarla, Türk milletini oluşturan en önemli unsur ve miras olan Türk kültürünün ve bu kültürün ürünlerini içeren Türk Halk Edebiyatının layıkıyla incelenmesi her bir Türk evladının en önemli görevlerinden biridir.

Türk halk edebiyatı ürünleri ise bir milletin kültürel unsurları ve o milletin aynasıdır. Beşikten mezara kadar olan süreci içine alan Halk Edebiyatı halkın yaşayış şekli, uygulamaları, sözlü edebiyat ürünlerini kısacası bizi biz yapan değerleri işlemektedir. Bu değerler dilden dile, nesilden nesile aktarılarak varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Fakat günümüzde teknolojinin gelişmesi, kitle iletişim araçlarının artmasıyla ve insanların uğraş alanlarının çeşitlenmesiyle insanlar arasındaki ilişkiler zayıflamış, toplum olma bilinci giderek azalmıştır ve bunun sonucunda da bu ürünler hafızalardan yavaş yavaş silinmeye başlamıştır.

Bu çalışmayı yapmakta ki temel amacımız doğup büyüdüğüm memleketim olan Gülşehir'in unutulmaya yüz tutmuş gelenek ve göreneklerinin, örf ve âdetlerinin yok olup gitmesine engel olmak ve bu değerlerin bizden sonraki nesillere aktarılması ve tanıtılmasını sağlamaktır.

Yöre halkının ağzından çıkan her bir ürün onların hüznünü, sevincini; yaptığı her bir uygulama ise yaşayış tarzlarını, inançlarını yansıtan tarihi bir belge niteliğindedir. Her ağdın yaşanmış bir öyküsü, söylenen bir türkünün gerçek bir hikâyesi mevcuttur. Anonim olan bu ürünlerin yazılı hâle getirilerek bu bölgedeki halk edebiyatı ürünlerini de edebiyat dünyasına kazandırmak istedim.

Söz konusu çalışmanın derleme safhasında mümkün olduğu kadar çok kişiyle görüştük, önceden hazırlanılan soruları yönelttik, yöre halkının ağzından çıkan her kelimeyi kaydettik. Kaynak taraması aşamasında genelden özele gidilerek öncelikle Nevşehir ile ilgili daha sonra Gülşehir ile ilgili kaynak taraması yaptık. Çalışmamıza katkısı olur amacıyla ulaştığımız her bilgiyi not ettik. Uzun süren hazırlık aşamasının ardından derlenen ürünleri uzun uğraşlar sonucu yazıya geçirdik ve konulara göre bir tasnife tabi tuttuk.

Çalışmam boyunca bana destek veren engin kültürü, bilgisi ve tecrübeleriyle yardımlarını esirgemeyen derleme aşamasında ve sonrasında fikirlerinden istifade ettiğim başta danışmanım Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN'e, sayın hocalarım Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Seyit EMİROĞLU ve Yrd. Doç. Dr. Sinan GÖNEN'e sonsuz saygı ve hürmetlerimi sunar, teşekkürü bir borç bilirim.

Bütün bu çalışmalar sırasında desteğini ve yardımını esirgemeyerek çalışmamın ilerlemesinde büyük katkısı olan sevgili eşim Hüseyin YILDIZ'a, canım annem Cennet ÇÖL'e ve babam Burhan ÇÖL'e ayrıca teşekkür ediyorum.

Derleme çalışmaları esnasında bize yürekten destek veren bütün akrabalarım ve yöre halkına saygı ve sevgilerimi sunarım.

25.05.2010

Nevin ÇÖL YILDIZ

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nevin ÇÖL YILDIZ	Numarası 074201031002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Halk Edebiyatı	
	Danışmanı	Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN	
Tezin Adı		Nevşehir İli Gülşehir İlçesi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme	

ÖZET

Bir ulusun edebiyatı, kuşaktan kuşağa sürüp giden bir kültür unsurudur. Her kültürel unsur gibi edebiyat da toplum yaşantısında büyük değişimler olmadıkça çok yavaş gelişir. Hızla değişen dünyamızda bu değerleri yazılı hale getirmedığımız takdirde unutulmaya mahkûmdur. Türk halk edebiyatı ise halkın içinden çıkan ürünlerle beslenir, gelişir. İşte bu düşünce ile “Nevşehir İli Gülşehir İlçesi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme” isimli bu çalışmada derleme metoduyla elde edilen verilere göre Gülşehir yöresinin geçmişten bugüne yaşanmış ve hala sürdürülmekte olan gelenek ve görenekleri, örf ve âdetleri ve Türk halk edebiyatı ürünleri ele alınmıştır.

Çalışmanın giriş kısmında yörenin tarihi, coğrafik, ekonomik, demografik yapısı ve sosyo-kültürel yapısı ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Gülşehir ilçesindeki halk edebiyatına ait örnekler verilmiştir. İlk kısımda masal, efsane ve fıkraların tanımına ve çeşitlerine değinilip, yöremizde derlenen halk edebiyatı ürünlerinden örnekler sunulmuştur. İkinci kısımda ise anonim halk edebiyatı ürünleri olan ağıt, türkü, mani ve ninni türleri hakkında bilgi verilip, yöremizde bu türler için derlediğimiz örnekler yer verilmiştir. Üçüncü kısımda ise kalıplaşmış ifadeler başlığı altında derlenen atasözü, deyim ve bilmecelelere yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Gülşehir folklorundan örnekler yer verilmiş ve Gülşehir ve çevresindeki doğum, evlenme ve ölüm adetleri üzerinde durulmuştur. Bunların yanı sıra sünnet, asker uğurlama ve bayramlar da yapılan uygulamalara yer

verilmiştir. Bu bölümde son olarak yöredeki çocuk oyunlarına, mahalli kelimelere ve halk mutfağına örnekler verilmiştir.

Çalışmanın sonunda sonuç, kaynak şahıslar, kaynakça, fotoğraflar ve bölgeye ait harita bulunmaktadır.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nevin ÇÖL YILDIZ	Numarası 074201031002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Halk Edebiyatı	
	Danışmanı	Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN	
Tezin İngilizce Adı		A Review on Folk Literature and Folklore in Gulsehir County, Nevsehir Province	

SUMMARY

A nation's literature is a cultural element which goes on from generation to generation. Like all cultural elements literature improves very slowly unless major changes is not been occurred in the social life. In our rapidly changing world unless we bring these values to be written down is bound to be forgotten. Turkish folk literature is fed and improved from the products of public life. From this aspect, in this study named as "A Review on Folk Literature and Folklore in Gulsehir County, Nevsehir Province", Gulsehir district's customs and traditions, customary usage and Turkish folk literature products lived from past to today and still ongoing obtained by data collection method are examined.

In the introduction part of this study, geographic, economic, demographic and socio-cultural structures of the district are discussed.

In the first chapter of this study, the examples of folk literature in the Gülsehir district are given. In the first part definitions and varieties of fairy tales, legends and jokes have been emphasized and also some examples of folk literature products composed from our district have been presented. In the second part, by informing about genres such as Agit, Turku, Mani and Ninni, which are creations of anonymous folkloric literature and also the samples that we compiled around our district, are given. The third section is compiled under the proverbial stereotyped expressions, idioms and riddles to take place.

In the second chapter of the study examples of Gülsehir folklore are given and birth, marriage and death rituals which are belong to Gülsehir and its surrounding are emphasized. In addition to these, the practice in circumcision, military sendoff and

festivals take place. At the end of this chapter, examples of child games, local words and public kitchens have been given.

At the end of the study conclusion, resource persons, bibliography, photos, and maps are available.

KISALTMALAR VE SİMGELER

C. : Cilt

km: Kilometre

m: Metre

M.Ö. : Milattan önce

M.S. : Milattan sonra

TDK : Türk Dil Kurumu

vb. : Ve benzerleri

Yay. : Yayınları

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

A. GÜLŞEHİR'İN TARİHİ

Gülşehir ilçesi Kızılırmak nehri kenarında yer almaktadır. Kızılırmak'ın suladığı geniş ve verimli arazilere sahip olması, sulak ve yerleşime uygun olması nedeniyle birçok kavmin yerleşim merkezi olmuştur. *“Gülşehir ilçesinin kuruluşuna ilişkin kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte ilçe merkezinin kuzeyine düşen Civelek Köyü mağarasında bulunan vazolar ve küpler ilçe tarihinin M.Ö.7500-8000 yıllarına kadar uzandığını göstermektedir. Hititler M.Ö.3000-2000, Frigyalılar ise M.Ö.900-800 yıllarında bölgede hüküm sürmüşlerdir. Bölge daha sonra Lidyalılar, Medler, Kimmerler, Helenler, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, İranlıların hakimiyeti altında kalmıştır.”*(www.gulsehir.bel.tr)

Gülşehir ilçesinde bulunan peribacaları ve mağaralar hem yerleşim amaçlı hem de dini amaçlı kullanılmıştır. Hatta bir dönem Kapadokya'nın dini başkenti olarak kalmış ancak, Açıksaray rahiplerinin kiliselere resim yapma akımını kabul etmemeleri üzerine bu özelliğini kaybetmiştir. *“Türklerle Anadolu'nun kapılarını açan 1071 yılındaki Malazgirt Zaferinden sonra Selçuklu Türklerinin hâkimiyeti altına girmiştir. İlçenin Bizanslılar döneminde “Zoropassos” olarak anılan ismi Selçuklular ile birlikte “Arapsun” olarak değiştirilmiştir. İlçe, Osmanlılar döneminde özellikle 1. Abdulhamid'in sadrazamlarından Gülşehirli olan Karavezir Seyit Mehmet Paşa'nın yaptığı yatırımlar ile gelişme kaydetmiş ve bu dönemde Uçhisar Nahiyesine bağlı bir köy iken kaza haline gelmiştir. 1896 yılında ise ilçe Niğde Sancağı'na bağlı bir kaza olarak ilan edilmiştir.”* (www.gulsehir.bel.tr)

Cumhuriyet döneminde ilçenin ismi “Gülşehir” olarak değiştirilmiştir ve Nevşehir'in 1954 yılında il olmasıyla Nevşehir ilinin ilçesi haline getirilmiştir.

B. GÜLŞEHİR'İN KONUMU, COĞRAFİ YAPISI, İKLİMİ

Gülşehir, İç Anadolu Bölgesinin Orta Kızılırmak Bölümünde yer almakta ve Nevşehir iline bağlı bir ilçedir. İlçenin batısında Aksaray ili Ortaköy ilçesi, güneydoğusunda Nevşehir İl merkezi, doğusunda Avanos ilçesi, kuzeyinde de Mucur ve Hacıbektaş ilçeleri bulunmaktadır.

“Nevşehir'i Hacıbektaş, Kırşehir ve Ankara'ya bağlayan yol üzerinde kurulan Gülşehir'in denizden yüksekliği 885 metre olup yüzölçümü 931 km²'dir. Nevşehir'e 19, Avanos'a 24, Derinkuyu'ya 50, Hacıbektaş'a 26, Kozaklı'ya 73, Ürgüp'e 35, Acıgöl'e 40 km mesafede bulunmaktadır.”(www.gulsehir.bel.tr)

Gülşehir, yazları sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve yağışlı geçen tipik bir karasal iklime sahiptir. Hâkim bitki örtüsü bozkırdır. İlkbaharın getirdiği yağmurlarla yeşeren bozkır bitkileri Haziran ayından itibaren kurumaya yüz tutmaktadır.

İlçede tabii göl bulunmamakla beraber Bölükören ve Yalıntaş köylerinde birer sulama göleti bulunmaktadır. İlçenin başlıca akarsuyu Kızılırmak'tır. Kızılırmak yörede alüvyal ve kolüvyal topraklar içeren geniş bir kıyı ovası oluşturmaktadır.

C. GÜLŞEHİR'İN EKONOMİK YAPISI

Gülşehir konumu itibariyle geniş bir ovaya sahiptir. Bunun sonucu olarak temel ekonomik faaliyeti tarım oluşturmaktadır. İlçe ekonomisinde bağcılığın çok önemli bir yeri vardır. Bunun yanında şeker pancarı, tahıl, sebze ve meyve üretimi yapılmaktadır. İlçede var olan sanayi kuruluşları tarıma dayalı üretim yapan işletmelerdir.

Gülşehir ilçesi tarımın dışında zengin yer altı kaynaklarına da sahiptir. Ancak bu kaynakların işleme açılmaması ilçe ekonomisinin sadece tarıma dayanmasına sebep olmaktadır. *“Gülşehir'in Arafa yöresinde toplam rezervi 3 milyon tonu bulan linyit yatakları ile toplam rezervi 2500 ton dolayında olan barit bulunmaktadır. Ayrıca, Tuzköy yakınlarındaki 50 milyon ton rezervli tuz yatakları bulunmaktadır. Gümüşkent kasabasında ise işletmeye açılmamış mermer ocakları bulunmaktadır.”(www.gulsehir.bel.tr)*

D. GÜLŞEHİR'İN İDARİ DURUMU VE DEMOGRAFİK YAPISI

Gülşehir 25.269 nüfusa sahip bir ilçedir. İlçeye bağlı 5 kasaba ve 28 köy vardır. İlçe, alüvyal ovaya sahip olması itibariyle geniş düzlük alanlara sahiptir. Bunun sonucu olarak ilçe merkezi, kasaba ve köylerde genellikle toplu yerleşim biçimi görülmektedir. Aşağıda yer alan tabloda Gülşehir ilçe merkezi, kasabaları ile köylerine ilişkin 2009 yılına ait ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

Tablo-1: 2009 Yılı Sonu İtibariyle Gülşehir Merkez, Kasaba ve Köyleri Nüfus Sayıları

YERLEŞİM YERİ	TOPLAM	ERKEK	KADIN
Gülşehir İlçe Merkezi	8.741	4.240	4.501
1 Abuuşağı Kasabası	1.446	714	732
2 Karacaşar Kasabası	2.077	1.022	1.055
3 Ovaören Kasabası	1.122	539	583
4 Tuzköyü Kasabası	2.204	1.073	1.131
5 Gümüşkent Kasabası	716	377	339
KASABALAR TOPLAMI	7.565	3.725	3.840
1 Alemlı Köyü	51	19	32
2 Alkan Köyü	184	93	91
3 Bölükören Köyü	296	151	145
4 Civelek Köyü	297	150	147
5 Dadağı Köyü	157	78	79
6 Eğrikuyu Köyü	289	131	158
7 Emmiler Köyü	390	191	199
8 Eskiaylacık Köyü	345	169	176
9 Fakıuşağı Köyü	406	191	215
10 Gökçetoprak Köyü	441	222	219
11 Gülpınar Köyü	303	143	160
12 Gümüşyazı Köyü	149	77	72
13 Hacıhalilli Köyü	333	164	169
14 Hamzalı Köyü	109	51	58
15 Kızılkaya Köyü	315	158	157
16 Oğulkaya Köyü	225	119	106
17 Terlemez Köyü	1.040	491	549
18 Yakatarla Köyü	319	160	159
19 Yalıntaş Köyü	281	136	145
20 Yamalı Köyü	66	34	32
21 Yeniaylacık Köyü	696	342	354
22 Yeşilöz Köyü	582	283	299
23 Hacılar Köyü	205	99	106
24 Karahüyük Köyü	48	23	25
25 Şahinler Köyü	532	258	274
26 Yeşilli Köyü	289	146	143
27 Yeşilyurt Köyü	291	144	147
28 Yüksekli Köyü	324	153	171
KÖYLER TOPLAMI	8963	4376	4587
İLÇE GENEL TOPLAMI	25.269	12.341	12.928

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

E. GÜLŞEHİR'İN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

İç Anadolu Bölgesine hâkim olan kültürel yapıya Gülşehir ilçesinde de rastlanmaktadır. Gülşehir'de Türk milli kültürüne paralel bir yaşam biçimi sürdürülmektedir. Mahalli gelenek ve göreneklere bağlılık hâlâ devam ettirilmektedir. İlçede turizm faaliyetlerinin son yıllarda gelişim göstermesiyle beraber sosyal hayatta da bazı değişimler görülmeye başlanmıştır. *“İlçe tarihindeki eğitim ve kültür faaliyetleri 13. yy.ın sonlarına kadar uzanmaktadır. 14. yy.ın başlarında Konya, Kayseri, Niğde ve Bursa gibi ilim merkezlerinin yanında Gülşehir'de önemli bir konuma gelmiş bu dönemde bağrından yetiştirdiği tasavvuf şairlerinden en ünlüleri olan Şeyh Ahmet Gülşehri ve Hoca Mesut Gülşehri ilçenin eğitim ve kültürüne katkıda bulunmuşlar ve Anadolu birliğinin sağlanmasında büyük rol oynamışlardır.”*(www.gulsehir.gov.tr)

Osmanlı döneminde yine Gülşehir'de doğan ve 1. Abdulhamit'in sadrazamı olan Karavezir Silahtar Seyit Mehmet Paşa küçük bir köy durumundaki ilçeyi imar ettirerek ilk sübyan mektebini açtırmıştır. Günümüzde ilçede 21 ilköğretim okulu, 4 lise ve 1 anaokulu bulunmaktadır. Ayrıca, halk eğitim merkezi, akşam sanat okulu ve ilçe halk kütüphanesi de faaliyetlerine devam etmektedir.

İlçede Gülşehir Belediye Spor Kulübü, Karavezir Spor kulübü, Gülşehir Lisesi Gençlik ve Spor kulübü faaliyetlerini sürdürmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜLŞEHİR HALK EDEBİYATINDAN ÖRNEKLER

1.1. HALK NESRİNDEN ÖRNEKLER

1.1.1. MASALLAR

Masal, özellikle çocukluk yıllarımızda hayal dünyamızı zenginleştiren, bize hayvanlar ya da insanlar vasıtasıyla daima iyiliği, güzelliği öğreten anonim halk nesri ürünlerindendir. Genellikle kış gecelerini ısıtan, insanlara hoşça vakit geçiren masalları anlatması kimi zaman günlerce sürermiş. Yerleşik hayatta sobanın, ocağın başında masal anaları, masal nineleri çocuklara masal anlatırmış. Her masalda alınması gereken bir ders vardır. Masallar birer hayal ürünüdür, dinleyicisini inandırma kaygısı yoktur, zamana ve mekâna bağlı kalınmaksızın nesir şeklindeki kısa anlatmalardır. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle masal anlatanların ve dinleyenlerin sayısı gittikçe azalmaktadır. Gülşehir ve çevresinde ise bu gelenek yaşlılar tarafından devam ettirilmektedir. Çocukların hayal dünyalarını genişleten bu tür çocuk gelişimi açısından da oldukça önemlidir. Yöremizde derlediğimiz masallara geçmeden yapılan masal tanımlarına göz atalım.

Türk Dil Kurumu'nun çıkardığı Türkçe Sözlük'ün masal maddesi şöyledir: “Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikâye.” (TDK, 2005: 1349)

Saim Sakaoğlu ise “Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür.”(Sakaoğlu, 2003: 2) şeklinde tanımlamıştır.

Pertev Naili Boratav, “Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlarından ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı.” şeklinde tanımlar. (Boratav, 1982: 75)

Ali Berat Alptekin “Hayvan Masalları” adlı eserinde, masal için şöyle bir ifade kullanmıştır: “Halk edebiyatının anlatmaya dayanan türleri arasında yer alan masallar; bazen uyumayan çocukların rüyalar âlemine dalmasına, bazen gençlerin eğlenmesine, bazen de bir araya gelen dostların güzel vakit geçirmelerine vesile olmuştur.” Alptekin, hayvan masallarını şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Tekerlemeler
2. Vahşi hayvanlar
3. Vahşi ve evcil hayvanlar
4. Vahşi hayvanlar ve insan
5. Vahşi-Evcil hayvanlar ve insan
6. İnsan ve evcil hayvanlar
7. Kuş ve insanlar
8. Evcil hayvanlar
9. Zincirleme masallar” (Alptekin, 1991: VII)

Bizim derlemiş olduğumuz tek hayvan masalı olan “Eşeyle Fatma” da bu sınıflandırmada “Vahşi hayvanlar” bölümüne uygun düşmektedir.

Masalların kaynağı hakkındaki görüşlerini belirtirken, Saim Sakaoğlu, şunları söyler: “Hiçbir masal ilk günkü şeklini koruyamamıştır, koruyamaz da. Ancak masalın çatısı aynen korunur, onun etrafındakiler değişir.” (Sakaoğlu, 2003: 10)

Bizim derlediğimiz masallar da bu görüşü desteklemektedir. Masal, söylene söylene ya şekil değiştirmiş ya da bazı kısımları unutulmuştur. Bu durum, masalın ilk söylendiği şeklin yazılmasına engeldir. “İci Baba, Sarı kızla Kara Kız” masallarını bu duruma örnek gösterebiliriz.

Türk masallarında genellikle ya padişah, bey oğlu gibi zengin, saraylarda oturan kahramanlar vardır; bu kahramanlar güzel bir kıza âşık olur. Olaylar bunun üzerine kurgulanır. Ya da devler vardır, güçlü, iri cüsseli, olağanüstü özelliklere sahiptirler.

Bizim derlediğimiz “Dev ile Üvey Çocuklar, Dev Paşa” masallarında da dev iri cüsseli, kötü, insanüstü özelliklere sahiptir, “Bey Oğluyla Dünya Gözeli” masalında ise, bey oğlu, çok zengin bir kişidir ve dünya güzeli kıza kendisi âşıktır.

Masalların sonunda iyiler mükâfatlandırılır (muradına ererek, padişahın kızıyla evlenerek...) kötüler ise cezalandırılır. Bizim derlediğimiz masallarda da iyilerin mükâfatlandırılmasına sıkça rastlamaktayız.

Gülşehir’de masalların başında, ortasında veya sonunda masal tekerlemeleri pek az kullanılır. “Evvel zamanında, evvel zaman içinde galbır saman içinde” gibi kısa girişler yapılır. Tespit edebildiğimiz masal başı tekerlemelerini de, tekerlemeler bölümüne yazdık.

Derleme yaptığımız Gülşehir yöresinde masala “*mesel*” ve “*hikâye*” denildiğini gördük. Derleme esnasında, masal anlatmalarını istediğimiz köylüler genellikle, masalların *eskide kaldığını* belirterek hatırlamadıklarını söylediler. Kimi masalların ise günümüz koşullarına uyarlanarak anlatıldığını tespit ettik. Bu masallardan düzeltibildiklerimize yer verdik, diğerlerini çalışmamıza almadık. Kimi kaynak şahıslar ise çalışmamızda yer verebileceğimiz uzunluk ve özelliklere sahip olmayan masallar aktardılar. Bazı kaynak şahıslar da küçükken dinledikleri masallardan akıllarında kalanları anlatmaya çalıştılar. Gülşehir yöresinde derleyebildiğimiz masallar aşağıda verilmiştir.

Ağayla Üç Oğlu

Zamanın birinde zengin bir köy ağası varmış. Ağanın da 3 oğlu varmış. Bir gün 3 oğlunu başına toplamış, kalan mirasıyla çocuklarının ne yapacaklarını merak etmiş.

- Gelin oğullar mirasımı taksim edeyim, demiş.

Parasını 3 oğluna taksim etmiş. Belli bir vakitten sonra 3 oğlunu tekrar başına çağırarak, onlara sormuş:

- Yavrularım verdiğim parayı nasıl değerlendirdiniz? demiş.

Oğullardan birincisi parayı değerlendirmiş olmanın gururuyla: “Han yaptırdım” demiş.

İkincisi kendisinin daha iyi değerlendirdiğini düşünerek: “Hamam yaptırdım” demiş.

Üçüncüsü ise “Köylerde yedim, içtim, gezdim, eş dost tuttum.” demiş. Diğer ikisi şaşkınlıkla kardeşlerinin yüzüne bakmışlar, bir de babalarının yüzüne.

Babalarının bu işe ne diyeceğini merak etmişler. Ama babalarının beklemedikleri cevabı karşısında şok olmuşlar.

- Handa eşekler yatar, hamamda çıplaklar çimer, demiş. Küçük oğluna da dönerek “Aferin oğlum gezip, yiyip içerek en iyisini sen yapmışsın, demiş. (S.C.)

Sarı Kızla Kara Kız

Evvel zaman da bir sarı kız bir de kara kız varmış. Bu kızlar üvey kardeşmiş. Sarı kız kadının üvey kızı kara kız öz kızıymış. Üvey anne sarı kızı hiç sevmemiş, bütün zor işlere onu yollamış. Bir gün kocasına demiş ki:

- Bıktım bu sarı kızdan. Ya onu dağa bırak gel ya da ben giderim, demiş.

Adam çaresiz kabul etmiş kızına da:

- Gel kızım dağa odun toplamaya gidelim, demiş.

Beraber dağa gitmişler, babası odun toplamaya başlamış kızına da:

- Ben odun toplarken sen burada yat, giderken uyandırırım seni, demiş.

Sarı kız uyuyunca babası onu dağda bırakıp evine dönmüş. Sarı kız uyandığında ne görsün dağda tek başına kalmış. Etrafta köpekler uluyor, canavarların sesi duyuluyormuş. Sarı kız korkudan ormanın içinde koşmaya başlamış. Belki babamı bulurum diye düşünmüş. Koşarken koşarken derenin içinde bir göz ev görmüş, hemen kapısını çalmış. İçerden ses gelmiş.

- Kim o?

- Beni içeri alır mısınız? Demiş sarı kız.

Kapı açılmış yaşlıca bir kadın içeri almış sarı kızı. Pilav yapıp karnını doyurmuş, yatağını yapıp yatırmış. Ardından yaşlı kadın da yatmış. Sabah uyanmış ki sarı kız evi deşirmiş, temizlemiş, düzenlemiş, yatakları kaldırmış. Yaşlı kadın çok sevinmiş. Onu bir derenin başına götürmüş.

- Kızım şu dereden iki su akacak. Biri sarı su öteki kara su. Kendini sarı suya at su seni evinin önüne götürecekt, demiş.

Sarı kız suya atlamış etrafı pırıl pırıl altın olmuş. Su aka aka kızı evinin önüne götürmüş. Sarı kız evin kapısına vardığında horoz ötmeye başlamış. Analık kocasına:

- Çık da kapıya bir bak kim gelmiş, demiş.

Adam bir baksa ki gelen sarı kız. Herkes çok şaşırmış, sarı kız pırıl pırıl altınlara sarılmış. Analık sarı kızı görünce çok kıskanmış:

- Sen onu iyi yere bıraktın, kara kızı da aynı yere bırak biz de altınlara bürünelim, demiş kocasına.

Adam bu seferde kara kızı dağa götürmüş aynı yere yatırmış. Kara kız da arayıp yaşlı kadının evini bulmuş. Kapıyı çalmış içeri girmiş. Yaşlı kadın kara kızın da karnını doyurmuş, yatağını yapıp yatırmış. Ama kara kız yaşlı kadına hiç yardım etmemiş. Ne yatağını toplamış ne de evi temizlemiş. Yaşlı kadın kara kızı da derenin başına götürmüş.

- Kızım buradan iki su akacak biri sarı su diğeri kara su. Sen kara suya atla seni evinin önüne kadar götüreceğim, demiş.

Kara kız kara suya atlar atlamaz katran gibi kara, pis kokulu olmuş. Horoz yine ötmeye başlayınca herkes merakla kapıya koşmuş. Evin etrafını pis bir koku sarmış. Anası baksa ki kızı katran karası, pis bir halde gelmiş. Kocasının kendi kızını başka yere götürdüğünü düşünmüş.

- Sen bizi istemiyorsun, benim kızımı başka yere götürdün katranlara buladın, demiş. Kızını da almış evi terk edip gitmiş. Sarı kızla babası da mutlu mesut yaşamışlar. Kıskançlığın, kötülüğün kimseye hayır getirmeyeceğini anlamışlar. (S.C.)

İci Baba

Bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde kalbur saman içinde bir kötü adam varmış. Bu adam mağarada yaşayan soyguncunun, hırsızın biriymiş. İnsanları kandırıp mağarasına götürürmüş. İstediklerini yapmayınca da onları ayaklarından tavana asarmış. 3 tane öksüz kız varmış. Bir gün kötü adam kızların kapısını çalmış.

- İci baba, İci baba İ satıyom, İ satıyom... Diyerek kapıyı açtırmış.

Kapıyı açan en büyük kızmış. Kötü adam kıza:

- Et getirdim, yin mi? Demiş.

Kız “Yimem” demiş.

- Bannamı yin mi, demiş.

Kız istemeyince almış onu da mağarasına götürmüş, ayağından tavana asmış. İkinci kıza da aynısını yapmış. Sıra üçüncü kıza gelmiş. En küçük kız olanları anlamış, ablalarını kurtarmak için mağaraya gitmiş.

- Bannanı yerim, demiş.

Kötü adam:

- Al bannamı ye, demiş. Hırsızlık için gitmiş.

Kız parmağı kedinin önüne atmış, kedi de güzelce yemiş. Meğer parmak adam sorunca nerede olduğunu söylemiş. Adam gelmiş, sormuş:

- Bannah nerdesin? Demiş.

Parmak:

- Sıcacık karında yatıyom, demiş.

Bunun üzerine adam kızın sözünü tuttuğunu düşünmüş ve ona güvenmiş. Ayağından da asmamış, kızı mağarada bırakmış. Mağarada kırk tane oda varmış, kırk tane de anahtar.

Kötü adam giderken:

- Sakın bu kapıları açma, demiş.

Kız merak etmiş bir tanesini açmış. Açsa ki bir de ne görsün yakışıklı bir yiğit ayağından tavana asılmış. Kız hemen o yiğidi kurtarmış, beraber mağaradan başka diyarlara kaçmışlar. Adam mağaraya döndüğünde bir bakmış ki kapılardan biri açılmış, içine bakmış boş, kızı arar kız yok. Beraber kaçtıklarını anlamış. Ayağına demir bir çarık giyer, diyar diyar kızı aramaya çıkar. Dilenci olur kapılara varır, evlere misafir olur kızı arar. Mevsimler geçer kızı bulamaz. Bir gün yeni bir kapıyı çalar, kapı açılrsa ki birde ne görsün aradığı kız bu evdedir. Ama kız adamı tanıyamaz, dilenci zannetmiştir. Kapıyı açar ve haline acıyıp adamı misafir etmek istemiş.

Yakışıklı yiğit:

- Eve almayalım kim olduğunu bilmiyoruz, demiş.

Ama kız misafir etmek ister.

- Varsın ahırın bir köşesinde bari kalsın, demiş.

Herkes yatınca kötü adam kalkar, üzerine ölü toprağı serper. Kızı döve döve götürmeye çalışır. Yakışıklı yiğit adamdan şüphelendiği için başka yerde yatıp evi izlermiş. Olanları görünce koşmuş köylüye haber vermiş, adamı yakalayıp döve döve öldürmüşler. Böylece kız da yakışıklı yiğit de kurtulmuş, ömür boyu mutlu yaşamışlar. Anlamışlar ki kötüler her zaman cezasını bulur, iyiler her zaman kazanır.

(M.Ç.)

Dev ile Üvey Çocuklar

Evvel zamanda bir dev varmış. Üç kardeşin de üvey anaları varmış. Bir gün analık üç çocuğu azdırıp eve gelmiş. Çocuklar evlerini ararken az gitmişler uz gitmişler dere tepe düz gitmişler. Bir tandır başına gelmişler. Tandırda yanık bir kömbe varmış. Durup düşünmüşler “ Anamız bizi sevseydi bizi azdırmazdı.” demişler.

Yanmış kömbeyi yuvarlamışlar ve demişler ki:

- Bu kömbe nereye giderse bizde oraya gidelim, belki evimizi buluruz.

Kömbeyi yuvarlamışlar.

- Anacuk babacuk ten ten kalacuk, anacuk babacuk ten ten kalacuk... Diyerek yola düşmüşler.

Kömbe yuvarlanırken yuvarlanırken bir deliğe düşmüş. Bu delik devin eviymiş. Derinden derinden devin sesi gelmiş:

- Kim o insanoğlu, kiiiiim? Demiş.

- Bizik, demiş çocuklar.

- Gelin yavrularım kavurga yedireyim size, demiş dev.

Dev kafasındaki bitleri taramış, yemeleri için önlerine koymuş. Çocuklar korkudan yemişler. Dev dışarı çıkınca çocuklarda peşinden çıkıp kaçmışlar. Dev peşlerine düşmüş, yakalayıp evine getirmiş. Her gün birini yemiş, geride sadece kız kardeşleri kalmış. Kız devin elinden kurtulmuş, evinin yolunu bulmuş analığının yanına sığınmış. Fakat bu seferde analığı onu bir gölbaşına bırakıp gelmiş. Gölle atını sulamaya bir yiğit gelmiş. Dünyalar güzeli kıza âşık olmuş, kızı atının terkine atıp kurtarmış. Evlenip sonsuza dek mutlu yaşamışlar. (M.Ç.)

Eşyle Fatma

İki tane kuzu varmış. Birinin adı Eşe diğerininki Fatma'ymış. Küçük bir mağarada anaları kuzularını saklamış. Dışarıda otladıklarını Eşyle Fatma'ya ine getirirmiş. Bir gün kurt kuzuların inde saklandığını öğrenmiş. Anaları gelince kapıda bir şeyler söylüyormuş, onlarda kapıyı açarmış. Kurt merak etmiş bir gün analarını izlemiş, kapıyı nasıl açtığını öğrenmiş. “Eşyle Fatma kapıyı aç.” deyince açıyorlarmış. Bir gün kurt ine gitmiş:

- Eşyle Fatma kapıyı aç, demiş.

- Yooh, sen bizim anamız değilsin. Anamızın sesi böyle değil, demişler.

Kurt başka sefer sesini inceltip söyler:

- Eşeyle Fatma kapıyı aç.

Kuzular yine inanmamışlar.

- Ayağını uzat bakalım, demişler. Kurt, ayağını uzatmış.

Kuzular:

- Sen anamız değilsin. Onun ayağı beyaz, demişler.

Kurt bu seferde ayağına koyun postu sarıp yine mağaranın kapısına gelmiş.

- Eşeyle Fatma kapıyı aç, diye ince bir sesle seslenmiş.

Kuzular yine:

- Ayağını uzat bakalım, demişler.

Kurt post sarılı ayağını göstermiş. Zavallı Eşeyle Fatma da inanıp kapıyı açmışlar. Baksalar ki kocaman bir kurt. İnin içinde bir oraya bir buraya kaçmışlar; ama nafile kurt ikisini de yemiş. Geride sadece başsakları (kelle paça) kalmış. Anaları gelse baksa ki Eşeyle Fatma'nın kafalarıyla ayakları kalmış. Yavrularının ardından ağlamış, üzölmüş. Bu işi kurdun yaptığını anlamış. İnin içine ayağıyla eşe eşe derin bir tandır kazmış, içine de Eşeyle Fatma'nın başlarıyla ayaklarını atmış. Kurdun yanına gitmiş:

- Kurt paşa, benim yavrularımı yedin yemeye de şu başsaklarını tandırdan çıkaramadım. Gel de çıkar, demiş.

Canavar gelmiş, başsakları çıkarmak için tandıra eğilmiş. Arkasından koyun tandıra itmiş, üstüne de kocaman bir taş yuvarlamış. Kurt tandırın içinde feryat edermiş:

- Vay başıma gelenler, vay başıma gelenler...

Koyun da kurdun feryatlarına cevaben:

- Eşemle Fatma'mı yemeyeydin, vay başıma gelenler demeyeydin, demiş. Bu masal da burada bitmiş. (S.Ç.)

Bey oğluyla Yalancı Kız

Bir varmış bir yokmuş. Zamanın birinde yalancı, dolandırıcı bir kız varmış. Bu kızın bir tane de aynası varmış.

- Aynam gozel ben gozelim, ben buralarda ne gezerim, demiş. Yere atmış çat diye kırmış aynayı.

Bir gün ağanın karısının yanına varmış.

- Benim tavuhlarım var nadar iyi yımırtlıyo, bana yim ver de götürüyim, demiş.

En iyi yemleri seçer götürürmüş. Ağa karısı:

- Tavıhların adını ne koydun?

Ağa karısını inandırmak için türlü türlü isimler söylemiş. Ağa karısı da inanırmış. Böyle böyle evde ne var ne yok götürürmüş. Bir gün köye deşirici gelmiş. Topladığı paraları yırtık yerlerine saklarmış. Bunu gören yalancı kız gitmiş adama sarılmış.

- Amaaan sen benim gardaşımydın, buralarda ne geziyon?

Deşirici:

- Ben seni tanımiyom, dediyse de onları izleyen cemaat:

- Bu kız sana sahip çıkıyo, evine git demişler.

Deşirici kızın evine gitmiş, akşam olunca yatmış uyumuş. Kız cebindeki paraları toplamış, almış. Deşirici uyanınca da:

- Hadi seni arabamla gezdirip getireyim, demiş.

Kız deşiriciyi caminin bahçesine bırakıp kaçmış. Evine dönerken bir yerden ağıt duymuş, varmış bakmış. Meğer bey oğlunun karısı ölmüş ona ağlıyorlarmış. Bacısı gelecek diye gözlüyorlarmış, bu yüzden cenazeyi bekletiyorlarmış. Bunu duyan yalancı kız hemen ölünün başına varıp:

- Vay benim bacımdın, öldün de gittin, diye ağlamış.

Oradakiler de gerçek bacısı zannetmişler. Alıp eve götürmüşler kızı iki üç gün eğleşmiş. Gece herkes yatınca beyaz çarşafı üstüne kapatıp bey oğlunun yanına varmış, boğazını sıkmış:

- Ben senin karınım benim bacımı alacan mı, alacan mı?

Üç gün böyle dört gün böyle bey oğlunu rahatsız etmiş. Beyoğlu da varmış anasına anlatmış:

- Ana ben pek perişanım, sıkılıyom. Ölen karım her gece yanıma geliyo bacımı al diyo, demiş.

Düşünmüşler taşınmışlar anası:

- Oğul al bari.

Yalancı kızı bey oğluna almışlar ama huylu huyundan vazgeçer mi. Bir gün kendi kendine yaptıklarını düşünmüş, övünmüş.

- Ağa karısını kandırdım, deşiriciyi kandırdım, mağazacıyı kandırdım, bey oğlunu kandırdım ben ne kadar akıllıyım.

Bunu da kaynanası duymuş:

- Vay sen benim oğlumu da mı kandırdın? Diye feryat etmiş.

- Dur gaynana, ağzında bi şey var onu alayım da rahat konuş, demiş yalancı kız.

Kadın ağzını açınca hart diye ısırılmış dilini, kadın konuşamamış, oğluna da anlatamamış duyduklarını. Yalancı kız da sonra kaçmış gitmiş başkalarını kandırmak için. Bu masal da böyle bitmiş. (M.Ç.)

Bey oğluyla Dünya Gözeli

Dünyalar güzeli, öksüz bir kız varmış. Bir de bey oğlu varmış. Bir gün bey oğlu çeşmeye atını sulamaya gitmiş. Bir de ne görsün çeşmede su içen dünyalar güzeli bir kız, bey oğlu hemen oracıkta vurulur kıza. Araştırır bulur kızı 40 gün 40 gece düğün yapacakken bey oğlunu sefere çağırırlar. Bey oğlu da kızı çeşmenin yanındaki söğüt ağacına çıkarır ve kıza:

- Ben gelene kadar burada kal, der.

Bir gün çeşmenin başına gınnah gelir, testisini doldururken kızın şavkı suya düşer. Gınnah şavkı görünce:

- Şavkım güzel, ben gözelim; ben buralarda ne gezerim? Demiş, testiye de oraya kırıp gitmiş. Tekrar çeşmenin başına gınnah gelmiş testisini doldururken yine şavkı görmüş, eğilip alırken kız daldan seslenmiş:

- Gınnah, o benim şavkım senin değil.

Gınnah:

- Aman sen oraya nasıl çıktın?

Kız da ağaçta yalnız oturmaktan sıkılmış, cevap vermiş:

- Gel seni de çıkarayım.

Kız gınnahı ağaca çıkarmış, gınnah kızın orada niye beklediğini öğrenince kıskanmış.

- Eğil başına bakayım, burda otura otura bitlenmişsindir, demiş kıza.

Kız başını eğince onu aşağıya atmış gınnah, kız da güvercin olmuş uçmuş. Böylece gınnah güzel kızın yerine geçmiş. Bey oğlu seferden gelince güzel kıza almak için ağaca gitmiş. Bir de ne görsün güzel kız gitmiş yerine çirkin mi çirkin bir kız gelmiş. Mecbur olmuş eve götürmüş. Görenler şaşırmış.

- Aldığın kız bu mu?

- Bunun güzelliği nerede? Demişler.

Bey oğlu da “Böyle değildi, nasıl böyle olmuş?” diye düşüncelere dalmış, bahçesinde gezerken evinin üstünde gezen güvercini görmüş. Bir gün, iki gün, üç gün derken güvercin her gün gelirmiş bahçeye, bey oğlunun tepesinde uçar uçar bir dala konarmış. Onu bu hale getiren gınnaha beddua edermiş.

- Allah’ım bu gınnahın alnında bir eşek tırnağı çıkar, dermiş.

Gınnah’ın alnından hemen bir eşek tırnağı çıkmış. Keserlermiş, tırnak yine büyürmüş. Onlar kesermiş tırnak büyürmüş. Gün olmuş her yerinden tırnak çıkmaya başlamış. Gınnah bunun güzel kızın bedduası olduğunu anlamış, gitmiş bey oğluna her şeyi anlatmış. Büyü bozulmuş, güzel kız tekrar insan olmuş. Doğruları anlattığı için gınnahı affetmişler. Beyoğlu 40 gün 40 gece düğün yapmış, sonsuza dek mutlu yaşamışlar. Gınnah da haksızlıkla, yalan dolanla eline bir şey geçmeyeceğini anlamış. (M.Ç.)

Dev Paşa

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde bir köy varmış. Köylüler öndüçleşerek (imece) bulgur çekerlermiş. Köylülerden Miyrem adında güzel bir kız varmış diğer kızlar onu kıskanırlarmış. Bir gün değirmende biri os.rmuş, “Sen os.rdun” diye bu kızın üstüne atmışlar. Kız kabul etmese de suç üstüne kalmış. Bu kızın anasının bir tane daha oğlu olmuş. Oğlu olunca dam başına kırmızı bayrak dikmişler. Onları çekemeyenler “Miyrem kötü yolda” diyerek kırmızı bayrağın yanına bir de kara bayrak dikmişler. Miyrem’in 7 tane erkek kardeşi varmış, söylentiler almış başını gitmiş. Dedikodular karşısında 7 kardeş “Sen kabahat işlemişsin.” Diyerek Miyremi bir dağ başında azdırmışlar. Miyrem evinin yolunu ararken dağ başında yanan bir ateş görmüş, başına varmış ki devin gelinleri bulgur kaynatırmış. Miyrem başından geçenleri anlatınca hoşlamışlar beşlemişler evlerine

getirmişler. Miyrem devin evinde kalmaya başlamış. Dev Miyrem'i sevince gelinleri kıskanmış, Miyrem'e yılanlı su içirmişler. Kızın karnı şişince kardeşlerine haber salmışlar "Miyrem hamile." diye. Kız, kardeşleri gelir de ona kötülük yaparlar diye kaçmış. Bir gölün başına varınca çobana rastlamış, başından geçenleri anlatmış. Çoban evine götürmüş Miyrem'i. Kara koyunun sütünü kaynatmış, kızı sütün üstüne doğru eğmiş. Karnındaki yılanlar kızın ağzından topak topak çıkmış; kız ona iftira atıldığını ispatlamak için yılanları alıp kurutmuş. Çobanla evlenmişler, çocukları olmuş. 7 gardaş avlanmaya dağa çıkarlarmış. Miyrem bir gün çocukları öğretmiş.

-Yavrularım ava gelenler sizin dayılarınız, size öğrettiklerimi onlara söyleyin yanıma gelsinler, demiş.

Çocuklar dayılarını bulunca:

-Hüd ettiğim hüd, yedi gardaşın yiyeniyim Miyrem kızın doğanıym. Evvel aşık oynardım şimdi taşlık oynarım hüd, demişler.

7 gardaş "Bu işte bir iş var gidelim de bir öğrenelim." demişler.

Varıp baksalar ki gerçekten bacıları Miyrem kızmış onları çağırta. Miyrem kız olanları anlatmış, yılanları da göstermiş. Gerçeği öğrenince 7 gardaş devin evine gider ve bacılarına iftira attıkları için onları öldürmüşler. Miyrem kızı, çobanı ve yiyenlerini de alıp evlerine götürmüşler. Sonsuza dek mutlu yaşamışlar. (M.Ç.)

Pir Ahmet

Bir varmış bir yokmuş. Bir padişahın 7 oğlu varmış. Bu padişahın oğulları babasına: "Baba bizi bir ananın 7 kızıyla evlendir." demişler. Padişah sabahleyin kalkmış, çevresini dolaşmış ama bir anadan 7 tane kız bulamamış.

Oğulları: "Baba bizim altımıza birer at ver; biz bir anadan 7 tane kız buluruz" demişler. Padişah oğullarının altına birer at vermiş, onlarda yola koyulmuşlar. Giderken bir dağa varmışlar. İçlerinde "Pir Ahmet" diye bir kardeşleri varmış. O kardeşlerinin yemeğini yaparmış. Bir gün ateşi bitmiş.

Karşıda yanan bir ateş görmüş koşa koşa ateşin yanına gitmiş. Ateşin başında iki insan varmış. "Bana bir ateş verin" demiş. Onlar da ateşin yarısını vermiş. Pir Ahmet'e yarın gel de seninle konuşalım demişler. Yarın gelmiş, o da gitmiş. "Biz 7 tane kardeşiz" demiş. Şu dağın arkasındaki köyde bir anadan 7 tane kız varmış, biz onlarla evleneceğiz" demiş. Yarım saat sonra buraya devler gelir demişler. Pir Ahmet

yarım saat sonra oraya gitmiş. Devlerle savaşp onları öldürmüş. Oradan gitmişler dağın arkasında bulunan köydeki bir ananın 7 tane kızıyla evlenmişler. Ama ertesi gün tek başlı dev gelmiş; Pir Ahmet o dev de öldürmüş. Sonra iki başlı dev gelmiş onu da öldürmüş. Ertesi gün 7 başlı dev gelmiş onunla dövüşürken, kardeşleri yanında olmadığı için yalnız kalmış. Bir de baksa ki 7 başlı dev kardeşlerini altına almış.

Pir Ahmet'e "Seni de yiyeceğim ama denizin ortasında bir şehir var, orada dünya güzeli bir kız var onu bana getirirsen seni bağışlarım" demiş. Pir Ahmet gide, gide o şehre varmış. Toplumun bulunduğu bir yere varmış orada da içecek bir şeyler satılmış.

Bu da akşama kadar orada kalmış. Çokça çay içmiş, içtiği bu çayların karşılığında bolca sarı lira vermiş.

Kahveci: "Benim mekânımın senede geliri, ancak bir sarı liradır. Bu kadar büyük bir para bende bulunmaz, ben bu beş sarı lirayı nasıl bozayım." demiş.

Pir Ahmet de: "Ben bu sarı lirayı hayrım için veriyorum" demiş. Tekrar kahveciye dönerek "Kahven eskimiş yeniden yapalım" demiş.

Ve yeni bir kahve yapmış, böylece kahveciyle dost olmuş. Pir Ahmet "Bu köyde dünya güzeli bir kız varmış, onu bana getir" demiş.

Kahveci gitmiş kızla görüşmüş. Kız demiş ki: "Kendine bir sandık yapсын sandığın içine girsin denize atsın ben onu çıkarırım" demiş.

Pir Ahmet de sandığı yapmış içine girerek kendini denize atmış. Kız sandığı çıkarmış Pir Ahmet de sandıktan çıkmış kızı babasından istemiş. Kızın babası da: "Dört tane isteğim var" demiş.

- Biri şu kahveyi şu kavağın tepesine buharlaştırarak çıkaracaksın. Biri de kırk kazan su içeceksin. Biri de arpa, çavdar, buğday üçünü karıştırıp tekrar ayıracaksın. "Biride tüm bu yaptıklarını bir mendile çıkılayıp denize atacaksın, demiş.

Pir Ahmet bu denilenlerin hepsini yapmış ve babası kızını vermiş, Pir Ahmet'te kızı almış götürmüş.

Kız Pir Ahmet'e dönerek demiş ki "Sen dev misin yoksa deve mi götürüyorsun?" demiş. Önceki yere varmışlar, Pir Ahmet'e dev "Bu kızın yanına 7 gün sonra geleceksin" demiş.

Bir gün kız deve sormuş: "Senin canın neydendir" demiş.

Dev de “Şu havuzda iki tane ördek yüzer onu vurunca içinden bir şişe çıkar; Şişeyi kırınca bir serçe çıkar, serçeyi kesince de içinden bir kurt çıkar, o kurdu da koparınca ben ölürüm” demiş. Pir Ahmet ördeği öldürmüş; şişe çıkmış şişeyi kırmış, serçe çıkmış, serçeyi öldürmüş kurt çıkmış, kurdu koparmış dev de ölmüş. Pir Ahmet huzura ermiş. (N.E.)

1.1.2. EFSANELER

Kaynağını geçmişteki olaylardan, kişilerden ve yerlerden alan, olağanüstülük özelliği olan ancak inandırıcılık yönü de bulunan ve halkın hayal dünyasında biçimlenerek oluşan, metinlere efsane denir. Efsanelerin temelinde inanç unsuru vardır. Anlatılan olayların gerçek olduğuna inanılır. Bu yüzden insanların hayal dünyalarını çeşitlendiren, zenginleştiren bir türdür. Efsaneler konularını, geleneklerden, göreneklerden insanların yaşam biçimlerinden ve dini inanışlardan alır.

Türk Dil Kurumu’nun Türkçe Sözlük’ünde efsane şöyle tanımlanır: “Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayali hikâye, söylence.” (TDK, 2005: 603)

Şükrü Elçin ise, efsaneyi tanımlarken şöyle bir ifade kullanır: “İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az-çok rolü olan bir çeşit masallar vardır. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara dilimizde Arapça: Ustûre, Farsça: Fesâne, efsâne, Yunanca: Mitos, mit kelimeleri ad olarak verilmiştir.” (Elçin, 1998: 314)

“Efsaneler, sözlü geleneğin ürünü ve halk edebiyatının yaygın bir anlatım türüdür. Bunun için efsane halkın kültür ve inanç dünyasının bir parçası olarak, toplum içerisinde yaygın biçimde anlatılmaktadır. Efsaneyi anlatanlar ve onu dinleyenler efsanedeki olay ve kahramanın gerçekten olduğuna inanırlar. Zira efsanenin temelinde inanç vardır. Efsane, fıkra ve atasözü gibi yeri geldikçe, bir ders vermek, ibret almak, (dini efsanelerde) kıssadan hisse çıkarmak, yol göstermek, açıklama yapmak veya konuya canlılık katmak için anlatılır. Anlatılan her efsanenin içinde olay, motif, insan, yer, olağanüstülük, inanç ve kısmen kutsallık vardır.

Efsanenin yaygın biçimde anlatılmasının birinci sebebi: İnsanların olaya veyahut olayın kahramanına inanması ve ona gerçek gözüyle bakmasıdır. İkincisi: efsanenin kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış kuralları, özel biçimi olmayışı ve günlük konuşma diliyle anlatılmasıdır. Çünkü efsane tabiatüstü bir olayın takdimi, basitçe hikâye edilişidir.” (Alpaslan, 2006: 11-12)

Saim Sakaoğlu bu türe ait özellikleri şu şekilde sıralamıştır:

- a) Şahıs, yer ve hâdiseler hakkında anlatılırlar.
- b) Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.
- c) Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.
- d) Efsanelerin, belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatmadır. (Sakaoğlu, 1992a: 10)

Pertev Naili Boratav, efsaneler üzerine bir tasnif yapmış ve efsaneleri konu alanlarına göre ayırmıştır.

- a. Yaradılış efsaneleri;
 - Oluşum ve dönüşüm efsaneleri
 - Evrenin sonunu anlatan (mahşer ve kıyamet günlerini) anlatan efsaneler;
- b. Tarihlik efsaneler
- c. Olağan-üstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler
- d. Dinlik efsaneler. (Boratav, 1982: 100)

Yöremizde efsane anlatımı pek yaygın değildir. Eski yerleşimlere ait yerler kayalar olmasına rağmen taş kesilme efsanesine rastlayamadık. Olağanüstü varlıklarla ilgi hikâyeler anlatılmasına rağmen efsane özelliği olanı tespit edemedik. Genellikle yer adlarıyla ilgili anlatılan efsaneler derleyebildik. Yöremizde tespit ettiğimiz 5 adet efsaneyi aşağıda aktarıyoruz:

Nevşehir Adı Efsanesi

Osmanlı sadrazamı Damat İbrahim Paşa memleketi Muşkara köyünü geliştirmek amacıyla köyüne geldiğinde, okul, çeşme, cami, han, hamam gibi topluma hizmet edecek yatırımlar yapılmasını planlar. Bunları yaptığımızda , “Ola ki

burası nem ki şehir olsun” der. İlk önce kara camiyi yaptırır. O sırada Muşkara’dan geçmekte olan Gülşehirli Karavezir Mehmet Paşadan yapılan camiyi görmesini ister. Karavezir Mehmet Paşa camiyi görmeye gider. Ancak camiyi oldukça küçük bularak, beğenmediğini ifade eder. Bu durum karşısında daha büyük bir cami yaptırmaya karar verir ve Kurşunlu Caminin inşaatını başlatır. Cami inşaatı sırasında şöyle bir olay yaşanır. Damat İbrahim Paşa cami inşaatında dolaşırken, işçilerden birinin bir taşı alıp tekrar yere bıraktığını görür. Bu durum karşısında İbrahim Paşa işçiye bu hareketinin sebebini sorar. İşçide: Paşam gece cünüp oldum yıkanacakta bir yer bulamadım. Bu halimle de caminin duvarına koyacağım taştan hayır sonuçlar doğmayacağını düşündüğüm için bu hareketi yaptım, demiş. Bu sözlerden etkilenen Paşa, hemen cami inşaatının durdurularak, camiden önce oraya bir hamam yapılmasını istemiş. Hamam ve Camiden sonra külliye’nin diğer bölümleri de tamamlandıktan sonra, bölgeye insan göçleri başlamış. Muşkara köy olmaktan çıkıp Damat İbrahim Paşanın hayalindeki Nem ki şehir halini almış. Daha sonra da Nevşehir adı verilmiş. (H.Ö.)

Gülşehir Adı Efsanesi

Ahmedî Gülşehrî (13. yy.) hocası Ahî Evran Velî’yi memleketi Arapsun’a (Gülşehir) davet eder. Hocası bu daveti kabul eder. Birlikte yola koyulurlar. Arapsun’un yakınlarında bulunan Hırka Dağına geldiklerinde mola ihtiyacı duyarlar. Dağın Arapsun’u gören cephesinde bir yere otururlar. O esnada hava hafif hafif esiyormuş; rüzgâr beraberinde etrafa güzel gül kokuları yayıyormuş. Ahî Evran Velî Arapsun’a doğru dönüp “Ne güzel gül kokusu geliyor, bu şehrin adı Şehri Gül ola” demiş. O tarihten sonra Arapsun’a Gülşehir denilmiş.” (M.Ö.1)

Sığırlı (Yeşilyurt) Köyünün Adı

Eski zamanlarda bu köyde sığır yetiştiriciliği yaygınmış. Çevre köylerden buraya sığır almaya gelirlermiş. Her ev mutlaka sığır yetiştirmiş. Bu yüzden bu köye Sığırlı Köyü denilmiş.

Başka bir anlatıya göre ise bu köyde yaşayanlar iyi sır tutarmış. Sırlarını kimseye söylemezlermiş. Hatta bu yörede “sırı berk” sırrı iyi tutan anlamında bir

deyim oluşmuş. Daha sonra bu yöreye sırlı denilmiş. Değişe değişe “Sığırlı” halini almış. Ancak köyün bugünkü ismi Yeşilyurt olarak değiştirilmiş. (T.Ö)

Hacılar Köyünün Adı

Eski tarihlerde bu bölgede hiç hacca giden yokmuş. Köyden 18 kişinin hacca gidip gelmesi sonucunda çevre köylüler: “Haydi hacıları ziyaret edelim” ya da “Hacılardan geliyorum.” gibi konuşmalar sonucunda köyün ismi Hacılar Köyü olarak kalmıştır. (P.E.)

Hasan Baba

Nevşehir’de bir türbe vardı: Hasan Baba Türbesi. Nevşehir Belediyesi, şehrin çıkışındaki yolu genişletme gayesiyle, bazı tadilatlar yaptı. Bu arada yolun genişletilmesi ve gidiş-gelişli bir yolun yapılmasına da karar verilmişti. Yol yapımı türbenin bulunduğu yeri de içine alıyor ve türbenin yıkılması icap ediyordu. Fakat bir gün Belediye Başkanına bir şikâyet geldi. Bazı işçiler ellerinde kazma olduğu halde türbeyi yıkmak istiyorlar; fakat yıkamıyorlardı. Bu hâdise üzerine halk ve belediye başkanı türbenin bulunduğu yere geldiler ve elleriyle türbeyi yıkmak istediler. Türbeyi yıkmak için kazmayı alıp da elini kaldıran işçilerin elleri, halkın bakışları arasında havadan inmiyor ve adam yıkmaktan vazgeçip geri çekildiği zaman ise, hiçbir şey yokmuş gibi eski haline dönüyordu. Bu durum karşısında, Belediye türbeyi yıkmaktan vazgeçti ve gidiş-gelişli yol türbenin sağından ve solundan verilerek türbe iki yolun ortasında kaldı. Hasan Baba halkın, tevekkülü, çalışkanlığı ve üstün ahlâkı ile çok sevdiği ve hürmet gösterdiği bir velî idi. Sohbetleri ve güzel ahlâkı ile insanlara çok faydalı olmuştur. Gariplerin, yetimlerin ve hastaların yardımına koşar, onlara her yönden destek olurdu. Hasan Baba, bir gün dostlarından birisi vefat etmek üzere iken başında bulunup ona dua etmişti. Hasta son anlarını yaşadığı sırada armut istemişti. Mevsim kıştı. Dışarıda şiddetli tipi vardı. O mevsimde armut bulmak mümkün değildi. Hastanın başında bulunan yakınları ne yapacaklarını şaşırarak, Hasan Baba’nın yüzüne bakıp;

- Bize yardımcı ol, ne yapalım, hastanın bu arzusunu yerine getiremeyeceğiz." dediler. Hasan Baba çaresiz kalan ve çok üzülen bu insanlara:

- Üzülmeyiniz, buluruz. Allah'ü Teâlâ bir imkân ihsan eder. Biraz bekleyin, diyerek dışarı çıktı.

Kısa bir müddet sonra elinde küçük bir armut dalı ile içeri girdi. Armut dalı üzerinde yemyeşil taze yapraklar ve olgunlaşmış sapsarı armutlar vardı. Sanki yaz mevsiminde dalından kırılmış gibiydi. Hastanın başında bulunanlar bu hâli görünce, bu işin Hasan Baba'nın bir kerameti olduğunu anladılar. Ona olan derin muhabbetleri ve gösterdiği yakın alâka hepsini ağılattı. Armutları verip, hastanın gönlünü hoş ettiler. Hasta kısa bir süre sonra vefat etti. (G.Ö)

1.1.3. FIKRALAR

Fıkralar, hayatımıza renk katan, bazen bir gülümseme, bazen de bir kahkahayla tepki gösterdiğimiz, kısa ve zekâ ürünü sözlerdir. Bunun yanında fıkra anlatabilmek de ayrı bir yetenektir. Fıkra anlatabilen veya fıkra gibi bir yaşantısı olan insanlar her zaman için çevrelerindeki insanlar tarafından sevilirler. Sözlü edebiyat ürünlerinden olan fıkraların kendine özgü bir yapısı vardır. Sade, açık ve anlaşılır bir anlatım özelliğine sahip olan fıkralar, dinleyicileri güldürmelerinin yanında onları gülerken düşündürmeyi amaçlar. Bu türün öncüsü Nasrettin Hoca'nın fıkraları Gülşehir halkı tarafından küçükten büyüğe zevkle anlatılmaktadır. Günlük hayatta yaşadığımız olayların birçoğu fıkraların konusu olabilir.

Gülşehir ve çevre yörelerden derlediğimiz fıkra örneklerine geçmeden önce bu konu hakkında hocalarımızın tanımlamalarına yer veriyoruz.

Fıkralar, tek motife yer veren kısa anlatımlar olup, günlük hayatta çeşitli vesilelerle anlatılırlar. Bazen bir meseleyi açıklamak, bir konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak için anlatılırken, bazen de hoşça vakit geçirmek için anlatılır. Bazı fıkralar kahkahalarla güldürürken bazıları sadece bir gülümsemeye vesile olur. İçlerinde sadece düşündürenleri de vardır. Hatta bazılarını anlamak için ilgili olduğu konuda bilgi sahibi olmanın gerektiği de unutulmamalıdır.” (Sakaoğlu, 1992b: 13)

Pertev Naili Boratav ise fıkralarda bulunan tipleri de göz önünde bulundurarak fıkraların çeşitlerini belirlemiş ve şöyle tasnif etmiştir:

1. Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar.

- Ünlü adlar taşıyan ve gerçekten tarihe mal olmuş sayılan kişilerdir:

Bekri Mustafa, İncili Çavuş gibi.

-Özel adlarla anılmayıp bir toplum zümresini temsil eden kişilerdir:

Bektaşî, Tahtacı, Yörük gibi.

2. Belli bir topluluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, ortadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar:

Karı-koca, çocuklarla ana-baba, uşak-efendi, asker-subay vb. hikâyeler gibi.

Şaşırtıcılığı ve eğlendiriciliği, sadece açık saçık olmaktan gelen fıkralar da bu bölüme girer. (Boratav, 1982: 86-87)

Gülşehir bölgesinden ve çevresinden derlemiş olduğumuz yöre halkının yaşantısı sonucu ortaya çıkan, özgün10 fıkra aşağıda verilmiştir.

Ne Haliniz Varsa

Bir kadının bir oğlu varmış, onun adı da Mehmet imiş. Anası da Mehmet'ine çok düşkünmüş, ikide bir "Aman Mehmet'im seni nasıl severim de, sen ölme de ben öleyim" dermiş. Oğlanda kurnazmış yalancıkdan hasta olmuş, döşeğe yatmış. Anasını sinayacak ya dolaba da bir baykuş koymuş, oraya kapatmış. Sonra da "Ölüyorum" diye başlamış inlemeye, acı ile çağırıp bağırmaya. Anası da:

- Aman Mehmet'im sen ölme de ben öleyim, diyerekten oğlunu avuturmuş.

Mehmet:

- Gayri dayanacak halim kalmadı, kurtulayım bu dertten. Ana şu dolapta Azrail var aç da canımı alsın, demiş.

Kadın dolabı açıp da baykuşu görünce:

- Daha Mehmet, bana değmeyin de ne haliniz varsa görün, demiş. (S.Ö.)

Dal Boylum

Fadime kadın ölmüş. Kocası kefenini sarıyormuş; ama kefen kısa gelmiş, bütün vücudu örtmemiş, ayakları açıkta kalmış. Kocası yerde yatan ve kefeni kısa gelen karısına bakmış, bakmış:

- Kefene de girmedin a dal boylu Fadime'm, bu sene de böyle olsun bakalım, demiş. (S.Ö.)

Amcalar Köyü

1970’li yıllar... Müzeyyen hanım, Emmiler köyünde dikiş nakış öğretmeniymiş. Bir gün İstanbul’dan köye bir konuk gelir. Köyün adı, konuğun ilgisini çekmiş ve sormuş: Emmi ne demek?

Konuğun bilmemesine şaşırılmış köylüler; fakat belli etmemişler.

- Emmi amca demektir. Köyde amcaya emmi denir.

Konuk köyden ayrılırken Müzeyyen Hanım bir istekte bulunur:

- Bana sergi açılışında kullanmak için bir bayrak gönderir misiniz?

Konuk: Seve seve gönderirim, der.

Aradan uzun zaman geçer ama hâlâ bayrak gelmez. Müzeyyen hanım iyice telaşlanır. Sergi açılışına iki gün kala postacı gelir. Beklenen bayrak gelmiş olmalıydı; ama neden bu kadar gecikmişti acaba? Paketi açarken Müzeyyen hanımın gözüne adres ilişir: Amcalar köyü Gülşehir-Nevşehir. Sorun anlaşılmış konuk köyün adını hatırlayamayınca “Amcalar köyü” yazmış, paket Amcalar Köyü’nü ancak bulabilmiştir. (S.Ö.)

Yüz Çocuk

Kanber adında bir çiftçi varmış. Allah’tan yüz tane çocuk istermiş. Bir gün sormuşlar:

- Kanber yüz çocuğu ne yapacaksın?

Kanber’in hesap kolaymış:

- Yıllığı bin liraya çiftçi versem, al sana yüz bin lira! (S.Ş.)

Kırk Armut

Midesine düşkün, okkası yerinde bir hoca varmış. Bunu bir ziyafete davet etmişler. Burada yemekler yenmiş üstüne tatlı olarak da armut ikram edilmiş.

Hoca:

- Gırtlığıma kadar doydum, demişse de yine başlamış armutları teker teker yemeye.

Armutlar bittikten sonra ev sahibinin çocuğu “Baba” demiş:

- Hocanın gırtlığından yukarısı kırk armut alıyor. (T.Ö.)

Camız

Bostana camız girmiş, ardından da hacı cübbesinin eteklerini uçurarak dalmış bostana. Hacının boğazı da bulgur değirmeninin savağı kadar varmış hani. Bostanın sahibi gelmiş acele acele:

- Aman camız dursun da, evvela hocayı çıkarın bostandan, demiş. (M.T.)

Sığırcık Cücüğü

Gülşehir köylerinden Fakuşağı'nın akarsuyu olmadığından halkı, sebze-meyve yetiştiremezmiş. Köyün içindeki yoldan geçen bir yolcu topak bir patlıcan düşürmüş. Patlıcanı bulan çocuklar, bunun ne olduğunu bilememişler, alıp kahveye götürmüşler. Kahvedekiler de incelemişler bir şeye benzetememişler kara bilecene başvurmışlar. Kara bilecen, evirmiş çevirmiş kararını vermiş:

- Bu olsa olsa gözü açılmamış sığırcık cücüğü, demiş. (M.T.)

Tırmık

Gülşehir köylerinden bir genç para kazanmak için İstanbul'a gider. Bir yıl sonra köyüne döner, çalışmak için babasıyla tarlanın yolunu tutar. Çalışmakta da pek gözü yoktur. Yerde duran tırmığı göstererek:

- Babacığım, bu ne? diye sorar.

Babanın canı sıkılır, tırmığın dişlerini göstererek; Oraya basarsan sana adını söyler, der.

Genç tırmığın dişlerine basınca tırmığın sapı şak diye alnına vurur.

Canı yanan genç:

- Vay anasını sattığımın tırmığı! diye küfür eder.

Baba kıs kıs güler:

Ne imiş oğlum adı? Bir de ben duyayım, der. (F.Y.)

Ekmek Var

Nevşehirli galerici elindeki kamyonu bir türlü satamaz. Kusuru kendinde arar. Belki de pazarlamayı iyi yapamıyordu. Hemen kendini motive edecek bir cinlik düşünür. Kamyonun içine bir ekmek saklar. Artık gelen müşteriye gerine gerine yemin eder:

-Bu kamyonu al, bunda vallahi billahi ekmek var.

Galerici ettiği yeminlerin karşılığını hemen alır ve kamyonu satmayı başarır.
(Z.T.)

Oruç

Mehmet ağa 45-50 yaşlarına gelmiş; ama ömründe hiç oruç tutmamış. Yaşının ilerlemesi ve köylülerden utanması sebebiyle o yıl oruç tutmaya karar verir. İlk gün pek g geçmiş. Mevsim yaz, günler uzun. Zaman geçmek bilmiyor...

Ertesi gün kalkmış vakit geçirmek için eşeğine binip bağa gitmiş. Eşeğini bir dala bağlamış kendi de otlarla bahçeyle oyalanmaya başlamış. Vakit ikindi olmuş.

- Artık yavaş yavaş gideyim, demiş.

Eşeği bağladığı yere bakmış, eşek yok. Başlamış eşeği aramaya. Dağ tepe dolaşmış, bulamamış. Bir dereye gelmiş. Derenin içinde de bir eşme varmış. İyice susayan Mehmet Ağa çeşmenin yanına varmış, gözlerini yukarı kaldırmış; “Sen benim eşeğimi yitirirsen ben de senin orucunu yimez miyim!” demiş, başlamış buz gibi suyu içmeye. (F.Y.)

1.2. HALK şİİRİNDEN ÖRNEKLER

1.2.1. NİNNİLER

Ninniler bebeklerin ağlamasını durdurmak ve uyutmak amaçlı, ezgili söylenen anonim halk şiiri örnekleridir. Ninni ocuk uyuyuncaya veya sakinleşinceye kadar söylenir. Ninnileri söyleyiş şekli çocuğun durumuna göre değişir. ocuk eğer uyuma seviyesindeyse daha yumuşak ve daha sakin bir şekilde söylenir, çocuğu sakinleştirmek amaçlı söyleniyorsa çocuğun dikkatini çekecek şekilde ve hızlı söylenir. Ninni söyleme işi kadınlara aittir. Ninniler ocuğun müzik terbiyesini aldığı ilk ezgilerdir.

Bu tür üzerine yapılmış tanımlara şöyle bir göz atalım:

Doğan Kaya, ninniye şu şekilde tanımlamıştır: Ninniler uyutulmaya çalışan çocuğa veya çocuğu hoplatıp severken söylenen ve birtakım duygu, düşünce, inanç, umut ve hayalleri, sevinç ve acıları ihtiva eden; çoğunlukla dört mısra ile söylenen ve

mısra sonlarına birtakım klişe sözler ilave edilerek ezgi ile terennüm edilen manzum sözlerdir. (Kaya, 1999: 341)

Ninniler “Ağlayan çocuğu susturmak veya uyku saati gelen çocuğu avutmak için anne veya bir başkasının kucağında, dizinde, beşikte iken söylenen ezgili sözler.” (Sakaoğlu- Alptekin, 2005: 8)

Amil Çelebioğlu’nun tanımı ise şu şekildedir: “Ninniler, en az iki-üç aylıktan üç dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucağında, ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak yahut ağlamasını susturmak için hususi bir beste ile söylediği ve o andaki halet-i ruhiyesini yansıtır mahiyette, umumiyetle mani türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türkülerdir.” (Çelebioğlu, 1995: 9)

Ninnilerin kendine ait bazı özellikleri vardır. Bu özellikleri şu şekilde verebiliriz.

“1. İlk söyleyicileri unutulmuştur.

2. Ninnilerin söyleyicileri nine, hala, teyze, anne, abla, vb. kadınlardır. Bu sebepten büyük anneden ablaya doğru gelişen bir süreklilik vardır.

3. Ninnilerin kelime yapısı söylendiği bölgenin dil özelliklerini içine alır.

4. Ninniler hece vezniyle söylenmiştir. Ancak bazı ninni metinlerindeki hece vezni yılların verdiği aşınmalar sebebiyle unutulmuş veya yeni eklerle süslenmiştir. Bu sebepten ninnilerde hece vezninin temel özellikleri olan mısralardaki hece sayısının eşitliği, durak kavramı, belirli kafiye şekilleri, vb. rastlanılmayabilir.

5. Ninni, çocuğun annesinin dilinden duyduğu kelimelerle pedagojik formasyonu almaya başladığı ilk metinler olup böylece çocuk daha anne kucağında veya beşikte iken dini ve milli terbiyeyi almış olacaktır.

6. Ninni, çocuğun müzik terbiyesini aldığı ilk ezgidir.

7. Ninnilerin başlangıcı ve sonu genellikle kalıplaşmış ifadelerle biter.

8. Ninnilerle genellikle dört mısradan oluşup yedi ve sekiz hecelidir.” (Sakaoğlu-Alptekin 2005: 8–9)

Biz de yöremizden derlemiş olduğumuz 11 adet ninniye sıralı olarak aşağıda veriyoruz.

Dandini Dandini Dastana

Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana
 Kov bostancı danayı
 Yemesin ilahnayı

Ee ee ee ee
 Eee e bebek eee

Uyu yavrum uyusana
 Ablası kardeşine baksana
 Büyüsünde oynayın
 Hadi yavrum uyusana (C.Ç.)

Nenni Guzum

Nenni guzum neenni
 Uyusunda büyüsün neenni
 Tıpış tıpış yürüsün neenni
 Küçücük yavrucum benim
 Kocaman olsun neenni (C.Ç.)

Bebeğimin Beşiği

Bebeğimin beşiği şamdan
 Yuvarlandı düştü damdan
 Bey babası gelmedi Şam'dan
 Nenni bebek nenni

Bebek değdi yaşına
 Takke ister başına
 Nenni bebek nenni (C.Ç.)

Danalı Bebek

Dandini dandini danalı bebek
 Anası maymun babası şebek
 Ağzına verdim mama tıpası
 Uyumadı gitti eşek sıpası

Dandini dandini dam bunu
 İğrlenmiş toy bunun
 Bir dayısı var bunun
 Eee ee ee ee (C.Ç.)

Uyu Yavrum Uyu

Uyu yavrum uyu
 Uyutayım seni
 Baban elden gelene gadar
 Büyüteyim seni
 Haynini yavrum haynini
 Sırçan yemiş burnunu
 Uyusunda yavrum uyusun
 Uyusunda büyüsün
 Hemencecik yörüsün (C.Ç.)

Hu Hu Hu Allah

Hu hu hu Allah
 Oğluma uykuyu ver Allah
 Neni deyişin de uyusun
 Allah deyin de büyüsün.
 Uyusun da yörüsün
 Benim oğlum büyüsün

Hu hu hu Allah

Oğlumu böyüt ey Allah
 Doktor olsun kurtulsun
 Anasına baksın kurtarsın

Hu hu hu Allah
 Oğlumu uyut ey Allah
 Ablası gelsin sallasın
 Abisi gelsin oynasın (S.Ö.)

Nenni

Nenni yavrum nenni
 Uyusun uyusun
 Uyusun da böyüsün
 Benim oğlum, canım oğlum
 Böyüsün böyüsün
 Böyüsün de yörüsün
 Ben nenni söylerin
 Yavrim seni çok severin
 Üyüsün de böyüsün
 Böyüsün de yörüsün (M.Ö.3)

Dandini Dastana

Dandini dandini dastana
 Danalar girdi bostana
 Çabuk uyu a bebek
 Söylerim ha babana (M.Ö.3)

Nen Deyelim Nennisine

Nen deyelim nennisine nen neeen
 Gel deyelim emmisine nen neeen
 Nen deyelim uyusun da nen neeen
 Güccük kızım böyüsün de nen neeen
 Tıpış tıpış yörüsünde nen neeen (A.Y.)

Uyu Yavrum Uyu

Dağdan bir atlı geldi
Sorsan Bağdatlı geldi
Uyu yavrum uyu
Babandan tatlı geldi (A.Y.)

Hoppala Yavrum

Hoppala yavrum hoppala
Yürü de koş oyna
Beşiğini sallayalım
Mışıl mışıl uyutalım

Hopppala yavrum hoppala
Büyü de git okula
Kalem defter alalım
Kızımı okutalım

Hoppala yavrum hoppala
Kızım büyüse de gelin olsa
Çeyizini yapalım
Şıkkıdı şıkkıdı oynayalım (A.Y.)

1.2.2. MÂNİ

Mâniler genellikle dört mısradan oluşan halk edebiyatımızın en eğlenceli türlerindendir. İnsanlarımızın dünya görüşünü, tecrübelerini tek kıtayla kafiyeli olarak yansıtabildiği halk şiiri örnekleridir. En belirgin özelliği tek kıta olmasıdır. Kısa olması nedeniyle de kolay ezberlenebilir. Genellikle aşk ve sevdâ konuları işlenir. İki sevgili arasındaki istekleri ve duyguları tek dörtlük ifade etmeye yeter. Gülşehir yöresinde de mâniler eğlencelerde, düğünlerde söylenmektedir. Derleme çalışmaları sırasında yaşlıların daha çok mâni bildiğini gördük. Teknolojiyle beraber değişen yaşam koşullarının sonucu olarak mâni söyleme geleneğinin giderek yok olduğunu tespit ettik.

Yöremizde derlediğimiz mânî örneklerine geçmeden önce mânî üzerine yapılmış tanımlara şöyle bir göz atalım.

Şükrü Elçin ise mânîler için; “Düğünlerde, kadın topluluklarında, iş yerlerinde, tarlalarda vb. söylenen mani, umumiyetle hece vezninin 7 veya 8’lisi ile meydana getirilen 4 mısralık manzumelerdir; der ve şöyle devam eder. Her türlü hayat hadiseleri arasında, aşk, gurbet, kıskançlık, hasret, kırgınlık, tabiat vb. temleri işleyen mânîlerde ilk iki mısra bir bakıma duygu, düşünce ve hayalî girişini teşkil eder. Dinleyen veya okuyanın dikkat ve ilgisini çekmeye yarayan bu iki mısradan sonra üçüncü ve hususiyle dördüncü mısra asıl konuyu vermeye çalışır; nadir olarak dört mısraın bütün bir duygu, fikir ve hayalî işlediği görülür.” der (Elçin, 1998: 281).

Pertev Naili Boratav, “Mânî nasıl tanımlanır?” sorusuna: “Gerek dil, gerek gelenek ortaklığı bakımından çok geniş bir alana yayılmış olan mânî, en çoğu 7 heceli ve aaba düzeninde uyaklı bir dörtlük olarak kendini gösterir.” der. (Boratav, 1982: 170-171)

Nihat Sami Banarlı ise: “Koşma şeklindeki bir manzumenin her dörtlüğüne bir (beşinci) veya bir (beşinci-altıncı) mısra ilavesiyle söylenilen halk şiiridir.” Der (Banarlı, 1950: 89)

M. Fuat Köprülü, “Halk edebiyatımızın en eski ve umumi şeklini teşkil eden yedi heceli ve dört mısradan meydana gelen şeklin, Kutadgu Bilig’den başlayarak klasik edebiyatımız üzerinde de şiddetli tesiri vardır.” der ve Kutadgu Bilig’de bu cins dörtlüklere mani isminin verildiğini vurgular. (Köprülü, 2003: 293)

“Az sözle çok anlamların ifade edildiği, sevda konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli, müstakil dörtlüklü anonim şiirlere mani denir.” (Kaya, 1999: 10)

Manîler üzerine birçok tasnif yapılmıştır. Doğan Kaya manîlerin tasnifini ise şu şekilde yapmıştır:

A) Yapılarına Göre Manîler.

1- Hece Sayılarına Göre Manîler.

- a. Dört heceli mânîler
- b. Beş heceli mânîler

- c. Yedi heceli mâniler
- d. Sekiz heceli mâniler
- e. On bir heceli mâniler
- 2- Mısralarına Göre Maniler.
- a. Düz Maniler
- b. Kesik/Cinaslı Maniler
- c. Yedekli Mani
- ç. Müstezat Maniler

B) Hazırlanış ve Uygulanışlarına Göre Maniler.

- 1- Niyet Manileri.
- 2- Katar Manileri.
- 3- Karşılıklı Maniler.
- 4- İş Yaparken Söylenen Maniler.
- a. Tarlada çalışan kadınların gelip gençlere söyledikleri maniler.
- b. Halı dokuyan kızların söyledikleri maniler.
- c. Bulgur çekerken söylenen maniler.
- ç Taş toplarken söylenen maniler.
- d. Çayır biçilirken söylenen maniler.
- e. Bostanda çalışırken söylenen maniler.
- 5- Saya Manileri.
- 6- Bayraktar Manileri.
- 7- Soru-cevaplı Maniler

C) Konularına göre Maniler. (Kaya, 1999: 30-81)

Yöremizde maniye hem kadınlar, hem de erkekler “mâni yakma, mâni söyleme” derler. Bölgemizden derlemiş olduğumuz 70 mâniyi alfabetik olarak aşağıda veriyoruz.

-1-

Açıksarayda peri bacası
Göynünü yaktı gocası
Acep ne edecek
Ortada kaldı sıpası

-2-

Ah kaynana kaynana
Nedir sendeki bu bela
Oğlunu pek severim
Yetti artık bu ceza

-3-

Armudun irisine
Taş attım birisine
Beni çoban etseler
Kızların sürüsüne

-4-

Ayna attım duvara
Sanki düştü pınara
Yiğidin yakışığı
Elindeki ciyara

-5-

Bahçelerde gül var mı?
Güldibinde yol var mı?
Aç kapıyı sevdiğim
Karyolanda yer var mı?

-6-

Bahçesiz bağısız adam
Hayvasız narsız adam
Kalaysız kaba benzer
Dünyada yârsız adam

-7-

Baklavayım bazıyım
Ak gerdana razıyım
Verseler sevdiğimi
Dilenmeye razıyım

-8-

Benim güzelim Gülşehirlidir
Gülün memleketindendir
Gülüme ben dayanamam
Onu seven Gırşehirlidir

-9-

Ben sevdiğimi bilirim
Hep yolunu gözlerim
Bize kına getirecek
Asker yolu beklerim

-10-

Bizim evin yokuşu
Uçtu gitti sevda kuşu
Ben onu yakalayamam
Sen tutuver bir koşu

-11-

Çayda çanah gırıldı
Gız oğlana vuruldu
Oğlan almam dedikçe
Gız boynuna sarıldı

-12-

Çiğ süttten kaymak olmaz
Güzele doymak olmaz
Eğil bir yol öpeyim
Yolcuyum durmak olmaz

-13-

Çini tabakta al var
Topukta pembe şal var
Kız Allah'ın seversen
Diz gel Allah'a yalvar

-14-

Çorap ördüm mililen
Dürdüm büktüm gül'ünen
Hinci serhoşum gelir
Otuz iki dil ilen

-15-

Dağların başı duman
Gel kurtar beni aman
Gözüm yollarda kaldı
Senin sevgindir yakan

-16-

Dağlardan paşa gider
Herkesler koşa gider
Komşu kızı sevenin
Emeği boşa gider

-17-

Dama kuzu bağladım
Gittim geldim ağladım
İlle sevdiğim dedikçe
Bağrıma taş bağladım

-18-

Damat gelir hoş gelir
Etrafına bahşiş verir
Sevdiğini görünce
Hemen gülüverir

-19-

Dam başında pıtırak
Gelin kızlar oturak
Ne oturak da oturak
Satılak da gurtulak

-20-

Damdan dama ip atar
Kızlara çalım satar
Çalımına s..tığım
Mitil yorganda yatar

-21-

Damdan odun atarım
Gölgesinde yatarım
Senin gibi oğlanı
At b.kuna katarım

-22-

Dere tepe gezerim
Her güzeli üzerim
Sıra sana gelince
Şu dilimi ezerim

-23-

Ekin ekdim gül bitdi
Dalında bülbül ötdü
Ötme bülbülüm ötme
Ağam asgere gitdi

-24-

Ekinler ekilirken
Dibine dökülürken
Gel gaçalım sevdiğim
Mekduplar okunurken

-25-

Eli elçekli gelin
Kolu kolçamlı gelin
Oğlanı ben doğurdum
Kılamada bacaklı gelin

-26-

Elma attım al gelin
Yanakları bal gelin
İnşallah kocan ölür
Sen de bana kal gelin

-27-

Elmayı ata ata
Şeftali sata sata
Yağnım böğrüm ağrıdı
Yalnız yata yata

-28-

Emir gelin emir gelin
Penceresi demir gelin
O oğlanı ben doğurdum
Gel elimi kemir gelin

-29-

Entarım yeşil olsa
Parası peşin olsa
Benim alacağım oğlan
Banim yaşıdım olsa

-30-

Entarimin yakası
Patiskadır patiska
Kızın gönlü olmazsa
Neylesin ona mıska

-31-

Evimizde bağ olur
Siyah salkım ağ olur
Komşu kızı sevenin
Yüreğinde yağ olur

-32-

Evimizin önü üzerlik
Sana da kalmaz bu güzellik
Gel bana he de
Bitsin bu kederlik

-33-

Evleri yakın yârim
Çıkınca bakın yârim
Sen ne kadar güzelsin
Nazarlık takın yârim

-34-

Ey hürüdü hürüdü
Dağı duman bürüdü
Gelsene gavur oğlu
Cepte çerez çürüdü

-35-

Galeden iniş m'olur?
Atlara biniş m'olur?
Ağşamdan söz verip de
Zabaha dönüş m'olur?

-36-

Gaynanayı ne etmeli
Gaynar gazana atmalı
Yandım gelin dedikçe
Altına odun basmalı

-37-

Gelin gelin ah gelin
Oğlumu geri getirin
Ben onu pek özledim
Yetti artık bana verin

-38-

Göl başına geldin mi?
Sevdiğini gördün mü?
Salınarak geziyor
Mektubunu verdin mi?

-39-

Gülşehirlidir yârim
Hep peşinde gezerim
Bana bir nazar etse
Şu canımdan geçerim

-40-

Hacıların köprüsü
Ol yolumun örtüsü
Benim bu deli koca
Oldu ömür törpüsü

-41-

Halı dokurum halı
Bitmiyor gavur malı
Halı icad olalı
Kızların benzi sarı

-42-

Harman yeri yanıyor
Asker yolu gözlüyor
Anasının gözü yaşlı
Oğul artık gel diyor

-43-

Hatladı sekti eşiği
Sofrada kaldı gümüş kaşığı
Büyük evin yakışığı
Küçük evin bulaşığı

-44-

Iraftaki siniler
El değmeden iniler
Gurbetteki anamın
Kulakları çiniler

-45-

İlende su durur
Oğlan mendil yudurur
Gaşdıysam ben gaşdım
Mıhdar neden gudurur?

-46-

İndim guyu dibine
Baktım suyun rengine
Anneler kız doğurmuş
Vermiyor sevdiğine

-47-

İskarpınım sarı boya
Ben düştüm sizin soya
Sizin soydan kız sevdim
Sevemedim doya doya

-48-

Kapı kapı gezerim
İnci mercan dizerim
Senin gibi oğlanı
Ökçeminen ezerim

-49-

Kapıdan bakan oğlan
Sümüğü sarkan oğlan
Ne ardıma düşüyon
Horozdan korkan oğlan

-50-

Kapı kapı aralık
Kızlar on bin liralık
Oğlanları sorarsan
Fıçıda kokmuş balık

-51-

Kapıya attım soğan
Gökte gezen doğan
Uzun zaman oldu
Gel beni al oğlan

-52-

Karşıdan bakan oğlan
Gönlümü çalan oğlan
Ben sana vurgunum
Yüreğimi yakan oğlan

-53-

Kaynanam kara harar
Damda başını tarar
Ölürse kefeni zarar
Ölmezse yaprak sarar

-54-

Kına yakarım elime
Sahip çık sen diline
Altın kemer takarım
Sevdiğimin beline

-55-

Kızılırmak durmaz akar
Sığırlı Hacılar'a bakar
Almanya'da durmaz kaçır
Ona derler Dellerin Yaşa

-56-

Kızılırmak'ım akar
Sevdiğim bana bakar
Saçlarını savurunca
Benim gönlümü yakar

-57-

Leblebi goydum tasa
Doldurdum basa basa
Yârim pek güzel amma
Benden dört barmak kısa

-58-

Mani bilirim atmış
Güle zencefil katmış
Gül yüzlüm kömür gözlüm
Soğuk yatakta yatmış

-59-

Nevşehir'in bağları
Uzun akar ırmakları
Ben yârime kavuşmazsam
Dar gelir bu taşlar

-60-

O ırmakta ağ çeker
Ah gönlüm seni sever
Sen gittin gideli
Deli gönlüm dert çeker

-61-

O yaka bu yaka
Yâre yolladım hırka
Gözlerim yoruldu
Yollarına baka baka

-62-

Ömrüne ömür katar
O oğlan bana bakar
Bunun hiç korkusu yok
Mektubun ucunu yakar

-63-

Patatesi haşladım
Soymaya başladım
Yâr aklıma gelince
Ağlamaya başladım

-64-

Sevdiğim benlidir
Ayağı lastiklidir
Gönlüne giremezsem
Sonum bellidir

-65-

Sevdiğim damda durur
Yârini hemen bulur
Ben onu görürsem
Bu kalp güm güm vurur

-66-

Sığrılı'da misli akar
Acı su bağları sular
Benim hâlimi duyan
Durur durur ağlar

-67-

Yârinin sesine bak
Burnunun ucuna bak
Sevdiğin burda yok
Git birde tarlaya bak

-68-

Yazı yazdım uç bitti
Göçe vardım göç gitti
Sevdiğimi göremedim
Baka baka fer bitti

-69-

Yazı yazdım çeşmeye
Babam gitti kuyu eşmeye
Hayli zaman oldu
Hadi gel görüşmeye

-70-

Yeşilyurt'ta al minâre
Ben vuruldum o yâre
Yollarını gözlerim
Ağlarım pâre pâre

-71-

Yıldım artık sevdadan
Böyle yazmış yaradan
Medet umar oldum
Bizim koca karıdan

1.2.3. TÜRKÜLER

Türküler, Türk kültürünü yansıtan en güzel halk şiiri örnekleridir. Cahit Öztelli de türküyü şu şekilde tanımlamaktadır: “Beşikten mezara kadar her türlü yaşantı olayları türkü yakılmasına neden olabilir.”(Öztelli, 1983: 13) Ortaya çıktığı bölgenin yaşam şartlarını, kültürünü, ağız yapısını olduğu gibi yansıtır. Türkülerin oluşmasında mutlaka bir olay ya da bir duygu rol oynamıştır. Bu yüzden her birinin ayrı bir hikâyesi vardır.

Türküler içerisinde anlatılan olaylara göre ezgilenerek söylenir. Şayet ayrılık ya da ölüm konusu anlatılıyorsa yavaş bir ezgiyle, bunun tam tersi güzel, mutlu olaylar anlatılıyorsa oldukça hareketli ezgilerle söylenir. Gülşehir yöresinde genellikle düğünlerde söylenir, eğlenilir. Kına gecelerinde gelini ağlatmak için kına türküleri söylenir ve gelinin kınası yakılır. Kimi türküler için çeşitli hikâyeler anlatılır. Bunların bir kısmı ağızdan ağıza aktarılarak değişikliklere uğramıştır kimisi ise özgünlüğünü korumaktadır. Kültürel değerlerimizin özgünlüğünü korumak için yazılı hale getirilmesi şarttır. Türkülerde de aynı şekilde yazılı hale getirilebilenler özgünlüğünü korumuştur. Yöremizde derlediğimiz türkü örneklerine geçmeden önce türkü üzerine yapılmış tanımlara şöyle bir göz atalım.

“Türküler, Türk’ü her yönüyle ifade eden, duygularına tercüman olan, güzel Türkçemizle ortaya konulmuş olan en değerli sözlerdendir. İçeriğine göre, belli bir ezgiyle söylenir. Türkülerin yakılmasının veya söylenmesinin arkasında mutlaka gerçek hayattan yaşanmış bir olay vardır. Bu durum aynı zamanda türkülerin çok sevilmesinde en büyük etkidir.

Ünlü aşğımız Âşık Veysel, türküyü, bir türküsünde şöyle tanımlar:

“Dünya dolsa şarkıyılan
 Türküz türkü çağırırız
 Yola gitmek korkuyulan
 Türküz türkü çağırırız.” (Alptekin, 2004:186)

“Halk edebiyatının en çok sevilen dallarından birisi türküdür. Türkü kelimesi Türk kelimesinin sonuna nispet i’sinin eklenmesiyle başlangıçta türkî şeklini almış, daha sonra ise türkü şekline dönüşmüştür. Doğu ve kuzey Türkleri türkü karşılığı olarak cır, jır, yır, kojan gibi kavramları kullanmaktadırlar. Günümüzde bunların dışında eldik, ır, türkü (Kırgızistan), halk aydımı (Türkmenistan), halk cırı (Tataristan), halk yırı (Başkurdistan), mahnı (Azerbaycan), nahşa, koça yahnisi (Uygur/Doğu Türkistan), türki, halk koşiği (Özbekistan), türki, türük, halık eni (Kazakistan), yır (Kumuklar) kavramları da kullanılmaktadır.” (Sakaoğlu, Alptekin, 2005: 38)

“Türküler başlangıçta bir olay üzerine yakılırlar. Bu olaylar bütün bir milleti ilgilendirecek kadar büyük nitelikler taşıyabileceği gibi, dar çevrelerde meydana gelen cinsten de olabilir. Aşk, gurbet, ölüm, seferberlik, tabii afetler, oymak kavgaları, eşkıya baskınları, bir kalenin düşmesi, bir vatan parçasının elden çıkması gibi sosyal olaylarla, sevda talihe kızma, şansa küsme, gibi duygular, türkülerin doğuş şartlarını hazırlayan sebeplerin başında gelir. Bu olayı yaşayan veya bu duyguyu taşıyan sanatçı kişinin bunları halk şiiriyle ifade etmesi türkülerini meydana getirir. Böylece türkü yakılmış olur.” (Özbek, 1994: 63–64)

“Türkülerin ortaya çıkışında söyleyenleri bellidir. Ancak zamanla nesilden nesile aktararak gelen türküler, bu süre içerisinde çeşitli değişikliklere uğrayarak; anonim olma özelliğini kazanırlar. Aynı düşünceleri savunan Doğan Kaya ise türküyü şu şekilde açıklar:“ Halkın ruh halini, derdini, neş’esini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı hadiseleri yansıtan; hece ölçüyle ve bir veya dört mısralı bentlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle, söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere türkü denir.” (Kaya, 1999: 132)

Pertev Naili Boratav da türküyü tanımlayarak tasnifini yapmıştır:

“Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirlerdir.” (Boratav: 1982, 150)

Boratav türküyü ilk olarak iki ana bölüme ayırmıştır. Bu bölümlerin birincisinde; türkülerin konularını, ikinci bölümde ise türkülerin kullanıldıkları yerler, gördükleri vazifeler, ya da söylenmelerini şartlandıran vesileler belirtilmektedir.

1. Bölüm:

A) Lirik Türküler:

- a) Ninniler,
- b) Aşk Türküleri,
- c) Gurbet Türküleri, Askerlik Türküleri, Hapishane Türküleri,
- ç) Ağıtlar,
- d) Çeşitli Başkaca Duygulu Konular Üzerine Türküler

B) Taşlama, Yergi ve Güldürü Türküleri

C) Anlatı Türküleri:

- a) Efsane Konulu Türküler,
- b) Bölgelere ya da Bireylere Özgü Konuları Olan Türküler,
- c) Tarihlik Konuları Olan Türküler

2. Bölüm

D) İş Türküleri

E) Tören Türküleri:

- a) Bayram Türküleri,
- b) Düğün Türküleri,
- c) Dinlik ve Mezheplik Törenlere Değgin Türküler,
- ç) Ağıt Töreninde Söylenen Türküler

F) Oyun ve Dans Türküleri:

- a) Çocuk Oyunlarında Söylenenler,
- b) Büyüklerin Oyunlarında Söylenenler. (Boratav, 1982: 150-151)

Yukarıda verdiğimiz tanımlardan da anlaşıldığı gibi halkın duygu, düşünce, istek ve arzularının ezgili bir şekilde söylenmesiyle türküler oluşur. Türk kültürü içerisinde türkülerin oldukça önemli bir yeri vardır. Gülşehir yöresinde türkü söyleme geleneği eski zamanlarda daha fazlaymış. Düğünlerde kadınlar tefle ya da sini adı verilen büyük tepsilerle türkü söyler eğlenirmiş, erkekler ise daha çok halay türkülerini söylermiş. Günümüzde bu gelenek artık yok olmaya yüz tutmuştur. Biz de çalışmamızda Gülşehir yöresinden derlediğimiz türküler, Boratav'ın tasnifini esas alarak dört başlık halinde aşağıda veriyoruz.

1.2.3.1. Aşk Türküleri

Vurgunum Kaşa Göze

Vurgunum kaşa göze

Sen bakma acı söze

Senin aşkın değil mi

Beni vurduran saza

Çiçekler arasında

Sevilme sırasında

Gece gelme gündüz gel

Mahalle arasında. (E.Ç.)

Asfaltın başındayım

Asfaltın başındayım

On altı yaşındayım

On altı yaştan sonra

Gül kızın peşindeyim

Güley güley gül canım

Gel otur benim canım. (E.Ç.)

Ağaçlıktan Arar Gelir

Ağaçlıktan arar gelir
 Pınarlara sorar gelir
 Gergefini örer gelir

Telli yârim tüllü yârim
 Top zülüflü güllü yârim hey

Ağaçlığın arasında
 Top güllerin sırasında
 Melek bunun neresinde

Telli yârim tüllü yârim
 Top zülüflü güllü yârim hey

Pınarın başında durmuş
 Top gülleri orda dermiş
 Her geçene beni sormuş

Telli yârim tüllü yârim
 Top zülüflü güllü yârim hey (D.E.)

Kayalar

Kayalar yarılmasın
 Söylen yâr darılmasın
 Darılırsa darılsın
 Üstüme yâr almasın.

Nesine yavrum nesine
 Ciğara da sokmuş fesine

Kayalar merdil merdil
 Kim bilir kimin derdin
 Yazılmaz benim derdim

Nesine yavrum nesine
 Ciğara da sokmuş fesine

Kayalar oylum oylum
 Geliyor selvi boylum
 Selvi boylum gelince
 Şen olur benim gönlüm

Nesine yavrum nesine
 Ciğara da sokmuş fesine. (D.E.)

Pencere Altında Gördüm İzini

Pencere altında gördüm izini.
 Verdi babam yadellere sözümü.
 Allah'ını seven geride dursun.
 Fırçalayım şalvarıyın tozunu.

Arha bahçenizin yılanı olsam.
 Sürünü sürünü yanına varsam.
 Sana diyom sana ah nazlı yârim,
 Goyduğun yasdığa başım goysam.

Tarlasında iki biçer dönüyor.
 Dönüyor da yüreklerim yanıyor.
 Sana dirim sana ah nazlı yârim,
 Hayalinde göz önünde dönüyor. (H.Ö.)

Evimizin Önü Gülünen Tiken

Evimizin önü gülünen tiken.
Ayrılık değil mi boynumu büken.
Sineni sineme sarayım derken.
Ayırdılar kömür gözlü yârimden.

Yüce dağ başında garınan susam.
Ahıl yoğunmuş da yârine küsem.
Yolla mektubumu umudum kesem.
Yolla mektubumu şen osun gönül.

Yüce dağ başında goyun güderim.
Ağlama goyunum benim gaderim.
Anadan babadan fayda yoğdur.
Düş ardıma suna boylum gidelim. (F.Ş.)

Evlerinin Önü Bulgur Sokusu

Evlerinin önü bulgur sokusu
Karşı yerden geliyor yârin kokusu
Giyinmiş kuşanmış hasların hası

Ceylan gözlerine kurban olduğum
Ela gözlerine hayran olduğum

Sürmeler çekilmiş ela göze
Sırma belikleri inmiş dizine
Ağlarım ağlarım bakmaz yüzüne

Ceylan gözlerine kurban olduğum
Ela gözlerine hayran olduğum

Seher yeli esip durmaz coşuyor
Çifte yanağında güller açıyor
İreyhan olmuş da koku saçıyor

Ceylan gözlerine kurban olduğum
Ela gözlerine hayran olduğum (F.Ş.)

Avcuyum Ben Şu Dağları Aşmadım

Avcuyum ben şu dağları aşmadım
Sevdim seni yâr ardına düşmedim
Korkma güzel bu sevdadan geçmedim

Atmam güzel atmam el misin?
Şu dağlarda sümbül müsün, gül müsün?

Şu dağların avcusu var avu var
Yâr bağında ayvası var narı var
Gel sevdiğim hep ellerin yâri var

Atmam güzel atmam el misin?
Şu dağlarda sümbül müsün, gül müsün? (Z.Y.)

1.2.3.2. Bölgelere ya da Bireylere Özgü Konuları Olan Türküler:

Çalış'ın Dağına Bah

Ali ve Şehriban Nevşehir'in Gülşehir kazasında ikamet etmekte olup, geçimlerini örgü ve kilim dokumacılığıyla sürdürmekteydiler.

Hem düğünlerde çalgıcılık yapan, hem de sünnetçilikle de uğraşan Sadık isminde birine Şehriban'ı verirler. Ali'nin olmadığı bir zamanda Sadık, Şehriban'ı da alarak Çalış'a gelmişler ve oraya yerleşmişlerdir. Şehriban ayrılmadan önce Ali'ye

giymesi için çorap örüp hatıra etmiştir. Aşağıdaki türkü bu olay üzerine Ali tarafından söylenmiştir.

Çalış'ın Dağına Bah

Çorabın miline bah.

Dönder de ağna bah.

Yâr ahlına düştükçe,

Çalış'ın dağına bah.

(Bu dördlük şöyle de söylenmektedir.)

Çorabın ağana bah.

Dönder de bağana bah.

Beni canın isterse,

Çalış'ın dağına bah.

Şöyle böyle şu yosmaya yanmayım mı?

Binbeşyüze Topahlı'da galmayım mı?

Çorap milinen olur.

Sevda sıranan olur.

Aş gapıyı sevdiğim,

Gönül birinen olur.

Şöyle böyle şu yosmaya yanmayım mı?

Binbeşyüze Topahlı'da galmayım mı?

Çorap ördüm milinen

Dürdüm büktüm gülinen,

Şimdi sevdiğim gelir,

Otuz iki dilinen.

Şöyle böyle şu yosmaya yanmayım mı?

Topahlı'da binbeşyüze galmayım mı? (F.T.)

Söyleyin Anama Anam Ağlasın

Bir başka anlatıma göre Ali bir hastalık neticesi tedavi için Ankara'ya gitmiştir. Bu esnada Şehriban Sadık'a verilmiştir. Bu olayı haber alan Ali bir de şu türküyü söylemiştir.

Söyleyin Anama Anam Ağlasın

Ankara'dan çıhdım yolum selâmet
Çalış'a gelmeden goptu kıyâmet
Benim nazlı yârim kimlere emanet

Söyleyin anama, anam ağlasın.
Babamın oğlu var beni neylesin.

Ankara'yınan Çalış'ın arası,
Arasına da boz duman durası,
Çoh dohdur gezdim de yoktur çaresi.

Söyleyin anama, anam ağlasın.
Babamın oğlu var beni neylesin.

Ankara'da yidim taze meyvayı,
Boşa çiğnemişim yalan dünyayı,
Çalış'a varmadan yıhdırın künyâyı

Söyleyin anama, anam ağlasın.
Babamın oğlu var beni neylesin.

Trene bindim de tren salladı.
Dokdora vardım da geri yolladı.

Bu gara sevdaya çare bulunmadı.

Söyleyin anama, anam ağlasın.

Babamın oğlu var beni neylesin. (F.T.)

1.2.3.3. Kına Türküleri

Kınayı Getir Aney

Kınayı getir aney

Kınayı getir aney

Parmağın batır aney

Parmağın batır aney

Bu gece misafirem

Bu gece misafirem

Yanında yatır aney

Koynunda yatır aney

Bu gece misafirem

Bu gece misafirem

Yanında yatır aney

Koynunda yatır aney (Z.Ö.)

Kına Türküsü

Kızım kınan kutlu olsun.

Vardığın yer mutlu olsun.

Kız anası kız anası

Hani bunun öz anası

Atladı geçti eşiği,

Sofrada kaldı kaşığı,

Büyük evler yakışığı,
Ah gelin anam.

Altın tas içinde kınam özenir,
Gümüş tarak ile zülfüm taranır,
Nişanlı kızlar eşin aranır,
Ah gelin anam.

Gelin geldi kapımıza,
Altın doldu küpümüze,
Çamaşır var hepimize,
Ah gelin anam!

-Kız isterse buna karşılık verir.-

Keklik gelir seke seke,
Kulağında gümüş küpe,
Ben annemden ayrılmazdım,
Ayrıldılar çeke çeke.

Al güvercin, mor güvercin,
Ayağında gümüş zincir.
Gurbet ele giden kızlar,
Ölmez ama zırıncır.

Damınızda otmuydum,
Üstünüzde yükmüydim.
Bir kızınızdım, çok muydum?
Vay benim anam! (M.Ö.3)

Gelin Hoş geldin

Atladım çıkdım eşiği

Sofrada galdı gaşığı
 Gelin evin yakışığı /
 Bacım evler yakışığı

Gelin hoş geldin hoş geldin
 Aslan ağama, celep ağama
 Eş gelen gelin hoş gelen gelin

Ağamın gelin gadını
 Gelin hoş geldin hoş geldin
 Bacım hoş geldin hoş geldin
 Öteyaka'nın gara buludu (G.Ö.)

Gelin Türküsü

Malatya dağda uçuşan kuşlar
 Her ana gurbete kız mı bağışlar
 Garibin gözünden akmaz mı yaşlar
 Evimizin önü demir direkli
 Anamız Horasan katı yürekli
 Gezdirmede bizi allı yelekli
 Evimizin önünden üç atlı geçti
 Gurbet için anam beni mi seçti

1.2.3.4. Diğer Türküler

Menekşem

Menekşe koymuşlar gülün adını
 Almadım dünyada ben muradımı
 Amanın ninnah ninnah esmerim vay vay

Ben ölürsem dertli koyun adını

Almadım dünyada ben muradımı
Amanın ninnah ninnah esmerim vay vay

Allar giymiş ne yakışır Ayşe'ye
Boyunu benzettim mor menekşeye
Amanın ninnah ninnah esmerim vay vay

İnsaf et de bir kere gel köşeye
Vermem seni yad ellere ellere
Amanın ninnah ninnah esmerim vay vay (E.Ç.)

Farfara

Farfarayı el aldı
Ben sevdim eller aldı
Keşke sevmez olaydım,
Elim koynumda kaldı.

Deniz susuz olur mu?
Dibi gumsuz olur mu?
Ben hâkime danıştım,
Yiğit yarensiz olur mu?

Oy farfara farfara
Ateş düştü şalvara
Ağzım, dilim gurudu
Gız yavara yalvara

Oy farfara farfara
Ateş düştü şalvara
Ağzım, dilim gurudu
Yâr yalvara yalvara. (H.Ç.)

Gül Koydum Gül Tasına

Gül koydum gül tasına
 Havlının ortasına
 Okka püskül takınmış
 Kulucun ortasına

Ak koyun kuzusuna
 Can kaynar bazısına
 Ne deyim de ağlayım
 Anlının yazısına (F.Y)

Peşkir Çektim Direkten

Peşkir çektim direkten
 Bir of çektim yürekten
 Benim derdim dert değil
 Hekim gelsin firenkten

Mendilim var ipekten
 Bir of çektim yürekten
 Al mendil sende dursun
 Ben gelirim ıraktan

Mendilimin uçları
 Çıkamam yokuşları
 Al mendil sende dursun
 Sil gözünün yaşları (Z.T.)

1.2.4. AĞIT

Ağıt, insanların ağlayarak üzüntüsünü, acısını dışa vurma şeklidir. Ölümün, üzüntünün, ayrılığın olduğu her yerde şimdiye kadar ağıt da söylenmiştir. Hayatın geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölüm herkes için acı verici, dayanması zor bir durumdur. Üzücü bir olay neticesinde insanlarda meydana gelen duyguların hüznle dışa vurulması sonucunda ağıtlar meydana gelmiştir. O anda yaşananlar, hissedilenler ağıtları şekillendiren etmenlerdir. Bu dışa vurma olayı bir yas içinde ağlayarak veya yüksek sesle haykırarak oluşmaktadır. Ölüm, ayrılık, hüzn, bir kızın evden gelin çıkması, birini askere gönderme vb. olaylar, ağıtların ortaya çıkmasına kaynaklık eden olaylardır. Ağıtlar yakılırken, ağıt yakılan kişinin o güne kadar gösterdiği kahramanlıklar, yiğitlikler, güzellikler, meziyetleri vb. bütün yaptıkları dile getirilir.

Yöremizde derlediğimiz ağıt örneklerine geçmeden önce ağıt üzerine yapılmış tanımlara şöyle bir göz atalım.

Ağdın söylenişi yurdumuzda yöreden yöreye değişiklik göstermektedir: “Bayatı (Kars), deme (Sivas), deşet (Adana), deyiş (Malatya), deyişet (Samsun), dil (Doğanşar- Sivas), las (Doğanşar-Sivas), lavık (Kırşehir), ölgülü (“ölüm” anlamında-Burdur), sabu (Muş), sızılama (Doğu Anadolu), şin (Elazığ), şivan (Diyarbakır), yakım (İçel, Isparta), yas (Antalya, Balıkesir, Burdur, Karaman, Muğla). Anadolu’da çeşitli ağızlarda ağat, ağut, avut söylenişleri varsa da, bu yaygın olan ağıt kullanımına halel getirmez.”(Kaya, 1999:245)

Gülşehir yöresinde “ağıt söylemek” tabiri yerine “ağıt yakmak” tabiri kullanılmaktadır.

Ağıtların kendine has bazı özellikleri vardır, bu özellikleri şu şekilde verebiliriz:

“- Ağıtların söyleyicileri büyük ölçüde kadınlardır. Ağıtların söyleyicileri, ölen kişinin yakınları olabileceği gibi bu işi profesyonel olarak yapanlar da olabilir.

- Ağıtların konusu daha çok ölen kişinin, dünyada iken gösterdiği meziyetleri etrafında oluşur. Zaman zaman da dünyada kadrinin kıymetinin bilinmediğinden söz edilir.

- Ağıtlar mani şeklinde (aaxa) kafiyeleli olup; zaman zaman bu kafiyeleşimin dışına da çıkılmaktadır.

- Ağıtlarda 7’li hece vezninin dışında, 8 ve 11’li hece vezniyle söylenen şiirlere de rastlanır.

- Ağıtların genelde tek kişi tarafından söylenmesine karşılık; bazen de karşılıklı (ana- kız, gelin-kaynana vb.) olarak söylenebilir.

- Ağıtların söylendiği zaman belli olduğu gibi, zamanı belli olmayan ağıtlarımız da vardır.

- Ağıtların söylendiği mekân ölen kişinin evi veya ölüm olayının olduğu yer olabilir.

- Ağıtlar anonim olmakla beraber söyleyicisi belli olanlar da vardır. Söyleyicisi belli olan ağıtlar, âşıklar olup; mahlasları da kullanırlar. Zaten âşıklar zaman zaman bu işi para karşılığında yaparlar.” (Sakaoğlu-Alptekin, 2005: 46)

Şükrü Elçin ağıtları, “İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden söz ve ezgilerle ifade eden türkülere Batı Türkçesi’nde umumiyetle “ağıt” adı verilir. Ağıt söyleyen için “ağıtçı” sözü yaygınlaşmış ve “ağıt yakmak” deyimini türetilmiştir.” Şeklinde tanımlar. (Elçin, 1998: 290)

Doğan Kaya, ağıtların temel sebebinin ayrılık konusunun olduğunu söyler ve ağıtın tanımını bu sebepten yola çıkarak yapar: “Başta ölüm olmak üzere ayrılığın yahut üzüntünün doğurduğu ızdırıp sebebiyle ortaya konulan lirik ürünlerdir.” (Kaya, 1999: 244)

“Ağıt denilince aklımıza hemen “ölüm” gelir. Oysa savaş, yangın, sel, deprem gibi tabi afetler üzerine; çeşitli kaza ve hastalıklara; askere veya gurbete gönderilen yakınlarla; kaybedilen bir eşya yahut hayvanlara da ağıtların söylendiği bir gerçektir. Ağıtlar; sızlayan kalplerin, dayanılmaz acıların, akan gözyaşlarının, yanık yüreklerin çare arayan feryadıdır. Yavrusunu yitiren ana, sevgilisine kavuşamayan âşık, yatağında inleyen hasta, sıra hasreti ile yanıp tutuşan garip, duygularını, ıstıraplarını ağıtlarla dile getirir.”(Şimşek, 1993: 1)

Esma Şimşek, ağıtları konularına göre şu şekilde tasnif etmiştir:

A. Şahıslar üzerine söylenen ağıtlar

1. Çeşitli hastalıklar üzerine söylenen ağıtlar

2. Ölüm üzerine söylenen ağıtlar
3. Askerler üzerine söylenen ağıtlar
4. Ayrılık üzerine söylenen ağıtlar
5. Çeşitli sosyal hadiseler üzerine söylenen ağıtlar
6. Kına türküleri ve gelin övmeleri

B. Hayvanlar üzerine söylenen ağıtlar

1. Hayvanların kaybolması üzerine söylenen ağıtlar
2. Hayvanların ölümü üzerine söylenen ağıtlar. (Şimşek, 1993: 63-292)

Çalışmamızda Gülşehir yöresinden ağıt örneklerini sunmaya çalıştık. Bölgede Ağıt söylemeye, “Ağlaşmak ve ağıt yakmak” terimleri kullanılmaktadır. Gülşehir’de ağıtları genel olarak kadınlar söylemektedir. Belli bir ağıtçının bulunmadığı gibi erkeklerden ağıt söyleyenlere veya bilenlere de rastlayamadık. Ancak derleme çalışmaları sırasında gözlemlediğimiz kadarıyla bölgede ağıt yakma çok fazla gelişmemiş ve hatta bu gelenek unutulmaya yüz tutmuştur. Yeşilyurt köyünde Dudu ve Münadiye isimli teyzelerimiz bu geleneği sürdürmektedir. Kendilerinden derlemiş olduğumuz ağıtları örnekler içerisinde verdik. Bölgemizden derlemiş olduğumuz 17 adet ağıtı Esma Şimşek’in sınıflandırmasını temel alarak aşağıda aktarıyoruz:

1.2.4.1. Çeşitli Hastalıklar Üzerine Söylenen Ağıtlar

Kanser

Tuz köyünden çıktı kanser
 Poyraz da kuzeyinden eser
 Eski adamlar birbirine küser
 Eski günler geri gelmiyor
 Kızılırmak nece yiğitler yuttun
 Nece anaları babaları yıhtın
 Âşık oldum destanlar yazdım
 Alayını inkâr ettin Kızılırmak (D.E.)

1.2.4.2. Ölüm Üzerine Söylenen Ağıtlar

Çöloğlu'nun Gelini

Yüksek kaldırın salını
 Gitsin görünüşü görünüşü
 Bu da Çöloğlu'nun gelini
 Gara oğulluğun gara gaşı
 Yandı ciğerimin başı
 Sultan'ımın hilal gaşı
 Gurban olam inci fahı
 Sultanıma çok çok oku
 Beri geçe bayır mı ola
 Öte geçe çamur mu ola
 Varsam baksam sultan'ıma
 A bebekle uyur mu ola

Yeşilyurt köyünde Çöloğullarının Sultan adında bir gelini varmış. Doğum sırasında hayatını kaybetmiş. Genç yaşta hayata gözlerini yumunca herkes çok üzülmüş, ardından bu ağıtı söylemişler. (M.Ç.)

Nettin Kızılırmak Allı Gelini

Yengeler de guzu gibi meleşir
 Sâmenler de gaya dibi dolaşır
 Duvahları da yılğınlara dolaşır
 Nettin Kızılırmak allı gelini
 Çevresi oyalı telli gelini

Güvaye de garalı haber ulaşır
 Damlı dam üstüne de yaptırdı
 Çifte kandiller yaktırdı
 Gelin gelecek diye
 Yollara çıktıydı
 Nettin Kızılırmak allı gelini

Çevresi oyalı telli gelini

Önceden köyden köye gelin getirilirmiş. Düğün olmadan kızın eşyaları alınır, evi hazırlanmış. Gelin kızın çeyizi ve kız tarafının aldığı eşyalar kalabalık bir grupla getirilirmiş. Çeyizi getiren bu gruba “sâmen” denir. Sâmenler çeyizi Kızılırmak’ın diğer tarafındaki Yeşilyurt köyüne getiriyorlarmış. Bunun için de Gülşehir’den akan Kızılırmak üzerindeki köprüden geçmeleri gerekiyormuş. Sâmen alayı köprüden geçerken bir kartal gelmiş, köprünün başına konmuş. Gelinin bindiği at kartalı görünce ürkmüş ve gelini ırmağa düşürmüş. Gelin suda boğularak ölmüş. Oradakiler gelinin ardından ağıt yakmışlar. (M.Ç.)

Ahmet’e Ağıt

Ahmet’i vurdular gice yarısı
Başında ağlar garip anası
Sebebi oldu düğün arası
Nasıl dayansın buna anası

Ak gövdeyi makasla yüzmüşler
Kurşun diye ciğerini gezmişler
Dayanılacak iş mi oldu gomşular
Ahmet’imi gazeteye yazmışlar

Bitmedi daha gurbanının eti
Sebebi oldu Hacıların iti
Anası emzirmiş ona eşek sütü
Neydi o yavrunun günahı

Nasıl attın gevur düşman fişeği
Toprak mıydı Ahmet’imin döşeği
Ötekisi Köçektaş’ın köçeği

Neydi Ahmet'imın günahı

Ahmet'im daha 22 yaşında
 Bir uğursuz kız yavrumun peşinde
 Zaten almayacaktım o uğursuzu
 Acılara boyadı hep bizi

Acep alnına mı yazılmış bu kara yazı
 Gittiği yerde de gülmedi kızın yüzü
 Zaten almayacaktı o kızı
 Acılara boyadı hep bizi

Yeşilyurt köyünde Ahmet diye bir genç varmış. Yakın köyden bir kıza sevdalanmış. Uzun süre sevdiğine kavuşamamış. Sevdiğini görebilmek için her fırsatı değerlendirirmiş. Bir gün sevdiğinin köyünde bir düğün alayı kurulmuş, Ahmet de belki sevdiğimi görürüm düşüncesiyle düğüne gitmiş, köyün gençleriyle eğlenmişler. Ama bu düğün onun sevdiğini son görüşü olmuş. Düğünün ilerleyen vakitlerinde havaya atılan sahipsiz kurşunlardan biri Ahmet'e isabet etmiş ve Ahmet orada gözlerini hayata kapatmış. Kötü haber tez duyulur Ahmet'in evine ateş düşmüş. Ağıtlar yakılmış. Yukarıda da bu ağıtlardan bir tanesine yer verilmiştir. (D.E.)

Yiğidin Yası Var

Mercimeği yiyip çikalım düze vay düze
 İnanmam da söylenen söze vay söze
 Senin kötülüğün yanında kalsın vay kalsın
 Masa donatırım ben gelin gıza vay gıza
 Hadi çıkar üstün başın kirlendi vay kirlendi
 Adaletin baba diye dillendi vay dillendi

Bilmeden biçerin altına yatmış a yatmış
 Beynin kafan kaldırmış atmış a atmış

Ganlı biçer zırıl zırıl gelirken vay gelirken
Yandım anam demiş tekerden tutmuş

Sandım beynini günde gurutmuş
Senesi gelmeden ne tez unuttum
Buna sabır olmaz oturan eller
Aldım avuç avuç kanını yuttum

Odaya vardım da biçer sesi var
Amanında desî var süsü var
Donanmış gelin kız hamama gider
Bu yiğidin 15 sene yası var. (D.E.)

Hasan'a Ağıt

Cevize ismini kendi yazmış
Çıkmış dağlara iyice bir gezmiş
Ak koyunu, kuzuyu çok severdi
Askere giderim diye iptalini bozdu
O da nasip olmadı kuzum sana
Kara bağrım sana çok yandı
Pek çoktu senin değer
Hiç yoktu eşin benzerin
Emsallerim oğlan everirse yarın
Yaram az daha artar benim
Senin acın benimle ölene kadar gider
Acıyla yoğrulmuş benim kader
Yanına vardı mı büyük peder
Sizin yolunuza ağardı saçım
Ben dünyada hiç moralli gezmedim
Koçum sende beni hiç üzmedin
Kötülüğü hiç kimseye etmedin
Büyüğünü küçüğünü sayardım

Elektriği dinamayı yapardın
 Kardeşlerin bacın resmini aldı
 Evrakların hastanede kaldı
 Acıların da ananda kaldı kuzum
 (Oğlunu genç yaşta toprağa vermiş bir annenin ağıtı.) (D.E.)

Evlad Acısı

Evladın acısı yavrum alayından acı
 Dohtorlar bile bulamadı ilacı
 Vurdu seni yavrum bir avcı
 O günler gitsin gelmesin geri

Acılı guzum nisan'ın dördü
 Deli gönlüm çok acılar gördü
 Terkeyledim yavrum mekeni, yurdu
 O günler gitsin gelmesin geri

Senin acın yavrum beni vurdu
 Kara toprak oldu mekânın yurdun
 Okuduğun okullar nerde kaldı
 O günler gitsin gelmesin geri

Kapıdan gelirdin güpür güpür
 Acı görmeyenler yarabbi şükür
 Ananda kaldı yavrum senin acın
 O günler gitsin gelmesin geri

Acı göre göre çok üzüldüm
 O günlerde gazeteye yazıldın
 Şimdi gayrı Yasin okuyom yavrum
 O günler gitsin gelmesin geri (D.E.)

Esme Yeller

Esme yeller esme

Sam yelleri esme

O kıızıma değdin

Bu kıızıma değme

Benim üstüme esme.

(Yeşilyurt köyünden bir ailenin kıızı ölmüş. Bu yüzden diğer kıızına uzun ömür dileyen bir ananın ağıtı.) (H.Ç.)

Pekiz'e Ağıt

Yük dibine yük kayarlar

Dibine gelin dayarlar

Pekiz'in guzularını

Öldü diyin döverler

Pekiz'imin guzularını

Dödürmeyin oğlunuza (M.Ç.)

Songül'ün Ağıtı

Yeşilyurt köyünde Emsal adında bir annenin beş-altı yaşlarında kaybettiği Songül kıızına yaktığı ağıt örneğini veriyoruz.

Guzum benim kalemi defteri kalan yavrum

Seni giydirip kuşatmadım allı yeşilli

Tokalarını ardından daha toplarım yavrum

Ananı bu dertlerden kurtaracaktın

Bırakıp gittin bizi guzum

Ananın acısı az mıydı da sen de ekledin

Kınalı ellerinle suyumu verirdin

Yaşına doyamadın güzel kıızım

Bu kadarmış ömrün bugüne kadarmış

Gelin olduğun gününde göremedim

Songül'üm ipek saçlı yavrum (E.Ç.)

1.2.4.3. Askerler Üzerine Söylenen Ağıtlar

Asker Ağıdı

Yolcu ettim de ben askeri yoluna
 Fırlanır gelir de Ali Bey'in hanına
 Savulurda gelirsen
 Garşı varıyım Nevşehir'in yoluna
 Evimizin önünde bir guru dikme
 Dikmenin dibine karanfil ekme
 Gönder guzum mektubu gönder
 Göndermeyip garip anayın belini bükme (M.Y.)

Şehide Ağıt

Aşağıdan Kızılırmak akar
 Yukarıdan acı poyraz acılar
 Nereden geliyorsunuz garip yolcular
 Şehidimiz geçti gördünüz mü? (M.Y.)

1.2.4.4. Ayrılık Üzerine Söylenen Ağıtlar

Gayri Ayrılıyorum Buradan

Gayri ayrılıyorum buradan
 Beni böyle yaratmış yaradan
 Ayrılmam gayri sıladan
 Sılanın tikenı gül oldu bana

Gülşehir'in kıyısında akar ırmak
 Yahışır bize evimizde durmak
 Geçti gayri gaviller kurmak
 Kurduğumuz gaviller olmuyor gayri.

Kızılırmak akar akar durulur
 Benim gönlüm akar akar durulur
 Öte git deseler gönlüm darılır

Eskisi gibi olmuyor gayrı

Burnumda tütüyor Kılıç tepenin taşı
Hiç aklımdan gitmiyor hayali düşü
Tükendi yeşil bağların içi
O günler masal oldu gayrı

Ne acıkırdım ne üşürdüm
Büyüttüm yetirdim dağları aşırdım
Şimdi yolumu şaşırdım
Nereye gideceğimi bilemiyorum gayrı. (D.E.)

1.2.4.5. Çeşitli Sosyal Hadiseler Üzerine Söylenen Ağıtlar

Kevser

Gazel oldu dağların gazeli
Kevser dünyaların gözeli
Yüksek olur dağların gazeli
Kevser çarşıların gözeli
(Ailenin istemediği birine kızı kaçan ananın ağıdı.) (H.Ç.)

Dudunun Ağıdı

Şu dağların kurdu
Seninde kaderin buymuş dudu
Hallerini kimler sordu
Senin kaderinde bir ayrı oldu

Kimse kimsenin derdini almaz
Düşme düşenin dostu olmaz
Dostların bile yüzüne gülmez
Senin derdin kimseye benzemez

Dudu seninki en kötü kaderin

Düşünce yüzüne de bakmaz pederin
 Olmaz bile gelenin gidenin
 Ayağının üstünde dik dur dudu

Dudu'nun gözleri ela
 Hiç eksik olmadı başından bela
 Senin keder söylemeyle bitmez
 Buralarda senin derdin gitmez (D.E.)

Dağların Karı

Dağların karı eriyince
 Yolların çamuru kuruyunca
 Guzularım anam diyince
 Nerde galalım guzularım (M.Ç.)

1.3. KALIPLAŞMIŞ İFADELER

1.3.1. ATASÖZLERİ

Atasözleri söyleyeni belli olmayan anonim ürünlerdir. Atalarımızın tecrübelerinin, inanışlarının söze aktarılmış şeklidir. Bu sözler, bir toplumun duygu, düşünce, inanç ve kültür yapısını yansıtır. Yöremizde atasözlerine “Atalarsözü ya da Teselleme” denilmektedir. Atalarımız tecrübelerini bu sözler vasıtasıyla bizlerle paylaşmışlardır. Kimi atasözleri ulusal bir hâl almışken, kimileri ise yörelere özgü deyişlerle hâlâ özgünlüğünü korumaktadır.

Yöremizde derlediğimiz atasözlerine geçmeden önce atasözü üzerine yapılmış tanımlara bir göz atalım.

“Halkın meydana getirdiği ve binlerce yıldan beri benimseyerek hayat düsturu edindiği, özlü, veciz, hikmetli sözlere atasözü denir.” (Kabaklı, 2004: 107).

“İstisnalar hariç, büyük çoğunluğu ile anonim mahiyet taşıyan yani ilk defa kimin tarafından ve ne zaman ortaya atıldıkları bilinmeyen darb-ı meseller, halk topluluklarının asırlar boyunca karşılaştıkları hadiselerden ve tecrübelerden ilham

alarak ortaya attıkları, benimsedikleri ve kendinden sonra gelecek nesillere devrettikleri nasihatler, yol gösterici tavsiyeler, cemiyet ve tabiat hadiselerinin nasıl sona ereceklerini belirten düşüncelerdir.” (Türk Atasözleri ve Deyimleri, 1992: VI)

“Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözlerdir.” (Aksoy, 1992: 37)

Pertev Naili Boratav da atasözlerini iki guruba ayırır:

1. Asıl atasözleri,
2. Atalar sözü değerindeki deyimler

Asıl atasözleri, anlamlarına bir öğüt, bir davranış kuralı, bilgelik bir yargı yüklemişlerdir. İki alt bölüme ayrılırlar:

- a) Bir yargıyı, ya da bir gözlemi kapsayan atasözleri.
- b) Dolambaçsız, açık bir öğüt, akıl-verme, ya da yasaklama biçimindedir.
- c) Fıkra edası taşıyan atasözleri. (Boratav, 1982: 120-121)

Çalışmamızda Gülşehir yöresinde kullanılan atasözlerini derlemeye çalıştık. İnsanlar günlük konuşmalarında sıkça başvurdukları atasözlerine “ Atalar böyle demiş, Atalar boşuna dememişler, Atalarımız ne demiş... Eskiler şöyle demiş...” gibi sözlerle başlayarak atasözlerini kullanmaktadırlar. Derleme çalışmaları sırasında, bölgemizden duyabildiğimiz, tespit ettiğimiz yöresel deyişe sahip atasözlerini alfabetik olarak aşağıda veriyoruz:

-A-

Acıkan doymam sanır, susayan kanmam sanır. (S.Ö.)

Acıkan yer ayrı, acıyan yer ayrı. (M.Y.)

Aç bırakma hırsız edersin, çok söyleme arsız edersin. (R.Y.)

Adamın alası içinde, hayvanın alası dışında. (Z.T.)

Ağzımınan diyeyim, nereminen yiyeyim. (S.Ç.)

Akrabaya at ver dost ol, kız ver düşman ol. (M.Y.)

Arsıza ar neylesin, göyneği yok don neylesin. (H.T.)

At beslenirken, kız istenirken. (M.Ö.3)

-B-

Baba oğula bağ bağlamış, oğul bir salkım üzüm vermemiş. (M.Ö.2)

Bilinmedik aş ya karın ağrıtır ya baş. (M.Y.)

Bir kötü toklu tüm sürüyü kokutur. (Z.T.)

Buğdayı komşuna sat; varınca bazlamasını yersin. (A.Y.1)

Büyük sözü dinlemeyen, uluya uluya dağ başında kalır. (M.Ö.3)

-C-

Cinsi kötü kabağın dölü çok olur. (R.Y.)

-Ç-

Çobanın gönlü olursa, tekeden süt sağlar. (H.T.)

Çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu. (M.Ö.2)

-D-

Dağ çalisız olmaz, köy delisiz olmaz. (S.Ç.)

Davetsiz yere giden, kuru yere oturur. (Z.T.)

Değirmenden gelenin eline bakarlar. (R.Y.)

Dirgen yiyen porsuk, bir daha harman yerine girmez. (M.Ö.2)

Doğurduğun övülmeli, yoğurduğun yenilmeli. (M.Ö.2)

-E-

Ek tohumun hasını, çekme hasat yasını. (A.Y.1)

Eli hamuru ovalar, gözü dana kovalar. (H.T.)

El ayrıncı ciğer soğutmaz. (Z.T.)

Er gözünden, yiğit sözünden belli olur. (M.Ö.3)

Ev sahibi udlu olur. (M.Y.)

-G-

Göç büyüdükçe döküntüsü çok olur. (R.Y.)

Gönül umduğu yere küser. (S.Ç.)

Gözden ırak olan gönülden de ırak olur. (M.Y.)

-H-

Harman yelinen, düğün elinen olur. (M.Ö.2)

Her deliğe parmak sokulmaz, ya yılan çıkar ya çıyan. (A.Y.1)

-I-

İrmaktaki balığa pazarlık yapılmaz. (R.Y.)

İslanmışın yağmurdan korkusu olmaz. (Z.T.)

-İ-

İsin yanına varan is, misin yanına varan mis kokar. (H.T.)

İt karardığı yere ürür. (M.Ö.3)

-K-

Kardeş kardeşin ne onduğunu ister ne de donduğunu. (A.Y.1)

Kırk yıl kıran olmuş; vadesi yeten ölmüş. (Z.T.)

Kız anadan öğrenir sofra dizmeyi; oğlan babadan öğrenir oba gezmeyi. (M.Y.)

Kimse üzümüm ekşi, bağım harap demez. (M.Ö.2)

Kulak duyar, kursak kabarır. (R.Y.)

-M-

Martin gönlü olursa çifti yürütür, iti solutur. (S.Ç.)

-N-

Nasibinde varsa kaşığında çıkar. (H.T.)

Ne doğrarsan aşına, o çıkar karşına. (Z.T.)

-O-

Oğlan evi alana kadar, kız evi ölene kadar. (M.Ö.2)

Oğlunu zamanı gelince, kızını fırsat bulunca ever. (R.Y.)

Onmadık yılın yağmuru harmanda gelirmiş. (A.Y.1)

-Ö-

Öndüç güle güle gider, ağlaya ağlaya gelir. (M.Y.)

Ölmüş eşek canavardan korkmaz. (Z.T.)

Ölümden öte yol gitmez, mezardan öte sal gitmez. (M.Ö.3)

-R-

Rüzgâra tüküren kendine tükürür. (R.Y.)

Rüzgârlı havada kuytu, yağmurlu havada uyku. (M.Ö.2)

-S-

Sabırlı koruk pekmez olur. (Z.T.)

Samanlıktaki tilkiye kurşun değmez. (H.T.)

Sapım harmanda kaldı, öküzüm ormanda kaldı. (S.Ç.)

Serçeden korkan darı ekmez. (H.T.)

-Ş-

Şahine yanaşan et yer, kargaya yanaşan ters (gübre) yer. (A.Y.1)

Şapkası küçük olan, başını büyük sanır. (R.Y.)

-T-

Tarlaya saban, sürüye çoban gerek. (H.T.)

Tembele iş buyur, nasihat al. (M.Ö.2)

Terazi var, tartı var, her şeyin bir vakti var. (Z.T.)

-Ü-

Ürümelerini bilmeyen it, sürüye kurt getirir. (A.Y.1)

Üzüm yemek mi, bağcıyı dövmek mi niyetin? (R.Y.)

Üzüm yersen aş, karpuz yersen çiş olur. (S.Ç.)

-V-

Vakitsiz açan gül tez solar. (Z.T.)

Vaktındaydı o tımar; eşek ölür, kalır semer. (M.Ö.2)

Var mı malın, söyler dilin. (M.Ö.3)

Varsa paran herkes kulun; yoksa paran dardır yolun. (Z.T.)

-Y-

Yaban yerin suyu soğuk, somunu büyük sanılırmış. (A.Y.1)

Yakacağın kurusunu, yiyeceğin arısını marta sakla. (H.T.)

Yalanınan iman bir arada geçinmez. (H.T.)

Yattığı yer ahır sekisi, çağırdığı İstanbul türküsü. (R.Y.)

Yeğniyi yel alır, ağır yerinde kalır. (Z.T.)

Yeşil yaprak yapan da koca, kara toprak yapan da koca. (M.Ö.2)

Yiyeceğin bir kelek ne gezersin tevek tevek. (S.Ç.)

Yoldan kalınır da yoldaştan kalınmaz. (M.Ö.2)

-Z-

Zenginlik bir tazı çuludur; bugün bunda, yarın onda. (Z.T.)

Zenginlik gurbeti vatan, fakirlik vatanı gurbet yapar. (Z.T.)

1.3.2. DEYİMLER

Deyimler de atasözleri gibi söyleyeni belli olmayan anonim ürünlerdir. Deyimler, atasözlerinden farklı olarak cümle halinde değil de birkaç kelimeden meydana gelebilir. Daha çok duygu ve düşünceleri daha anlaşılır bir biçimde aktarmak için kullanılır. Anlatıma renk katan hiçbir kelimesi değiştirilemeyen kalıplaşmış sözlerdir.

Yöremizde deyimler yaygın olarak kullanılır. Geçmişten günümüze kadar gelen bu değerli nasihatler çocuk eğitimi için de önemlidir. Özellikle büyükler tarafından küçüklere öğütler verilirken ya da bir olayı daha anlaşılır kılmak amacıyla kullanılır.

Yöremizde derlediğimiz deyimlere geçmeden önce deyim üzerine yapılmış tanımlara bir göz atalım.

Ali Püsküllüoğlu, eserinde deyimi: “Anlatıma akıcılık, çekicilik katan çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan, genellikle de birden çok sözcüklü dil ögesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu.” şeklinde tanımlar (Püsküllüoğlu, 1995: 7).

Şükrü Elçin deyimleri şöyle tanımlar: “Deyimler (tabirler) asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimeden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır.” (Elçin, 1998: 642).

Ömer Asım Aksoy ise, “Bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce.” Şeklinde deyim tanımlamıştır. (Aksoy, 1992: 52).

Çalışmamızda Gülşehir yöresinde yöresel deyişlere sahip deyimlere yer verdik. Derleme çalışmaları sırasında, sohbetlerde duyabildiğimiz ve not aldığımız deyimleri alfabetik olarak aşağıda veriyoruz.

-A-

- Adamı yabanda bulmak. (B.Ç.)
- Ağır oturup batman kalkmak. (C.Ç.)
- Alacası içinde olmak. (S.Ö.1)
- Anasının koyduğu adla durmak. (Z.Y.)
- Arı gibi dalamak. (M.Ö.2)
- Ayağı ağır olmak. (C.Ç.)

-B-

- Bağrı bağdaşık olmak. (A.Y.1)
- Bağrı geçmek. (S.Ö.1)
- Bağrı yangın olmak. (C.Ç.)
- Bayrak kaldırmak. (Z.Ö.)
- Beli bağlı olmak. (C.Ç.)
- Beti benzi solmak. (Z.Ö.)
- Betine gitmek.(F.Ş.)

-C-Ç-

- Canı tez olmak. (V.K.)
- Cayırtıya vermek. (C.Ç.)
- Cin olmadan adam çarpmak. (M.Ö.3)
- Çerçi eşeği gibi korkmak. (A.Y.2)
- Çıkmadığı ahır sekisi kalmamak. (C.Ç.)
- Çul tutmaz tazı gibi olmak. (C.Ç.)
- Çulu kapıya koymak. (M.Ö.2)

Çürük tahtaya mih çakmak. (M.Ö.2)

Çüş dedikçe parmak üzümüne gitmek. (Z.Y.)

-D-

Damağı tak tak etmek. (R.Y.)

Darın kaçmak. (Z.T.)

Davulun kasnağına vurmak(R.Y.).

Dölek durmak. (S.Ç.)

Delisi dışında olmak. (M.Ö.1)

Derip deşirmek. (C.Ç.)

Derme takma olmak. (C.Ç.)

Dımığı eğri olmak. (A.Y.2)

Dili yağlı, eli bağlı olmak. (C.Ç.)

Din kaygısı yok, un kaygısı yok. (S.Ö.1)

Dokuz kütün bir değneği olmak. (G.Ö.)

-E-

Ele eteğe kalmak. (C.Ç.)

Eli ağzına uygun olmak. (A.Y.2)

Eli dağılmak.(S.Ö.1)

Elini yüzünü yumak. (M.Ç.)

Enikken kulağını kesmek. (V.K.)

Eşek arısının yuvasına çomak sokmak. (F.Ş.)

Eteğindeki taşı dökmek. (F.Ş.)

-F-

Fan fan ötmek. (C.Ç.)

-G-

Gelin yaptı, karga kaptı. (V.K.)

Git çekice, gel küreğe kullanmak. (Z.T.)

Gözü seyirmek. (M.Ç.)

-H-

Ham armut gibi boğaza durmak. (A.Y.1)

Haşat olmak. (M.Ç.)

Her çorbaya nohut olmak. (V.K.)

Hışırım gibi olmak. (M.Ö.3)

Hoşkişi geçmek. (C.Ç.)

-İ-

İçi kalkmak. (M.Ö.1)

İçi efilemek. (Z.T.)

İki kapının köğegi. (C.Ç.)

İlahne gibi giyinmek.(Z.T.)

İle karşı. (N.E.)

İpini koparmak. (Z.Y.)

İşmar etmek. (V.K.)

İt ayağı gibi dolaşmak. (F.Ş.)

İvik ivik aramak. (N.E.)

-K-

Kalkamayacağı dağın altına girmek. (S.Ç.)

Kapısız köyden gelmek.(G.Ö.)

Karnı sırtına yapışmak. (F.Y.)

Kırk kapının tokmağını çalmak.(F.Y.)

Kısmık olmak (H.Ö.)

Kip gelmek. (S.Ç.)

Koculuk yapmak. (S.Ç.)

Kuyruk sallamak. (B.Ç.)

Küt olmak. (F.Ş.)

-L-

Lafını ağzına koymak. (V.K.)

Lıgıç olmak. (C.Ç.)

-M-

Malamat olmak. (Z.T.)

Manı manı oynatmak. (S.Ç.)

Meresçi bakırı gibi kızarmak. (A.Y.2)

-N-

Nal atmak. (Z.Y.)

Ne kapıyı bastırmak, ne kırığı küstürmek. (Z.Y.)

-O-Ö-

Omzu soğuk olmak. (C.Ç.)

Orucu uykuya tutturmak. (V.K.)

Ödü sıdmak. (B.Ç.)

Öksüz yamalığı gibi olmak. (F.Ş.)

-P-

Para için kulağını deldirmek.(H.Ö.)

Pekmez leğeni gibi senede bir sefer lazım olmak. (Z.T.)

-S-

Seki altından yukarı çıkmamak. (B.Ç.)

Sekmeden uçmak. (A.Y.2)

Seme tavuk gibi dolaşmak. (C.Ç.)

Seybine dolaşmak. (E.Ç.)

Sıdalanmak. (V.K.)

Sifli sifli gezmek. (B.Ç.)

Söz kesmek. (C.Ç.)

Sütü bozuk olmak. (M.T.)

-Ş-

Şamar atmak. (P.E.)

Şivemek. (C.Ç.)

-T-

Tadı tuzu kaçmak. (Z.Y.)

Taş başına çıkmak. (B.Ç.)

Tuzu kuru olmak. (N.E.)

-U – Ü-

Udu perdeyi kaldırmak. (Z.T.)

Udlanmak. (Z.T.)

Umsunuk olmak. (C.Ç.)

Üzeri yüklü. (S.Ç.)

Üzümsüz bağa bekçi tutmak.(V.K.)

-V-

Vanılayıp durmak. (G.Ö.)

Vurdum duymaz olmak. (N.E.)

-Y-

Yağlı ballı olmak. (A.Y.2)

Yağmadan gürlemek. (Z.Y.)

Yaldır yaldır yanmak. (S.Ç.)

Yan gelip yatmak. (V.K.)

Yaş tahtaya basmamak. (C.Ç.)

Yere yurda koymamak.(A.Y.1)

Yumuş buyurmak. (Z.Y.)

Yüreği ağzına gelmek. (M.Ö.2)

Yüze gelmek. (C.Ç.)

Yüreği kalkmak. (Z.T.)

-Z-

Zıpçık gibi olmak. (Z.Y.)

Zor sınımak. (C.Ç.)

Zoruna gitmek. (C.Ç.)

1.3.3. TEKERLEMELER

Tekerlemeler, genellikle çocuklar tarafından oyunları neşelendirmek, ebe olacak oyuncuyu seçerken kullanılan ses uyumu olan kelimelerin bir araya

gelmesiyle oluşan ahenkli sözlerdir. Tekerlemeleri öğrenmek kolay olsa da akıcı bir şekilde söylemek zordur. Tekerlemeler çocuk oyunları dışında masalları da güzelleştiren sözlerdir. “Bir varmış bir yokmuş...” diye başlayan sözlerin ardından mutlaka bir masal anlatılacağı herkes tarafından bilinir. Masal başı tekerlemeleri de çocuklar için anlatılan masalların vazgeçilmezlerindendir. Çalışmamız sırasında oyun tekerlemelerinin genellikle çocuklar tarafından bilindiği, masal tekerlemelerinin ise daha çok yaşlılar tarafından bilindiğini tespit ettik.

Yöremizde derlediğimiz tekerleme örneklerine geçmeden önce tekerleme üzerine yapılmış tanımlara şöyle bir göz atalım.

“Tekerleme; vezin, kafiye, seci veya aliterasyonlardan istifade ederek hislerin, fikirlerin, hal ve hayallerin abartma, tuhaflık, zıtlık, benzetme, güldürü, kısa tanım yahut çağrışımlar yoluyla ortaya konulduğu manzum nitelikli basma kalıp sözlerdir.” (Kaya, 1999: 546)

“Tekerlemeler, masal, hikâye, bilmece ve halk tiyatrosu gibi bazı türler içinde veya müstakil olarak ortaya çıkan mahsullerdir.” (Elçin, 1998: 589)

“Tekerlemeler; şekil, konu, muhteva ve işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilememiş halk edebiyatı ürünleridir. Bunun en önemli sebebi, tekerlemelerin daha çok bilmece, âşık şiiri, masal, ninni, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi pek çok halk edebiyatı ve folklor türünün içinde yer alması olsa gerektir.” (Duymaz, 2002: 9)

Tekerleme, çeşitli Türk boylarında şu adlarla bilinir: Azerbaycan Türkleri Aşık Edebiyatı’nda “tekerleme”, çocuk folklorunda “sanama”, Dobruca Tatarları masallarında “tekerleme”, Gagauzlar’da “tekerleme, sayılmak, badaşmak”, Kazak Türklerinde “ölen (hayvan tekerlemeleri için), tekerleme”, Kırgız Türklerinde “canılmaç”, Kıbrıs ve Makedonya Türklerinde “tekerleme”, Özbek Türklerinde “bala koşukları, sanaş, sanak”, çocuk folklorunda “sayılmak” ve Türkmenistan’da “sanavaç”.(Kaya, 1999: 546)

Pertev Naili Boratav, tekerlemeleri şu şekilde sınıflandırmaktadır:

1. Masal tekerlemeleri
2. Oyun tekerlemeleri
3. Tören tekerlemeleri

4. Bağımsız söz cambazlığı değerinde tekerlemeler. (Boratav, 1982:135)

Ali Duymaz ise tekerlemeleri şu şekilde tasnif etmiştir:

A. Belirli bir oyun, tören veya metne bağlı tekerlemeler

I. Çocuk oyunları tekerlemeleri

II. Tören ve inanç tekerlemeleri

III. Halk edebiyatı türlerine bağlı tekerlemeler

IV. Seyirlik oyunlar ve halk sporlarına bağlı tekerlemeler

B. Yazılı veya gelişmiş edebiyat tekerlemeleri

C. Diğer tekerlemeler (Duymaz, 2002: 26-27)

Biz de, Pertev Naili Boratav'ın sınıflandırmasını esas alarak yöremizde tespit ettiğimiz tekerlemeleri burada aktarıyoruz. Bu sınıflandırmanın dışında kalanları da “Diğerleri” başlığı altında topladık.

1.3.3.1. Masal Tekerlemeleri

-1-

Evvel evvel iken

Kalbur gözer iken

Develer tellal

Pireler berber iken

Ben anamın beşiğinde

Tıngır mıngır sallanırken

Kızılırmak yağ olsa

Güçük kaşık kel sahan

Kabeye gitsem gelmesem (S.Ç.)

-2-

Bir varmış bir yokmuş

Evvel zaman içinde

Kalbur saman içinde

Bir oğlanla bir kız varmış...(S.Ç.)

-3-

Evvel zaman içinde
 Kalbur saman içinde
 Cinler top oynarken
 Eski hamam içinde
 Ben deyim şu ağaçtan
 Siz deyin şu yamaçtan
 uçu uçu bir kuş uçu
 Anam düştü eşikten
 Babam düştü beşikten...(S.Ç.)

1.3.3.2. Oyun Tekerlemeleri

-1-

Portakalı soydum
 Başucuma koydum
 Ben bir yalan uydurdum
 Duma duma dum
 Kırmızı mum
 Dolapta pekmez
 Yala yala bitmez
 Ayşecik cik cik cik
 Fatmacık cık cık cık
 Sen bu oyundan çık. (M.Ö.2)

-2-

Ooo piti piti
 Karemela sepeti
 Terazı lastik jimlastik
 Biz size geldik bitlendik
 Hamama gittik temizlendik. (M.Ö.2)

-3-

İğne battı canımı yaktı
Tonbul kuş arabaya koş
Arabanın tekeri
İstanbul'un şekeri
Hop hup altın top
Bundan başka oyun yok. (M.Ö.2)

-4-

Oooo lili lili
Papatya dilli
Kız senin saçın
Kaç türlü?
Beş
Bir, iki, üç, dört, beş. (P.E.)

-5-

Ayşe Teyze Ayşe Teyze
Bahçene gireyim mi?
Gir.
Çiçek toplayayım mı?
Topla.
Kaç tane?
Üç.
Bir, iki, üç. (P.E.)

1.3.3.3. Tören Tekerlemeleri

-1-

Gelin hoş geldin
Oğlumuza eşgeldin
Terekdeğini yere
Evin sırrını deme
Mahalle mahalle gezme

Kaynanayın önüne geçme
 Kayın babayın sözünü kesme
 Allah mesut ede (Z.Ö.)

-2-

Arabada çamır
 Teknede hamır
 Ver Allah'ım yağmır
 Amiiin! (A.Y.)

1.3.3.4. Söz Cambazlığına Dayanan Tekerlemeler

-1-

Metel başını bağlamış
 Döne döne ağlamış
 Metelim var metten
 Sakalı var etten
 Metel başını bağlamış
 Döne döne ağlamış
 Metelim var men iki
 Oğlu uşağı on iki
 Şimdi gelir görürsünüz
 Güle güle ölürsünüz (M.Ö.3)

-2-

Elim elim öpelek
 Elimden çıkan kelebek
 Kelebeğin yavrusu
 Bitbitenin karısı
 Bitbite nereye gitti
 Halep'e gitti
 Halep'ten nezaman gelecek
 Yazın gelecek
 Yâzılâtça büzületçe

At kuyruğuna âsılâtça. (M.Ö.3)

-3-

Çan çan çikolata

Hani bana limonata

Limonata bitti

Hanım kız gitti

- Nereye gitti?

- İstanbul'a gitti

- İstanbul'da ne yapacak?

- Terlik papuç alacak

- Kime kime?

- Sana bana

- Başka kime?

- Kara kediye

- Kara kedi ne yapacak?

- Şıngır mıngır oynayacak (P.E.)

-4-

Üşüdüm üşüdüm

Daldan elma düşürdüm

Elmamı yediler

Bana cüce dediler

Cücelikten çıktım

Ablama gittim

Ablam pılav pişirmiş

İçine fare düşürmüş

O fareyi ne yapmalı

Minareden atmalı

Minarede bir kuş var

Kanadında gümüş var

Eniştemin cebinde

Türlü türlü yemiş var. (P.E.)

-5-

Hu hu komşu komşu

Oğlan geldi mi?

Geldi.

Ne getirdi?

İncik, boncuk

Kime kime?

Sana, bana

Başka kime?

Kara kediye

Kara kedi nerede?

Ağaca çıktı

Ağaç nerede?

Balta kesti

Balta nerede?

Suya düştü

Su nerede?

İnek içti

İnek nerede?

Dağa kaçtı

Dağ nerede?

Yandı bitti kül oldu gitti. (M.Ö.3)

-6-

Metel metel men iki

Oğlu uşagı on iki

Metel çıkmış çardağa

Bit osurdu bardağa

Bardak iki şak oldu

Eli yüzü b.k oldu (Z.Y.)

-7-

Çıktım kiraz dalına
Baktım tren yoluna
Üç atlı geliyor
Biri ağa biri bey
Üçüncüsü Halil paşa
Halil paşa hasta
Çorbası tasta
Mendili ipek
Kendisi köpek (T.Ö.)

1.3.3.5. Diğer Tekerlemeler

-1-

Leylek leylek lekirdek
Hani bana çekirdek
Çekirdeğin içi yok
Sarı kızın suçu(saçı) yok. (M.T.)

-2-

Leylek leylek havada
Yumurtası tavada
Hadi verin et yesin
Et yemezse ot yesin. (F.Y.)

-3-

Mustafa mısıktık
Arabaya kıstık
Üç mum yaktık
Seyrine baktık. (F.T.)

-4-

Yağmur yağıyor
Seller akıyor

Arap kızı camdan bakıyor (P.E.)

-5-

Karga karga gak dedi

Çık şu dala bak dedi

Çıktım baktım o dala

Şu karga ne budala. (P.E.)

-6-

Metel metel met atar

İki sıçan g..t atar

G..tünde ayva biter

Onuda Ayşe yer (M.Ö.3)

-7-

Leylek leylek havada

Yumurtası tavada

Geldi bizim hayada

Bizim hayat kitli

Omar'ın g...tü bitli. (Z.Ö.)

1.3.4. BİLMECELER

Bilmeceler, Türk halkının zekâ ve kurnazlığının belirtisi olarak ortaya konulmuş kalıplaşmış sözlerdir. Bilmeceler eğlence vasıtası olmakla birlikte, düşünce gücünün geliştirilmesi bakımından da önemlidir. Bilmeceler manzum şekilde olabileceği gibi, nesir biçimde de söylenmektedir.

Bilmecelerde kalıplaşmış bir soru söz konusudur. Soru çeşitli söz oyunları ile süslenerek karşımıza çıkabilir. Bu yüzden bilmecelerdeki asıl önemli olan nokta, dikkat unsurudur. Dikkat edilmeyen bir ayrıntıda bilmecenin cevabı saklı olabilir.

Şükrü Elçin bilmeceyi şu şekilde açıklar: “Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ

veya güzellik nev’inden mücerred kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münasebetler ve  a r ş mlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.” şeklinde belirtir (Elçin, 1998: 607).

Bilmeceleri Amil  elebio lu ve Yusuf Ziya  ks z, “Mücerred, m sahhas, hemen her mevzuu karakteristik bir veya birkaç yönüyle içine alan, daha çok manzum ve sual mahiyetinde, söyleyeni meçhul, tarihimizin karanlık devirlerinden günümüze süregelen halk mahsulleridir.” ( elebio lu- ks z, 1979: 7) şeklinde tanımlar.

Amil  elebio lu, Yusuf Ziya  ks z bilmeceleri konularına göre 12 bölümde inceler:

1. Din , kuds  ve bazı manev  hususiyetlerle ilgili bilmeceler.
2. a) Gökyüzü ve zamanla ilgili bilmeceler.
- b) Yeryüzü ve tabiat hadiseleriyle ilgili bilmeceler.
- c) Madenlerle ilgili bilmeceler.
3. Bitkilerle ilgili bilmeceler.
4. Hayvanlarla ilgili bilmeceler.
5. İnsanlarla ilgili bilmeceler.
6. Giyim kuşam ve s sle ilgili bilmeceler.
7. Yiyecek ve içeceklerle ilgili bilmeceler.
8. Yakacak ve aydınlamayla ilgili bilmeceler.
9. İnsani hususiyet ve malzemelerle ilgili bilmeceler.
10. Ev içi e yasıyla ilgili bilmeceler.
11. Alet ve edevatla ilgili bilmeceler.
12. Çeşitli bilmeceler. ( elebio lu- ks z 1979: 49)

Gülşehir yöresi ve çevresinden derlemiş olduğumuz bilmeceleri şekil açısından ikiye ayırarak ve alfabetik olarak aşağıda veriyoruz.

1.3.4.1. Mensur Bilmeceler

Canlı gider, cansız kovalar (**At Arabası**)

Kırılınca sevilen şey nedir? (**Yumurta**)

Yer altında kürklü koca (**Çalık: Bir Çeşit Ot**)

Yer üstünde yağlı kayış (**Yılan**)

Yer yer doymaz (**Değirmen**)

1.3.4.2. Manzum Bilmeceler

A ile başlar, N ile biter,

Boynu at kılı ormana gider. (**Aslan**)

Aldır arabası

Yeşildir kâbesi

Bunu bilmeyen

Eşek sıpası (**Domates**)

Allah yapar yapısını

Demir açar kapısını. (**Karpuz**)

Altı odunluk

Üstü unluk

Onunda üstü kadifelik. (**İğde**)

Anası var yeşil dimili

Babası var kütürüm koca

Kızı var şeker dilli (**Yaprak, Kütük, Üzüm**)

Başını hotoz takar

Saçını topuz yapar

Hem yeraltında yaşar

Hem yerüstünde yaşar

Ne satanı ağlatır

Ne alanı ağlatır

Kesen kasabı ağlatır

Yüreğini dağlatır. **(Soğan)**

Ben giderim o gider
Arkamdan tin tin eder **(Gölge)**

Benim bir gelinim var
Gelenin gidenin elini öper **(Kapı)**

Bilmece bildirmece
El üstünde kaydırmaca **(Sabun)**

Bir tabak nar
Etrafı kar
Buyursun hünkâr **(Mangal)**

Bir oğlum var etten
Bacakları metten
Şimdi gelir görürsün
Güle güle ölürsün **(Kurbağa)**

Bişirirsen aş olur
Bişirmezsene kuş olur. **(Yumurta)**

Biz bizidik bizidik
Otuz iki kız idik
Ezildik büzüldük
İki duvara dizildik. **(Diş)**

Çarşıdan aldım 1 tane
Eve geldim 1000 tane **(Nar)**

Dağda tak tak,

Su da şıp şıp,
Havada lak lak. **(Balta, Balık, Leylek)**

Dağdan gelir
Taştan gelir
Bir kükremiş aslan gelir. **(Sel)**

Dağdan gelir takır tokur
İbrişimden kolan dokur. **(Kağrı)**

Fil Fillici
Burnu eğrice **(Nohut)**

Gadifeli yastık
İçine bastık **(İğde)**

İçi taş, dışı taş
Ha dolaş, ha dolaş **(Minare)**

İstanbulda süt pişer
Kokusu buraya düşer **(Mektup)**

Karnı var bağırsağı yok
Ağız var dili yok. **(Testi)**

Kıllı ağzını açtı
Kılsız içine kaçtı. **(Çorap-Ayak)**

Küçücük fıçıcık
İçi dolu turşucuk. **(Limon)**

İki çubuk bir makas

Hokkabaz mı hokkabaz **(Leylek)**

Mavi atlas

İğne batmaz

Makas kesmez

Terzi biçmez. **(Gökyüzü)**

Mini mini kuşlar

Minareyi taşlar. **(Dolu)**

Sarısı safran gibi

Karası kaftan gibi

Boynu düdük gibi

Biz onu yedik gibi **(Ciğerler)**

Topal hatun anası var

Beli bükük babası var

Allah delisi oğlu var

Cihan güzeli kızı var **(Üzüm)**

Var var getir

Gelmez ise yalvar getir

Bize ömrübillah bitmeyecek

Kesilmedik nar getir. **(Dünür gitmek)**

İKİNCİ BÖLÜM

GÜLŞEHİR FOLKLORUNDAN ÖRNEKLER

2.1. DOĞUM

İnsan hayatının üç önemli geçiş dönemi vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Bunların her biri kendi içinde “öncesi-sırası-sonrası” bölümlerine ayrılarak, yapılan pek çok inanış, adet, geleneklerle kişilerin hayatını kademeli hale getirir. Bu üç dönem, insanların yardıma ve desteğe en çok ihtiyaç duyduğu dönemlerdir. Bir yörenin kültürünün tamamı incelenmek için sadece halk edebiyatı ürünlerini değil, geçiş dönemlerinde yapılan uygulamaları da araştırmak gerekir.

Bir ailenin ocağının tütmesini, eve neşe dolmasını sağlayan en önemli ögesi çocuktur. Ailelerin düğün yapıldıktan sonra gelin ve damattan istekleri soylarını devam ettirecek ve evlerini şenlendirecek bir bebek dünyaya getirmeleridir. Çocuklu ailelerde yaşanan mutluluk, genellikle çocuksuz ailelerde yerini hüzne bırakmaktadır.

“Doğum dünyanın her yerinde, her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk sadece ana babayı değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu sopu da sevindirir. Çünkü her doğum; ailenin, akrabaların, soyun sopun sayısını artırmaktadır. Soyun artması; gücün, dayanışmanın artması demektir.” (Kültür Bakanlığı, 2001: 48)

Evlendikten bir süre sonra çiftlerden çocuk beklentileri başlar. Hatta daha evlenirken yapılan hayır dualarda çocuğa yönelik temenniler de vardır: “Allah bir yastıkta kocatsın, Allah boy boy evlatlar nasip etsin, çoluğunla çocuğunla iyi yaşa.” gibi. Düğün sırasında gelinin kucağına en kısa zaman da kendi bebeğinin de olması temennisiyle çocuk verilir.

“Gelin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğinin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun devamı için kadının doğurması gerekir.” (Örnek, 2000: 132)

2.1.1. DOĞUM ÖNCESİ

Evliliğin üzerinden bir müddet zaman geçtiği halde çocuk olmuyorsa, kısırlık sorunu baş gösterir. Genellikle bu sorunun kadından kaynaklandığına inanılır. Sorunu giderme yolları da bu yüzden kadına yöneliktir.

2.1.1.1. Kısırlığı Giderme

Her yöreye has inanış ve uygulamalar vardır. Gülşehir yöresi ve çevresinde tespit ettiğimiz kısırlığı giderme, çocuk sahibi olmak için yapılan uygulamaları aşağıda sıralıyoruz:

- 1- Bel çekme (Bel fıtığı varsa diye).
- 2- Yatırlara adaklar adanıp kurban kesme.
- 3- Karışım hazırlama: Kafası kesilmiş büyük çekirgenin gövdesi, çam sakızı ve ebegümece otu iyice dövülerek karıştırılır. Sonra bu karışım kirli yüne sarılır. Üç gün fitil gibi kullanılır. Üç günden sonra kadın yıkanır temizlenir.
- 4- Rahim düzeltme: Bazı kadınların rahmi eğri olduğu inancıyla bu işin ilmini bilen bir kadına (ocağa) rahim düzelttirilir.
- 5- Sabunlu karışım hazırlama: Az miktarda sabun doğranır (cirtilir), kuru nane, papatya kaynatılır, kadına suyu içirilir.
- 6- Katran kaynatma: Kaynayan katranı közün üstüne dökülür ve çocuğu olmayan kadın katranın buharına oturtulur.
- 7- Kabak pişirme: Kabak tandırdaki ateşe gömülür. Pişen kabak kulpunun bulunduğu noktadan yuvarlakça kesilir. Kadın o kesilmiş yere oturtulur.
- 8- Sıcak sudan yararlanma: Çocuğu olmayan kadın sıcak suyun buharına oturtulur (6-7-8. Maddelerde kadını sığağa oturtmalarının sebebi rahimde iltihap varsa geçsin inancıdır).
- 9- Kadının böğürlerine sabun sarma.
- 10- Deve eti yedirme: Hacıdan gelen birisi tarafından, deveden kesilmiş kurban eti getirilerek kadına yedirilir.
- 11- Baharatlı su içirme: Çocuğu olmayan kadınlara, çeşitli baharatlar dövülür, kaynatılır ve suyu içirilir.

Günümüzde ise çocuk sahibi olunamadığı durumlarda kadın ve erkek aynı derecede sorumlu tutulmakta ve birlikte tedavi görmektedirler. Zaman zaman geleneksel tedavi yöntemlerine başvurulmasına rağmen artık modern tıp yöntemleri hem kırsal kesimde hem de kent ortamında daha ön plana çıkmıştır. (E.Ç.)

2.1.1.2. Gebe Kalma

Gelinin hamile olduğu anlaşıldıktan sonra artık çocuk için bazı hazırlıklara başlanır. Bu hazırlık devam ettirilirken çocuğun cinsiyeti ilk etapta önemli değildir. Eskiden tahminlere göre hazırlık yapılırken; günümüzde teknolojinin gelişmesiyle artık anne karnında çocuğun cinsiyeti belirlenmekte ve hazırlıklar da buna göre yapılmaktadır. Çocuğun doğduktan sonra giyeceği kıyafetleri, yatağı, kundağı vb. hepsi önceden hazırlanır. Bu hazırlığa çocuğun kendi annesinden daha fazla büyük anneleri öncülük ederler.

Çocuğun cinsiyeti tahmin edilirken birçok yöneme başvurulur:

1- Doğum yapacak kadının göbeği sivri olursa erkek olacağına; kalçalara doğru yayılırsa kız olacağına inanılır.

2- Doğum yapacak kadının canı ekşi isterse kız, tatlı isterse oğlan olacağına inanılır. Bu inanış doğrultusunda “Ye ekşiyi çıkar Ayşe’yi; ye tatlıyı çıkar Hakkı’yi.” sözü bölgede sıkça kullanılmaktadır.

3- Doğum yapacak kadının göğüsleri büyürse kız olacağına inanılır.

4- Anne adayı çok uyursa kızı olacağına inanılır. Kız çocuğunun anneye uyku getirdiği yönünde bir inanış vardır.

5- Doğacak çocuk anne karnında sağ tarafta duruyorsa erkek, sol tarafta duruyorsa kız olacağına inanılır.

6- Doğum yapacak kadının yüzünde keklik çili az olursa oğlan, çok olursa kız olacağına ve kız çocuğunun annenin güzelliğini aldığına inanılır.

7- Doğum yapacak kadının göğüsleri siyahlaşırsa kız, kahverengi olursa erkek olacağına inanılır.

Kadının hamile kaldığı andan itibaren; çocuğu annenin tüm davranışlarından etkileneceği bilimsel olarak kanıtlanmış olup; bu konuyla ilgili olarak yöremizde çok yaygın olan inanış sistemi günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Hamile kadının kaçınması gereken ve yapması uygun görülen bazı davranışlar:

- 1- Çocuk anne karnındayken anne çilek, dalak, ciğer yer ve bilinçsizce vücudunda bir yeri kaşırsa çocuğun da vücudunda leke olacağına inanılır.
- 2- Hamile kadına çocuğu güzel olsun diye ayva yemesi önerilir.
- 3- Hamile kadının çocuğunun onlara benzememesi için çirkin, deli, pasaklı kişilere bakmaması telkin edilir.
- 4- Çocuğun dudağı yirik (dudağı yarık) olmasın diye hamile kadına tavşan eti yedirilmez, tavşana baktırılmaz.
- 5- Hamileyken güzele iyiye bakılması önerilir.
- 6- Annenin helal yollardan beslenmesi, haram lokma yememesi tavsiye edilir. Haram yiyen annenin çocuğunun hırsız olacağına, başından bela eksik olmayacağına inanılır.
- 7- Hamile kadın çok sakız çiğnerse çocuğunun geveze olacağına inanılır.
- 8- Çocuğun ömrünün kısa olmaması için hamileyken saç kestirilmez. (E.Ö.)

2.1.2. DOĞUM ANI

Doğuracak olan kadın için bir ebe bulunup getirilerek doğum yaptırılır. Doğum sancıları başlayıp doğum yaklaştığında ilk hatıra gelen şey doğumun kolay ve başarılı olmasını sağlamaktır. Bu amaçla hamile kadın sırtta alınıp silkelenir, hamile kadın yüksek bir yerden atlatılır.

Günümüzde doğumlar artık hastanede, doktor gözetiminde yaptırılmaktadır. Doğumun gerçekleştiği haberi konu komşuya ve akrabalara çok çabuk yayılır. Ailenin çok çocuk sahibi olması bir ayrıcalık olarak görülmektedir. Bunun sebebi ise ekin biçirmek, davar güttürmek, çifte götürmek gibi emeğe dayalı işlerin gördürülmesinde çok çocuk sahibi olmanın faydalı olduğu düşüncesidir. Günümüzde ise gerek aile yapısının değişmesi gerekse ekonomik koşullar sebebiyle ailelerin sahip olduğu çocuk sayısının gittikçe azaldığı görülmektedir.

2.1.3. DOĞUM SONRASI

Doğum sonrasında ilk gün çocuğun adı dedesi tarafından konulur. Çocuğun, adı, sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunarak konulur ve ardından iki rekât şükür namazı kılınarak dua edilir. Çocuğa erkek olması halinde dedenin adı, kız

olması halinde ise babaannenin adı hatır gönül koymamaları için öncelikle verilir. Bunun yanı sıra çocuk Kadir gecesini doğmuşsa, “Kadir”, Recep ayında doğmuşsa “Recep”, Ramazan ayında doğmuşsa “Ramazan”, kasımda doğmuşsa “Kasım”, Arife gününde doğmuşsa “Arife” adı verilir. Doğum yapıp da bebeği yaşamayanlar bebeğin yaşaması için “Dursun, Durdu” isimlerini verir.

Çocuğun göbek bağı yedi gün sonra düşer. Bebeğin göbeğinin çabuk iyileşmesi için bez yakılır, çocuğun göbeğinin üstüne külü bastırılır. Göbek bağının koyulduğu yer, ileriki yaşlarında sahip olması istenilen becerileri veya meslekleri ifade eder. Çocuğunun göbek bağı, bir caminin duvarına bırakılır veya duvardaki bir deliğe sokuşturulmasının amacı çocuğun büyüyünce imam olması veya beş vakit namazını kılan biri olması, ana-babaya itaatkâr olması içindir. Eğer çocuğun göbek bağı okul bahçesine gömülürse okul hayatında başarılı olacağına inanılır.

Doğumdan sonra karın bölgesi çabuk iyileşsin diye doğum yapan annenin karnı ince uzun bir bezle sarılır ve sıkıca bağlanır. Ayrıca annenin sütünün çoğalması için komposto, şekerli gıdalar verilir ve ılık su içmesi önerilir. Bunun yanında bebeğin gaz sancısının olmaması için anneye, baklagillerden (nohut, kuru fasulye, mercimek) yapılan yemekleri yememesi söylenir. Çocuk dünyaya geldikten sonra komşular, akrabalar ve aile büyükleri ziyarete gelirler. Gelenler maddi durumlarına göre çeşitli hediyeler getirirler. Aynı zamanda çocuğun ailesine çeşitli dua ve dileklerde bulunurlar. “Hayırlı olsun”, “Allah analı babalı büyütsün”, “Geçmiş olsun” gibi.

Çocuk artık dünyaya gelmiştir ve bu aşamadan sonra önemli olan çocuğu rahat ettirmektir. İlk olarak çocuğa beşik hazırlanır. Beşik, ağaçtan yapılır ve ahşap süsleme sanatı kullanılır. İki kenarı yüksek ve ortasında sallamak için uzunca bir sapı vardır. Aynı zamanda beşiğin içine konulacak olan döşek de büyük annesi tarafından özenle hazırlanır.

Çocuk beşiğe yatırıldıktan sonra aşağıya düşmemesi için, kuşak şeklinde iki iple beşiğe bağlanır. Beşiğin ayak kısmı ise sallanması için hilal şeklinde iki parçadan oluşur. Yeni doğan çocuğa nazar değmemesi için veya zarar görmemesi için bebeğin omzuna iğde dalı ve mavi boncuk takılır.

Yeni doğan çocuğun ağzında pamukçuk oluşur. Çocuğun iyileşmesi için kocası ölen ve kayınıyla evlendirilen bir kadının saçından bir tutam kesilir ve çocuğun

ağızına sürülür. Bu uygulamayla çocuğun ağzının içindeki yaranın geçeceğine inanılır.

Çocuk sarılık hastalığına yakalanmışsa yüzüne sarı yemeni örtülür ve böylelikle hastalığın bir hafta içinde geçeceğine inanılır.

Çocuğun sağlıklı olması için sırtında birkaç yer jilette çizilir. Bu uygulama ile çocukta bulunduğu inanan kötü kanın akması suretiyle çocuğun sağlıklı olacağı düşünülür.

Kırkı çıkmamış lohusa kadının kırk gün mezarı açık olur inancı vardır. Lohusa kadını “al basma” ihtimali vardır. Bu yüzden kırk gün süresince lohusa kadına kırmızı şerit ya da kırmızı yemeni bağlanır. Yastığının altına ayet, Cevşen-ül Kebir Duası bırakılır. Ayrıca, erkeğin olduğu yere al karısının gelemediğine inanıldığından lohusa kadının odasında erkek ceketi bulundurulur.

Kırk gün sonra bebeklerin kırkı çıkar (Kızların kırkının daha erken çıktığına inanılır). Kırk tane taş toplanır. Bir kazan su ısıtılır, toplanan taşlar içine atılır. Aynı suyla önce bebek sonra anne yıkanır. Böylece sağlıklarına kavuşmuş olurlar. Bebeğin iyi uyuması, akıllı olması için ağzına küçük bir taş konulur. Taş gibi yatmak deyimi de buradan gelmektedir.

Çocuk kırkı çıkıncaya kadar tırnaklarının kesilmesi uygun görülmez. Çünkü tırnaklarının kesilmesi ile kısmetinin de kesileceğine ve kırkıdan önce tırnakları kesilen çocuğun ileride hırsız olacağına inanılır. Kırkına kadar da kesilmeyen bu tırnakların bebeğin yüzünü çizmemesi için bebeğin eline küçük keseciklerden eldiven dikilir. Kırkı çıkmadan bebeğin saç da kesilmez. Ancak kırkı çıktıktan sonra saç kesilir ve ilk kesilen saç tartılır, ağırlığınca altın değerindeki para bir fakire sadaka olarak verilir.

Çocuk toprağı hazırlığı doğumdan önce yapılır. Çocuk toprağı; yeşil, kükürtlü bir topraktır. Gülşehir ve çevresinde de belli yerlerde bu toprak mevcuttur. Anne adayları toprağı getirir, eller ve taşlardan arındırır. Çocuk doğduktan sonra tencerelerde azar azar toprak ısıtılır. Çocuğun bezinin üzerine ılıtılarak serilir ve çocuk toprağın üstünde bezlenir. Böylece çocuğun altı ıslanıp pişik olmaz çünkü bezdeki ıslaklığı toprak çeker.

Bebeğin ilk dişinin çıkmasıyla birlikte “diş hediği” adı verilen yemek pişirilir. Buğday, nohut karıştırılarak büyükçe bir kazanda pişirilir ve komşulara dağıtılır. Buna karşılık olarak da bez, yemeni, kıyafet vb. hediye getirilir.

Çocuk, yaklaşık bir buçuk yaşına geldiğinde sütten kesilir. Çocuk kendi kendine emmeyi bırakmazsa, annesi göğsünün ucuna biraz zift ya da ona benzer bir madde sürer. Çocuk onu gördüğü zaman, tiksirir ve sütten kesilir. (E.Ç.)

2.2. SÜNNET

Bölgemizde çocuklar genel olarak 1 ile 10 yaşları arasında sünnet ettirilir. Zamanında sünnet ettirilmeyen çocuklara arkadaşları “kabuklu” veya “kapçıklı” diyerek alay ederler. Bu nedenle çocukların zamanında sünnet ettirilmesi, ruh sağlıkları açısından da oldukça önemlidir.

Çocuklar, “Kümbet” köyünden gelen ve “abdal” adı verilen insanlar tarafından sünnet edilirler. Bunlar bahar aylarında ellerinde bir davulla köye gelirler ve davul çalarak geldiklerini köylüye haber verirler. Sünnetin bedeli ise genellikle yağ, buğday ya da yumurta olarak ödenir. Sünnet çocuklarının özel bir kıyafeti yoktur.

Ancak son zamanlarda sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması nedeniyle çocuklar, sağlık memurları tarafından sünnet edilmektedirler. Modern yöntemlerle sünnet ettirilen çocuklar, daha az acı çekmekte ve bir hafta gibi kısa bir sürede iyileşmektedirler. Günümüzde sünnetlerde çocuğun ailesi tarafından akraba ve komşulara yemek verilmekte ve mevlit okutulmaktadır. Sünnetin öncesinde çocuk, arabalar eşliğinde özel kıyafetleriyle davul zurna çalınarak gezdirilir. Bütün bu yapılanlara “sünnet düğünü” denir.

Gülşehir yöresi ve çevresinde kirve geleneği bulunmamaktadır. (B.Ç.)

2.3. ASKER UĞURLAMA

Ülkemizin genelinde olduğu gibi Gülşehir yöresinde de askerlik hizmeti kutsal bir görev ve vatan borcu olarak kabul edilmektedir. “Askerliğini yapmayan adamdan sayılmaz, askerliğini yapmayana kız verilmez” sözleri ve anlayışı yöremizde de kullanılmakta ve benimsenmektedir. Askere gidecek gençler birkaç hafta önceden akraba ziyaretine giderler. Akrabalar da gençleri yemeğe davet eder ve harçlık verirler. Asker çıkacak olan evlerde asker yemekleri verilir ve dualar edilir. Asker

yola çıkmadan arkadaşlarıyla gezer, eğlenir. Askere uğurlanacak olan gençler, adeta bir şölen havasında, “En büyük asker bizim asker” nidalarıyla uğurlanır. Asker evli ise hanımı el üstünde tutulur ve korunur. Gencin askere yollanmasından sonra hayırlısıyla dönmesi için dua edilir. Önceki dönemlerde asker mektupları haberleşmede kullanılan en yaygın iletişim aracı olmuştur. Askerdeki gençlerin sılıya gönderdikleri mektuplar muhtarlığa gelir ve mektubu ailesine ulaştıran kişi müjde istermiş. Günümüzde iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte mektupların yerini telefon, e-posta ve internet üzerinden yapılan görüntülü konuşma almıştır.

Askerlik görevini tamamlayan gençler geri döndüklerinde aile içinde büyük bir heyecan oluşur ve ilk hafta asker hiçbir işle meşgul olmaz. Bütün arkadaşlarını, aile büyüklerini ziyaret eder ve şükür dualarını kabul eder. Askerden gelenler onbaşı, çavuş gibi rütbeler almışlarsa köylerde ölene kadar bu rütbeleriyle anılırlar. Askerlik anıları uzun süre anlatılır. Askerliğini tamamlayan genç, artık kendi hayatını kurmak için çalışır ve kısa sürede bir iş ve eş sahibi olmaya gayret eder. (B.Ç.)

2.4. EVLENME / DÜĞÜN

Evlilik, toplumun en küçük parçası olan ailenin oluşması için atılan ilk adımdır. Bu adımın sağlam temeller üzerine atılması, ileride hem toplumun hem de kurulan bu yeni ailenin huzur ve mutluluğu için oldukça önemlidir.

“Evlenme, toplumsallaşma sürecinin en önemli aşamasını oluşturur. Kıza ve erkeğe yeni bir sosyal statü kazandıran evlenme; aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkileri belirlemesi ve düzenlemesi bakımından, her zaman ve her yerde önemli bir olay olarak görülmüştür. En küçük toplumsal kurum olan aile, dolayısıyla, kültürel yapının da temelini oluşturur. Evrensel bir karakter taşıyan evlenme; dünyanın her yerinde bağlı bulunduğu kültürel yapının gerektirdiği kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilir.” (Kültür Bakanlığı, 2001: 59)

Gülşehir yöresinde evlenme yaşı genellikle kızlar da buluş çağından hemen sonrasına tekabül etmektedir. Erkekler de ise geçerli olan kural, erkeğin askerliğini yapıp, adamdan sayılmasıdır. Bunların yanında evlenecek gençlerin ailevi durumları, maddi imkânları da evliliğin ne zaman gerçekleştirileceği konusunda önemli bir husustur. Eskiden kızlar da 14-17, erkekler de ise 20-25 civarında olan ortalama

evlenme yaşı günümüzde eğitim ve iş şartlarının bir gereği olarak 20-30 yaşlarına çıkmıştır. Evlenme yaşı gelen erkek aday yakınlarından birine evlenmek istediğini belirtir. O aracı kişi de bir sohbet esnasında durumu babası veya aile efradına açıklar. Bunun dışında yapılan adetler de vardır. Evlenecek genç isteğini babasının ayakkabısına çivi çakarak ya da pilava kaşık dikerek anlatır.

2.4.1. DÜĞÜN ÖNCESİ

2.4.1.1. Kız Arama

Bölgemizde en ideal eş olarak kızın akrabadan seçilmesi söz konusudur. Evlenecek adayın tercih ettiği biri varsa ona gidilir. Şayet yoksa “Caminin içi dururken dışında kalmak doğru değildir.” sözüyle önce akrabalarda aranır. Akrabalar arasında uygun bir eş adayının bulunmaması durumunda talip olunacak kızın soyu soppu, geçim durumları ve aldığı terbiyeye göre kız aranır. Bunlar uygun bulunup, ideal olarak görülen kızlar arasında seçim yapılır. Belirlenen kız erkek tarafından göz hapsindedir. Erkek adayın ailesince gizlice takip edilir ve bir nevi incelemeye, soruşturmaya tabi tutulur.

Sabah erkenden bir bahane ile kız evine gidilir. Söz konusu ziyaretin erken yapılmasındaki amaç, kızın sabah ki durumunu öğrenmektir. Böylelikle kızın erken kalkıp kalkmadığı, hamarat olup olmadığı, işini temiz görüp görmediği hususları araştırılmış olur. Oturulan divanın altına yanlışlıkla olmuş gibi ip atılır ve geri alınır. Buradaki amaç ise kızın temizliğini, titizliğini ölçmektir. Bütün bu şartlar uygun görülürse kız tarafına haber verilerek kıza talip olunduğu bildirilir.

2.4.1.2. Kız İsteme (Dünürücü Gitme)

Gelin olma çağına gelen genç kızlara, çevreden birçok görücü gelir. Bunlara dünürücü de denir.

İstenecek kızı ve annesini yoklamak için önce bir kadın gönderilir. Kız tarafı: “Babamız bilir” derler. Bunun üstüne “Bu ahşam gavenizi içmeye gelecez.” denilir. Erkek adayın dede, dayı, amca, anne, baba ve hala, teyze gibi akrabasından üç-dört kişi kızı babasından istemeye gider. Kız evi önceden haberdar edildiği için hazırlıklıdır. Kız tarafının büyüklerince eve buyur edilir. Biraz hasbîhâl edildikten sonra sıra kızı istemeye gelir. En yaşlı dünürücü sözü açar.

- Allah'ın emriyle, peygamberin gavliyle gızınız (filanı), oğlumuz (filana) istiyoruz. Siz bu işe ne dersiniz? Eğer kız tarafının cevabı olumsuzsa:

- Kızımız daha küçük, kısmetinizi başka yerde arayın, derler.

Eğer kız tarafının cevabı olumluysa:

- Bizim de iyi kötü akrabalarımız var, bir danışalım. Sonra bu işe gızımız ne der, onun da fikrini alalım. Biz size uygun bir zamanda haber göndeririz, derler. Dünürçüler kahvelerini içerler. Sonra da müsaade isteyip oradan ayrılırlar. Bu zaman içinde talip olunan kız ortada görünmez.

Onlar gittikten sonra evvela kıza sorulur. Sorma işi ya kızın yengesi tarafından ya da diğer bacıları tarafından yapılır, bunlar yoksa kıza açılacak birisince sordurulur. Kızın cevabı olumlu ise, daha sonra kızın diğer akrabalarına danışılır. Bu esnada erkek aday hakkında bilgi toplanır. Erkeğin de soyu sopu öğrenilir. Geçim ehli olup olmadığı, işini gücünü araştırıp bu bilgilerin ışığında akrabaları da olumlu görürse:

“Verin iyi çocuktur, münasiptir.” Cevabı alındıktan sonra kız tarafından oğlan tarafına haber gönderilir. Oğlan evi tekrar gelerek işi bağlar. İş bağlanana kadar “Kız evi naz evi” tabirince oğlan evine isterlerse epeyce zahmet verdirirler. Bazen defalarca dünür gidildiği de olur.

2.4.1.3. Söz Kesimi, Nişan

Dünürçüler, ikinci gelişlerinde tekrar kızı isterler. Kız babası da “Hayırlısı olsun.” der. Bu, kızın verildiği anlamına gelir. Misafirlere lokum ikram edilir ve kahveyi kız tutar. Olumlu cevap alındıktan sonra kesim kesilir. Geline verilecek hediyelerin listesi (altın, yatak vs.) yapılır. Erkek evine liste sunulur maddi durumlarına göre onaylar ya da ortak kararlar yeni bir liste oluşturulur. Gülşehir’de başlık parası geleneği yoktur. Gelin kıza söz yüzüğü takılır ve söz şerbeti içilir. Gelin ve damat adayları misafirlerin elini öper ve hayır dualarını alırlar.

Nişan merasimi ailelerin ve gençlerin isteğine göre kalabalık ve yemekli olabileceği gibi, aile arasında toplantı şeklinde de olabilir. Gelin kız ve bir akrabası erkek eviyle alışverişe çıkar, pazarlık bozulur (nişan alışverişi yapılır). Gelin kıza kıyafet, nişan töreninde takılacak altın ve diğer ihtiyaçlar alınır. Buna “nişan pazarlığı” denilir.

Nişanın bir başka gayesi de evlenecek gençlere para yardımında bulunmaktır. Gerekli konuşma yapıldıktan sonra kız tarafının aldığı yüzük damat adayına, oğlan tarafının aldığı yüzük gelin adayına takılır ve sıra diğerlerinin takacağı ziynet eşyası ve paraya gelir. Herkes takılarını takar. Nişan şerbeti dağıtılır ve eğlenilir. Nişanlılık süresi bir yıl ya da daha uzun olabildiği gibi üç-beş ay da olabilir. Bu süre içinde taraflar birbirlerine gelip giderler ve bu vesile ile birbirlerini daha iyi tanıma fırsatı bulurlar. Bu süre içerisindeki olumsuzluklar nişan bozmaya kadar ilerleyebilir. O yüzden nişanlılık süresinin uzun tutulması iyi sayılmaz. Kız tarafının nişan bozmasına “bohça gönderme”, oğlan tarafının nişan bozmasına ise “yüzük atma” denilir. Bölgemizde nişan bozma hoş karşılanmaz. Basit nedenlerden dolayı nişan bozanlara özellikle kızlara- iyi gözle bakılmaz.

2.4.1.4. Bohça Hazırlama

Düğün günü belirlendikten sonra kız evi çeyiz hazırlıklarına başlar. Kızın annesi vereceği yatak, yorgani hazırlar. Kız evi damada, kaynana ve kayınpedere, birinci derece akrabalara bohça hazırlar. Bohçaların içeriği ise kime verileceğine göre değişir.

Damat bohçasında: Gömlek, kravat, seccade, tespih, havlu, iç çamaşırı, terlik, örme fanila ve çorap, üzeri işlenmiş mendil vardır.

Anne-baba bohçasında: Bir takım nakış örtü, elbiselik kumaş, gömlek, gecelik, lif, havlu, iç çamaşırı, terlik, seccade, tespih, namaz örtüsü ve yemeni vardır.

Akrabaların bohçasında: seccade, tespih, iç çamaşırı, nakışlı yastık yüzü, lif, havlu, çorap, yemeni vardır.

Bunlar gruplanarak kare örtünün içerisine yerleştirilir. Buna bohça denilir.

Erkek evi ise düğünü organize eder, gelinin ihtiyaçlarını tamamlar. Düğün pazarlığı bozulur.

2.4.1.5. Okuntu Dağıtma

Nişanlılık sürecinin ardından düğün günü kesilir (belirlenir). Tarih belli olduktan sonra davetiyeler hazırlanır ve komşular, akrabalar düğüne davet edilir. Hem kız evinden hem de erkek evinden gönderilen davetiyelere okuntu adı verilir. Okuntu, eskiden birinci derece akrabalara 1-2 metre dimilik emprime kumaş

dağıtılır, uzak akrabalara da üzerinde düğün bilgileri yazan kâğıtlar dağıtılırdı. Günümüzde ise okuntular zarf içinde özel olarak hazırlanan davet kartlarından oluşmaktadır.

2.4.2. DÜĞÜN

Yöremizde düğünler eskiden haftalarca sürermiş. Bu süre içerisinde yemekler verilir, eğlenceler düzenlenirmiş. Ancak günümüzde düğünler üç gün sürmektedir. İnsanların vakitlerinin darlığı, maddi manevi durumları bunu gerektirmiştir.

Düğün aşamaları şöyledir:

- Bayrak kaldırma ve bayrak altı yemeği
- Kına gecesi
- Gelin alma

Bu üç aşama takip edilerek düğünler gerçekleşmektedir.

2.4.2.1. Bayrak Kaldırma ve Bayrak Altı Yemeği

Yöremizde düğünler genellikle cuma günü başlar. Erkek evinden akrabalar cuma namazı için camiye gider ve hocayla beraber eve döner. Hoca dualar okur ve evin çatısına ya da balkonuna bayrak dikilir. Böylece düğün başlamış olur. Bayrağın başında tam elma varsa kız bakire, yarım elma varsa kız bakire değil demektir.

Düğün başlamadan oğlan evinin akrabalarından biri bayraktar seçilir. Bayraktar, düğünün başıdır ve düğünün her safhasında bayrağı o taşır. Camideki cemaat de namazdan sonra erkek evine davet edilir. Gelenlere yemek verilir. Bu yemeğe “bayrak altı yemeği” denir. Hayırlı olsun ziyaretine gelenler zarfın içine koydukları parayı ev sahibine hayırlı olsun, diyerek verir. Buna “Okuntu verme” denilir. Bayanlar da hediye olarak yoğurt, süt, peynir, yumurta, makarna getirirler. Erkek evinden kız evine de yemek gider ve götürən kişi gelin kızdaki bahşiş alır.

2.4.2.2. Kına Gecesi

Düğünün ikinci günüdür. Sabah gelini saklamak ve hazırlamak üzere arkadaşının ya da akrabalarından birinin evine götürürler. Burada geline banyo yaptırılır ve hazırlanır. Buna “baş yıkama” denir. Gelinliğini giyer, saç ve makyajı yapılır. Başına kırmızı ve yeşil duvak örtülür. Kırmızı bayrağımızın rengi olduğu için, yeşil ise Hz. Muhammed’in ravzasının rengi olduğu için kullanılır. Burada dini

inançlar ön plana çıkar. Bu arada damat da damat tıraşını olarak düğüne hazırlanır. Öğle vakitlerinde davetliler erkek evinde toplanır, erkek evinden gelenlere “seğmen” ya da “sâmen” denir. Seğmen, davulla zurnayla kız evine kınaya gider. Daha sonra kızın saklandığı eve gidilir, kapısında davulla zurnayla oynanır. Saklandığı evin sahibi kapıyı bastırır (kilitler), kayınpeder bahşiş verip kapıyı açtırır. Burada gelinin avucuna kına konur; fakat gelin avucunu hemen açmaz. Gelinin avucunu altın konularak kına yakılması sağlanır. Saklandığı evden çıkarken avucundaki kınayı evin giriş kapısının sağına sürer. Bunun amacı ise hem o eve bir hatıra kalması, hem de gelinin varsa kötü huylarını geride bırakmasıdır. Seğmenler oynaya oynaya gelini kız evine götürür. Kapıda eğlenilir deve oyunu oynanır, erkekler kadın kılığına girerek oynar, halay çekilir, köçekler oynar.

Deve oyunu şöyle oynanır: 2-3 erkeğin omzuna tahta merdiven koyulur, merdivenin üstü kilimle, çulla örtülür. Devenin başı ise uzun bir tahta parçasına ya koyun derisi ya da bez sarılarak yapılır, gözlerine ayna takılır, burnuna ise çivi çakılır. Bir kişi de elinde iple müzik eşliğinde deveyi davetliler arasında gezdirir, deve burnundaki çiviyle misafirleri korkutur.

Gelin evine getirilip eğlendikten sonra tekrar akşam kınasında buluşmak üzere herkes dağılır. Akşam olunca bu sefer kız evinde toplanılır, uzaktan gelenlere yemek hazırlanır. Erkek evinden gelenler akşam gelinin eline yakılacak kınayı tepsi içinde süsleyip getirirler. Akşam yine oyunlar oynanır, halaylar çekilir.

İlerleyen vakitlerde geline abdest aldırılır, geceliği giydirilir. Gelinin arkadaşları toplanır. Tepsinin içine kına özenir, üstü mumlarla süslenir. Bu sırada arkadaşları gelini ağlatmak için etrafında dönerek kına türküsü söylerler. Kına türküsü şu şekildedir:

“Kınayı getir aney
Parmağın batır aney
Bu gece misafirem
Koynunda yatır aney”

Kına yakmak için aile büyüklerinden biri gelir. Gelin yine elini açmaz, kaynanası çağrılır avucuna altın bırakır böylece gelinin asıl kınası yakılır. Arkadaşları gelini ağlatırken misafirlere de leblebi, fıstık, akide şekerinden oluşan çerez ve kına dağıtılır. Gelini yalnız bırakmamak (evli olanlar gelini evliliğe

hazırlamak için) arkadaşları yanında yatar. Erkek tarafından gelenler ise geline yakılan kınadan götürürler ve damadın serçe parmağına yakarlar.

2.4.2.3. Gelin Alma

Düğünün üçüncü günüdür. Gelini götürmek için at süslenir, seğmenler ise kız evine traktörle gelir. Gelinin çeyizi dışarıda hazırlanır, gelen traktöre yüklenir. Kızın sandığı içeriden çıkarılmaz, en sona bırakılır. Gelinin erkek kardeşi sandığın üstüne oturur ve bahşiş alır. Çeyizdeki ayna için de damattan bahşiş alınır. Bu eşyaların hepsi bir senede listelenir ve damada imzalatılır. Bunun sebebi ise eğer boşanma olursa eşyaları ya da karşılığını almak içindir. Erkek evinde gelenekleri yerine getirmek için toprak testi, bakır tas, kaşık, çivi alınır. Gelin evden çıkmadan erkek kardeşi kardeş kuşağını bir defa Fatıha Suresini, üç defa ise İhlâs Suresini okuyup üç kere belinden çevirip bağlar. Anne baba ve akrabalar gelinle vedalaşır, ağlarlar. Babası ya da kardeşi gelinin koluna girip evden çıkarır ve atın yanında bekleyen damada teslim ederler. Damat gelinin annesinin ve babasının elini öper, gelini alıp düğün alayına katılır. Günümüzde artık bu adetler giderek azalmaktadır. Düğünler salonlarda eğlenerek geçmektedir. Atın görevini artık arabalar yerine getirmektedir.

2.4.3. DÜĞÜN SONRASI

2.4.3.1. Gelin Gezdirme

Gelin baba evinden alındıktan sonra önce kabristana götürülür ve gelinin evinden alınan toprak testi burada kırılır, dua edilir. Gelin köyde gezdirildikten sonra erkek evine gidilir.

2.4.3.2. İndirtmelik Geleneği

Damat ile gelin evin önüne geldikten sonra herkes arabalarından iner; ancak gelin ile damat arabadan inmez. Kayınpeder çağrılır, gönlünden ne koparsa onu vermesi istenir. Bu, tarla olabileceği gibi, para, ev, altın gibi mallar da olabilir. Kayınpeder vermek istemezse “Tosun gibi bir oğlan verdim, daha ne vereyim.” der. Ama yine de bir şeyler vermek zorundadır. Gelin indikten sonra üzerine ayağı uğurlu gelsin, bereketli olsun diye buğday, kâğıtlı şeker, bozuk paradan oluşan saçı saçılır.

2.4.3.3. Eve Girdirme Geleneği

Eve girerken kayınvalide ve kayınpeder el ele tutuşarak ellerini kaldırır. Gelin ve damat ellerinin altından geçerek eve girer. Bu uygulamadaki amaç gelinin kayınvalide ve kayınpederin sözünün altında olması, sözünden çıkmamasıdır. Gelin eve girerken eline tereyağı koyup dili yağlı olsun, sevecen olsun diye kapının sağına sürdürürler. Sakin bir odaya geçerler, burada gelin ve damada şerbet ikram edilir. Sözümden çıkmasınlar diye şerbetin içine kaynana tükürür. Damat yüz görümlüğü takıp gelinin duvağını açar. Damat daha sonra dışarı çıkıp arkadaşlarıyla damat halayına durur ve akrabaları damada para takar. Nişanda hediyelerini veremeyenler takılarını takarlar.

Gelin de odadan çıkar ve gelinin kucağına ilk çocuğu erkek olsun diye erkek çocuk verilir. Gelin de çocuğa örgü çorap hediye eder. Aşçı kepçesini uzatır ve gelinden bahşiş alır. Gelin çantasına önceden konulan yemeniyle, çenesini tutsun diye kaynananın çenesini bağlar. Yanında gelen akrabalarının başına da hediye olarak yemeni örter. Gelinin ayağı uğurlu gelsin diye kız evinde gelinin ayakkabısına para koyarlar, erkek evine varınca fakir bir çocuğa ayakkabısını çıkarttırırlar ve parayı o çocuk alır. Gelinin işlediği mendili damada götürüp bahşiş alırlar. Geline düğün yemeği verilmez. Gelin için ayrıca yumurta pişirilir. Misafirler dağıldıktan sonra gelinle beraber gelen akrabaları gelin odasını sererler. Akşama gelin odası hazır olur, sağdıç da damadı evliliğe hazırlamak için evine götürür.

2.4.3.4. Gerdek Gecesi

Gerdek gecesi, gelin ile damadın karı-koca olduğu gecedir. Damat sağdıçla beraber yatsı namazına camiye gider. Cami çıkışı arkadaşları bahşiş almak için damadın ayakkabısını saklarlar. Eve kadar eşlik ederler, sırtını yumruklayarak gerdek odasına girdirirler. Gelinle damat 2 rekât namaz kılar. Gelinin ardından kız evinden bohçalar gelir. Bohçada pişmiş tavuk, baklava, çerez gelir. Damat gelinin gözünü korkutmak için tavuğun budunu ayırıp geline verir. Baklava tatlı dilli olsunlar, çerez ise muhabbetli olsunlar diye gönderilir. Gündüz yer yatağı yapılır; akşam damat altına para koyar, sabah kim toplarsa o alır. Gelin damat gerdeğe girer, sağdıç kapıda bekler. Kızın bakireliğini göstermek için içeriden verilen çarşafı evdekilere teslim eder. Günümüzde bu gelenek yavaş yavaş terk edilmiştir.

2.4.3.5. Kâkûl Kesme

Düğünün bitimini izleyen gün öğlene doğru kâkûl kesme yapılır. Akrabalar hayırlı olsun gelirlere, kendi aralarında yemek yerler, eğlenirler. Gelinin önüne yastık ve oklava konulur ve gelinin saçından bir tutam kesilir. Buna kâkûl kesme denir. Düğünün ertesi günü geline işi hiç bitmez diye iş yaptırılmaz.

2.4.3.6. El Öpme Geleneği

Bir hafta sonra gelinle damat kız evine giderler, damat içeri girmez. Anne baba damada koyun keser, damat içeri girer ve ellerini öper. Daha sonra da kız evi erkek evine hayırlı olsun gider. Gelin ve damadın düğünden sonra aileleri ve akrabaları ziyaret ederek ellerini öpmeleri gelenektir. Gelin ile damat akrabalar tarafından sıra ile yemeğe davet edilir. Buradaki amaç aileye yeni katılmış olan gelini daha iyi tanımak ve aileye alışmasını sağlamaktır. (C.Ç.)

2.5. ÖLÜM

Hayatın son bulduğu ölümle ilgili birçok inanış, âdet ve merasim vardır. Bu merasimler, aynı zamanda toplumun ölüme bakış açısını da göstermektedir.

“Hastanın durumunun ağır olduğu anlaşıncı akraba, komşu ve tanıdığı herkes hakkını helal ettirmek için ziyarete gelirler.” (Gökbel, 1998: 115)

Bu durum, Gülşehir’de de böyledir. Hatta hastanın durumu çok ağırsa başucunda Kur’an-ı Kerim okunur. Özellikle ağır hasta olanların başı yalnız bırakılmaz, ziyaretler sıklaşır.

2.5.1. ÖLÜM ÖNCESİ

“Hastada görülen birtakım psikolojik ve fizyolojik değişiklikler hastanın yakınları tarafından dikkatle izlenerek değerlendirilmektedir. Hastanın “gidici” olduğuna, artık sonunun yaklaştığına birer işaret sayılan bu değişikliklere ve isteklere önem verilmekte, ona göre hazırlığa girilmektedir. Her ne kadar “çıkmamış candan ümit kesilmez” ise de bu atasözü, çoğu zaman kuru bir avuntudan öteye gidememekte, ölümün gerektirdiği birtakım hazırlıkların yapılmasını önleyememektedir.” (Örnek, 1979: 30)

Bu fizyolojik belirtilerden tespit ettiklerimiz şunlardır:

- a. Ölecek adamın ayakları soğur.
- b. Vücut ölmeden önce sararır.
- c. Gözleri göz çukurlarının içine iner gider.

Ölmek üzere olan insandaki fizyolojik belirtiler hemen hemen her yerde aynı olacağı için bu tespitlerin aynısı veya benzeri diğer yörelerimizde de vardır.

Bölgemizde ölümle ilgili birçok inanış vardır. Bunlar, kimi zaman bazı hayvanların çıkardığı seslerden veya bu hayvanları görmekten, kimi zaman rüyada görülen bazı işaretlerden kimi zaman da başka bir belirtiden de kaynaklanabilir. Gülşehir yöresinde söylenen ve inanılan ölüm öncesi belirtiler şunlardır:

1. Baykuş evin önünde tünemişse o evden birinin öleceğine işarettir.
2. Köpeğin geç saatlerde uzun uzun uluması hangi evin önünde uluduysa o evden ölü çıkacağına işarettir.
3. Rüyada kazan görülmesi, bir mevtanın yıkanacağına işarettir.
4. Rüyada toprakla uğraşıldığı zaman biri ölür.
5. Rüyada tüfek atıldığını görmek, bir yerden acı haberin duyulacağına işarettir.
6. Yıldız kayınca bir ölen olur
7. Bir kişinin olduğundan daha değişik şekilde etrafına karşı iyi olumlu hareketlerde bulunursa ölüm iyiliği var denilir.
8. Kişinin çok fazla gülmesi veya çok fazla ağlaması kötüye yorulur.
9. Herhangi bir meyve veya sebzenin normalin üzerinde olması, felaket olacak şeklinde yorumlanır.

2.5.2. ÖLÜM ANI

Yöremizde ölüm anına “zekâret” denilmektedir. Zekâret haline girmiş kişilerin yanına hemen hoca çağırılır, hoca bulunamazsa duaları bilen biri ya da yaşlılardan biri yanında bulunur. Bu kişiler, ölüm döşeginde olan kişi için Allah’ın mağfiretini talep ederken, ölmekte olan şahsa da “Kelime-i Şehadet” getirmesini telkin ederler. Ölen kişinin yaşarken inançlı bir insan olup olmamasının ölümünün kolay ya da zor olmasını belirlediğine inanılır. “Mümin bir kulsa ölümü kolay, değilse zor olur” denir. Başındaki kişiler ölen kişiye son kez su verirler, yaşlı ya da içemez durumda

ise dudaklarını suyla ıslatırlar. Kimsesiz bir kişinin ölmesi durumunda “su vereni dahi olmamış” deyimini kullanılır. Ölüm anında Kur'an-ı Kerim'den Yasin Suresi okunur.

Ölümünden hemen sonra yapılan işlemlerin bir bölümü doğrudan doğruya cesetle ilgiliyken, bir bölümü de defin işlemleri ile ilgilidir. Ölünün öte dünyaya gönderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin kimileri ölene “canlı” gözüyle bakmanın ve ondan korkmanın tipik belirtilerini içerirken, kimileri de hijyene ilişkin gerekçelerden ve dinsel geleneklerden kaynaklanmaktadır.

Bu tür işlemlerin en çok görülenleri şunlardır:

Öldükten sonra, kabre düz sığsın diye ceset soğumadan ayak parmağının uçlarından bağlanır, sırt üstü yatırılır, kolları yanına uzatılır. Çenesi bağlanır, gözleri açıksa elle örtülür. Ölünün çenesi yemeniyle bağlandıktan sonra, çenesinin düşmemesi için hafif yükseklikte bir yastık, başının altına koyulur.

Yaz mevsiminde ölmüş ise ve geceleyecek olursa, göbeğinin üzerine şişmesin diye demir parçası koyulur. Bu genellikle bıçak veya makastır.

Ölüm olayının duyurulmasında en çok uygulanan yol camide sala verilmesidir. Şehirdeki yakınlarla duyurmak için ise belediyeden ilan verilir. Sala ile birlikte bütün eş-dost, akrabalar, cenaze evine toplanır. Ölen kişinin ardından ağıtlar yakılır, feryat edilir, yakın akrabalar merhumun yakınlarını teselli etmeye ve acılarını paylaşmaya çalışırlar. Ölenin yakın akrabaları Gülşehir dışından geleceklerse, ölü bir müddet bekletilebilir. Ancak bu bekletme işi bir günü aşmaz.

Evin hayatına (bahçesine) hemen bir ocak çatılır, üzerinde bir kazan su ısıtılır. Cenaze bu su ile yıkanır. Son yıllarda ise belediyeye ait cenaze yıkama araçları çağrılmaktadır. Cenazenin yıkanması İslami usullere göre cami hocası tarafından yapılır. Ölen kişi erkek ise, erkek hoca tarafından, kadın ise deneyimli bir kadın tarafından yıkanır. Cenazeyi yıkayanlar belli bir ücret talep etmemesine rağmen kendisine bir miktar para ya da başka bir hediye verilir. Önce kendileri abdest alırlar, daha sonra ölüye de abdest aldırırlar. Cenazenin yıkanmasına sağ tarafından başlanır ve önceden hazırlanan kefene sarılır. Ölünün bütün vücudu görünmesinden dolayı yıkanırken çok az kişiye gösterilir.

2.5.3. ÖLÜM SONRASI

2.5.3.1. Cenaze Töreni ve Defin

Cenaze defin işlemlerinde ölen kişinin 1. derece akrabalarına pek iş düşürülmez. Mezar yeri hazırlanması, kefen alınması, doktor raporu alınması gibi işlemler akrabalar arasında ortaklaşa yürütülür.

Cenaze genellikle öğle namazından sonra kaldırılır. Cenaze bayansa tabutunun üstüne başörtüsü (genç kız ise duvak), erkekse ceket örtülür. Musalla taşına cenazeyi koyarlar ve namazı kılınır. Hoca cenaze erkekse “er kişi” kadınsa “hatun kişi” niyetine diyerek namaza başlar.

Bu sırada mezar yapımını üstlenmiş olan yakınlar mezarını hazırlar. Mezarlar çukur kazıldıktan sonra yan tarafa, toprağın altına bir girinti yapılarak cenaze oraya yerleştirilir. Bu alana sapıtma denilir. Cenaze konduktan sonra açık kalan taraf taşlarla kapatılır. Bu mezar türü biraz zahmetli olduğu için günümüzde az kullanılmaktadır. Şimdi mezarlar insan göğsüne gelecek derinlikte, 80 cm eninde, 2 metre boyunda, iki sıra briket kullanılarak sadece duvarları olan bir havuz şeklinde hazırlanmaktadır. Ceset buraya baş tarafı güney yönüne gelecek şekilde sağ yanı üzerine konulur, hazır beton bloklarla üstü kapatılıp toprakla örtülür.

Cenaze mezarlığa gidenler tarafından sal üstünde omuzlar üzerinde götürülür. Cenazeye katılanlar da yürüyerek ardından gider. Hocanın dua okumasıyla önceden hazırlanmış mezara defnedilir. Üstünü kürekle toprak atarak akrabalar kapatır. Mezara toprak atmak akrabalar tarafından son bir görev olarak görülür. Herkes dağıldıktan sonra hoca talkın verir (ana adıyla seslenerek duasını okur). Ölen kişinin ameli, yani geçmişte yaptıkları iyi ise, kabrinde Kelime-i Şehadet getirdiğine; iyi değilse anlaşılmaz sesler çıkardığına inanılmaktadır.

Cenaze evinde baş sağlığına gelenlere yemek verilir. Mezar kazanlar cenaze evine gelince onlara özel verilen yemeğe de “Kazma Güpürtüsü Yemeği” denir. Ölü evine gelen herkes elinde bir tabak veya tencere dolusu yemekle gelir. Baş sağlığı dileklerinde bulunulur, ölü yakınları teselli edilmeye çalışılır. Dualar okunur, tespihler çekilir ölü ruhuna bağışlanır. Ölen kişinin helvası yapılır ya da Nevşehir’e özgü tahinli simit dağıtılır.

2.5.3.2. Yaş Devri ve Iskat

Iskat ölen kişinin ardından onun tutamadığı oruçlarının, veremediği zekâtının vb. borçlarının ödenmesi, ahrete borçlu gitmemesi için verilen paradır. Ölen kişi kaç yaşındaysa hoca ona göre para hesaplar. Bu para fakirlere, ihtiyacı olanlara dağıtılır. Böylece ölen kişinin kefareti verilmiş olur.

Cenazenin kaldırılmasından üç gün sonra kazan kurulup, ölen kişinin çamaşırları yıkanır ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Evin içinde tütsü yakılıp evi kırklarlar. Ölen kişinin yıkandığı kazan ters çevrilir üstüne de bir taş koyarlar. Üç gün öyle bekletirler. Kazanın ters çevrilmesinin amacı ise o kazana tekrar ihtiyaç olmasın, evden tekrar cenaze çıkmasın dıyedir. Televizyon üç gün açılmaz, evde yas olur. Cenaze çıkan evde belli bir süre sesli konuşulmaz, gülünmez, düğünlere gidilmez. Komşu davullu düğün yapacaksa yasa olan saygısından cenaze evinden izin alır.

2.5.3.3. Ağız Köpüğü Yemeği

Ölen kişinin gözü arkada kalmasın diye fasulye, pirinç, yağ vb. dağıtılır. Bir hafta sonra komşular, akrabalar yemeğe davet edilir. Kuru fasulye (ağ pahlı), pilav, çorba, hoşaf gibi yiyecekler hazırlanır. Günümüzde artık lahmacun ya da kıymalı pide, ayran, salata hazırlanmaktadır.

2.5.3.4. Kırkinci Gün Yemeği

Cenazenin kırkinci günü mevlit okutulur ve ölen kişinin ağzında bulunsun diye yemek verilir. Buna 40. gün yemeği denir. Kırk gün boyunca bir kişiye Yasin Suresi okutulur ve o gün hatmi yaptırılır.

2.5.3.5. Elli İkinci Gecesi

Cenazenin çıktığı evde elli ikinci geceye kadar lamba yakarlar. Çırası sönmesin, kimsesi yok demesinler, evden cenaze çıktığı belli olsun diye yapılır. Elli ikinci gecesinde de yine ruhuna Kur'an-ı Kerim okunur, dualar edilir, gelenlere yemek verilir.

Ölü için yemek verilmesinin altında yatan sebebi Sedat Veyis Örnek şöyle açıklar: “Ölü yemeği, ölenin ruhu ya da canı için verilmektedir. Ölümle ilgili âdet ve inanmaların önemli bir bölümünü oluşturan bu yemek, bir yanıyla ölenin öte

dünyada sürdürdüğü, başka şeylerin yanı sıra yemeye ve içmeye de ihtiyacı olduğu düşüncesini vurgularken, bir yanıyla da ölüm olayına eşlik eden geçiş törelerinin halk arasındaki gerekliliğini açığa vurmaktadır.” (Örnek, 1979: 88)

2.5.3.6. Mezar Ziyareti

Mezar ziyaretleri, bayramlarda bayram namazından sonra toplu olarak ve cuma günleri yapılır. Ölen kişinin her yıl dönümünde de mezar ziyaretleri yapılmaktadır.

Mezarların başına yeşillik olsun diye meyvesiz ağaçlar dikilir. Meyveli ağacın dikilmeme sebebi, kökünün ölü suyundan beslenmesidir. Çoluk çocuk meyvelerini yer korkusuyla dikilmez.

Yeşillik dikilmesinin sebebi ise o ağaç yeşilliğini muhafaza ettiği müddetçe çektiği azap hafifler. Her ölünün ağacını o ölünün akrabalarından birisi diker. (S.Ö.)

2.6. BAYRAMLAR

Dini bayramların kutlanmasında hazırlıklar günler öncesinden başlar. Arife günü bayram için bütün hazırlıklar tamamlanır, bayram temizliği yapılır. Bayram baklavası ve en güzel yiyecekler bayram süresince yenmek üzere hazır edilir. Bayram günü vakit bulamayız diye bayanlar kabir ziyaretini yapar, dualar okunur. Çocukların bayramlık alış veriş tamamlanır. Kimi giysiler temizlenir kimileri yenilenir. Bayram yöre halkı için birlik beraberlik, sohbet, temizlik ifade eder. Çoğu zaman arife günü ailenin büyüğünün evinde toplanılır.

Bayram sabahı çok erken kalkılır. Erkekler bayram namazını kılmak için camiye giderler, namaz vaktine kadar vaaz dinlerler. Kadınlar ise çok daha erken kalkarak kahvaltı hazırlıklarını yapar. Erkekler namazdan çıkınca cemaatle beraber mezarlığa giderler. Burada dua okunur ve küçük büyük demeden sıraya girmek suretiyle cemaat birbiriyle bayramlaşır. Mezar ziyaretleri tamamlandıktan sonra herkes kahvaltı için evlere dağılır. Gelen konuklar gönüllerince ağırlansın, hizmet de kusur edilmesin diye bayram kahvaltısı erken yapılır. Önce aile içinde bayramlaşılır; sırayla büyüklerin eli öpülür, küçüklere harçlık verilir. Daha sonra akraba ziyaretlerine başlanır. Ev ev dolaşarak bayramlaşılır. Geline evde hemen kolonya ve şeker ikram edilir; ardından bayram baklavası, yaprak sarması, börek ikram edilir. Bu ikramlıklar dönem dönem değişmekte ve çeşitlenmektedir. Çocuklar kapı kapı

gezerek şeker toplarlar. Bayram günü küs kalınmaz inancı sayesinde küsler bayramlaşarak barışır, yaşlıların evi şenlenir.

Bayram eğer kurban bayramı ise İslami düşünceye göre kurban kesilir. Herkesin payı dağıtılır, kurban derisi ise hayırlarına bağışlanır. Kurban bayramında kesilen kurbanın kanı baş ağrısı için iyi geldiğine inanıldığı için çocukların alınına sürülür. Kurban bayramı iş bayramıdır. İlk gün herkes kurbanıyla uğraşır, ihtiyaç sahiplerine pay dağıtılır. Kurban işi bittikten sonra akraba ziyaretleri başlar. Bu bayram birlik ve beraberliğin en güzel göstergesidir.

Milli bayramlar ise ülke genelinde olduğu gibi resmî törenlerle kutlanır. (S.Ç.)

2.7. ÇOCUK OYUNLARI

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde oyun kavramı, şöyledir: "Vakit geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlence." (TDK, 2005: 1526)

Gülşehir ve çevresinde: Çelik çomak, âşık oyunu, beş taş, dalya oyunu, enek oyunu, istop oyunu, topaç, sobe, bilye, hane oyunları oynanmaktadır. Bu oyunlar, boş zamanlarda veya çalışırken, hayvan güderken fırsat bulunan zamanlarda oynanan oyunlardır. Oyuncular, oyun oynadıkları esnada bütün yorgunluklarını unuttur, hayattan zevk alırlar. Bu oyunlar çocukların psikolojik gelişimi açısından da önemlidir. Günümüzde çocuklar oyun yerine oyuncaklarla zaman geçirdiği ve hayat şartları değiştiği için bu oyunlardan bazıları unutulmaya yüz tutmuştur. Yöremizde tespit ettiğimiz çocuk oyunlarının dili sade ve akıcıdır. Derlediğimiz 19 çocuk oyunu alfabetik sıra esas alınarak aşağıya aktarılmıştır.

Âşık Oyunu

Koyun, keçi gibi küçükbaş hayvanların arka ayaklarının diz kısmında bulunan kalemтіраş büyüklüğünde bir kemiğin kırılmadan çıkarılıp temizlenmesi ile oynanır. Yüzlerce yıl öncesinden günümüze kadar uzanan zevkli bir oyundur. Bu oyun araçları çocuklar arasında pek kıymetlidir, çünkü oyun aleti fabrikasyon değildir. Bu kemik tam dikdörtgen olmasa da kendine has dört yüzü vardır. Çeşitli kıvrım ve çıkıntılarla birbirine bağlanan bu dört yüzden iki ön yüzey geniştir, kenarlardaki yüzeyler ise dardır. Âşık yere atılarak oynanır. Önemli olan yere düşünce yan yüzeyler üzerinde durmasıdır. Dik durduran kazanır. (T.Ö.)

Ay Gördüm

Bu oyun bir şaka oyunudur. Sırayla bir kişi yere yatar. Ebe tarafından üzerine bir ceket örtülür. Ceketin kolundan gökyüzüne doğru bakar ve Ay'ı görüp görmediğini söyler. Sırayla herkes bu şekilde yere yatıp Ay'ı görmeye çalışır. En son ceketin tutan oyuncu yere yatar. O Ay'ı görmeye çalışırken arkadaşları ceketin kolundan içeri su döker. Oyun bu şekilde biter. (T.Ö.)

Beş Taş / Ebe Taş Oyunu

Beş taş kızların en çok oynadığı oyunlardan biridir. Genellikle iki kişi tarafından oynanır. Beş tane fındık büyüklüğünde, düzgün, yuvarlak taşlarla oynanır. Birinci kişi sayışmayla belirlenir (Portakalı soydum, başucuma koydum. Ben bir yalan uydurdum. Duma duma dum. Kimde kalırsa o birinci olur.). Beş taş oyunu sıra ile oynanır. Taşlar yere atılır, yerden bir taş oyunu sürmek için alınır. İlk sefer de yerden alınan taş havaya atılır, taş yere düşmeden yerdeki taşlardan biri alınır. Teker teker yerdeki taşlar toplandıktan sonra sırasıyla ikişerli, üçerli taşlar yerden toplanmaya başlanır. Dörtlerde dört taş avuç içine alınır, ebe taş havaya atılır aynı anda avuç içindeki taş yere atılır ve tekrar yerden alınır. Bunları yaparken ebe olan taş yere düşmemeli, yerden taşlar alınırken de el taşlara değmemeli. Eğer bunlar olursa oyuncu yanar, oyun sırası diğer oyuncuya geçer. Dörtlerden sonra el üstü yapılır. Beş taş avuç içine alınır, taşlar havaya hoplatılıp el üstünde (sırtında) tutulur. Aynı şekilde tekrar havaya hoplatılır bu sefer avuç içinde tutulur. Sıra köprüye gelir, elin birinin başparmağı ile diğer parmağı köprü yapılır. Taşlar köprünün önüne serpilir, oyunculardan diğeri yerdeki taşlardan taş seçer. Oyunu sürdüren kişi taşları köprüden geçirmeye çalışır. Seçilen taş en son geçecektir, böylece oyun biter. Köprüden geçirme işi taşı yukarı atarak düşürmeden yerdeki taşları köprünün arkasına atmakla olur. Bir tur biten oyuna bir el denir, oyunun sonunda kimin eli çok olursa o kazanır. (M.T.)

Bezîrgânbaşı

Bezîrgânbaşı tekerlemesi ile ebe seçilir. Oyuncular seçilen 2 ebe'nin kolları altından tekerleme eşliğinde geçerler. Başta verilen isimleri bilemeyenler ebelerin arkalarına geçerler ve 2 farklı takım oluşturulur. Ardından ortaya bir çizgi çizilir ve 2 takım çizginin gerisine ip ile kim düşecek çekişmesi yapar. (T.Ö.)

Bilye Oyunu

Yere fincandan daha derin açılan kuyuya bilyelerini atarak girdirmeye çalışırlar ya da bilyelerini birbirine vurdurarak kuyuya biriktirirler. (T.Ö.)

Birdirbir

Bu oyun da özellikle erkek çocuklar tarafından sevilerek oynanan bir oyundur. Fakat son dönemlerde oyundan daha ziyade jimnastik olarak kabul edildiği için kız-erkek karışık da oynanmaktadır. Birdirbir oyununda oyuncular en az iki kişi olmalıdır. Oyuncular istenilen kadar çoğaltılabilir. Oyuncular belden yukarısını eğerek, ellerini de dizlerinin üzerine koyup başlarını kollarının arasına alarak dizilirler. En arkadaki çocuk sıradan biraz uzaklaşarak hızlıca atlayarak teker teker dizilen çocukların üzerinden atlar. En sonuncu olan çocuk da atarsa bu defa kendisi sıraya geçer. Oyun böylece sürer gider. (M.T.)

Çelik Çomak Oyunu

Bu oyun iki kişiyle oynanır. 70-80 cm uzunluğundaki kalın bir sopayla ve bir karış boyunda bir çubukla oynanır. Çubuk avuç içi kadar bir çukura konulur. Çocuk elindeki uzun sopanın ucu ile küçük parçayı havaya sıçratır, ikinci hamle ile havadaki bu parçayı, mümkün olduğu kadar sert vurarak, olabildiğince uzağa düşürmelidir. Çubuk düşene kadar çocuklar çubuğu takip ederler. Çubuğun düştüğü yerde oyuncu çocuk ne kadar uzağa düştüğünü sopayla ölçer. Oyunu aynı yerden diğer çocuk başlatır, eğer ilk oyuncunun ulaştırdığı yere ulaştırmaz ise oyunu kaybetmiş olur. (M.T.)

Dalya Oyunu

Çocuklar yedi-sekiz kişilik gruplara ayrılır. Hemen yere bir daire çizilir ve dairenin ortasına üst üste on iki tane yassı taş dizilir. Bunlar ya kiremit kırığı ya da testi kırıklarıdır. Takımın biri oyuna başlar, iki üç metre uzaklıktan elindeki topla taşları devirir. Taşların devrilmesiyle takım oyuncuları etrafa dağılır ve fırsat buldukça taşları dizmeye çalışır. Diğer takım ise rakip takım taşların tamamını üst üste dizmeden onları topla vurmaya çalışır. Eğer dalya kale gibi tekrar dizilirse ebe takım yenilir. Oyun aynı şekilde tekrar başlar. (T.Ö.)

Enek Oyunu

Bu oyunu kızlar da erkekler de birlikte oynayabilir. Kayısı çekirdekleriyle oynanır. Çekirdekler bir hat üzerine dizilir. Çocuklar ellerinde yassı el büyüklüğünde taşlarla iki üç metre geriden ilk baştaki çekirdeği vurmaya çalışır. İlk çekirdeğe en yakın taşı atan önce oyuna başlar. Sırayla çekirdekleri vurmaya çalışılır, ilk sıradaki çekirdeği vuran oyunu kazanır. (M.T.)

El El Üstünde Kimin Eli Var?

Bu oyun yöremizde, hem kız hem de erkek çocuklar tarafından büyük bir beğeni ile oynanır. El el üstünde kimin eli var oyununda, en az 3-4 çocuğun olması gereklidir. Çocuklardan birisi ebe olur ve yüzükoyun yere yatar. Yere yatan çocuğun sırtına, diğer çocuklar ellerini teker teker ve üst üste koyarlar. Hemen sonra çocuklardan biri ebeye sorar:

- El el üstünde kimin eli var?

Ebe cevap verir:

- Falancanın eli var.

Eğer bilemezse, ebe çocuklar tarafından gıdıklanır ve oyuna yeniden başlanır. Eğer bilirse bildiği çocuk ebe olur ve oyun böylece sürüp gider. (T.Ö.)

Hane Oyunu

Bu oyun toprak üzerine çizilmiş hane adı verilen kareler ile bu kareler içinde tek ayakla sekerek dolaştırılan el büyüklüğünde yassı bir taş ile oynanır. Hane, sekiz kareden oluşur. Oyun ilk haneye atılan taşla başlar. İlk hanede taş olduğu için oraya basılmaz, ilk üç hane aynı sırada dizilidir. Bu iki hane tek ayakla geçilir. Dört ve beşinci hane yan yanadır. Burada iki haneye birden basılır. Altıncı hane yine tektir. Yedi ve sekizinci hanelerde yan yanadır, buradan geri dönülür ve aynı şekilde başlangıca kadar gelinir. Böylece birler tamamlanmış olur. Eğer oyuncu yanlışlıkla ayağını basarsa ya da taşı haneye atamazsa oyun sıradakine geçer. Sırayla bütün hanelere taş atılarak oynanır. (T.Ö.)

Humbıl Oyunu

Grup halinde oynanır. Kaç kişi oynayacaksa o sayıda meyve grubu oluşturup isimlerini küçük kâğıtlara kişi sayısı kadar yazılır. Sonra bu kâğıtlar karıştırılıp

oyunculara dağıtılır. Oyuncular ellerinde aynı meyve grubunu biriktirmeye çalışırlar. Sıra ile her seferinde bir meyve değiştirilir. Aynı meyve grubunu elinde ilk tamamlayan kişi “Hımbıl” diyerek elini ortaya koyar. Elin sırasına göre puan alınır, eli en üstte kalan hiç puan alamaz. En çok puan toplayan oyunu kazanır. (M.T.)

İstop Oyunu

Oyuncu sayısı oldukça fazla bir oyundur. Sayışmayla bir oyuncu seçilir ve oyunu o başlatır. Elindeki topu oyunculardan birinin adını söyleyerek havaya atar. O oyuncu eğer topu yere düşürmeden tutarsa “istop” der ve hemen başka bir oyuncunun adını söyleyerek tekrar topu atar. Eğer oyuncu topu yere düşürürse bir renk söyler ve diğer oyuncular o rengi bulup tutmadan içlerinden birini toplama çabasına geçer. Vurulan kişi oyundan çıkar ve top isim söylenerek tekrar atılır. İki kişi kalana kadar oyun devam eder. (M.T.)

On İki Can

Oyuncular iki guruba ayrılır. Üç dört metre uzunluğunda bir alan belirlenir ve iki çizgiyle işaretlenir. Sayışmayı kazanan grup oyuna içeride başlar. Diğer grup elemanları bu iki çizgi üzerine dizilir ve karşılıklı top atarak ortadaki oyuncuları vurmaya çalışır. Vurulan oyuncu ortadan çıkar. Son oyuncu kaldığında ise eğer vurulmadan on iki turu tamamlarsa diğer oyuncuları da içeri alır; ama o da vurulursa oyun diğer oyunculara geçer. Hareketli ve eğlenceli bir oyundur. (T.Ö.)

Sobe Oyunu

Bir grup çocuk toplanır. İçlerinden bir tanesini ebe seçmek için sayışılır. Ebe seçilen kişi, bir ağaca, duvara vs. yüzünü dönerek elleriyle gözlerini kapatır. Sesli bir şekilde önceden grupça belirlenen rakama kadar saymaya başlar. Bu sırada diğer oyuncular hızlıca kaçarak bir yere saklanırlar. Ebe saymayı bitirip gözlerini açtığında herkes saklanmış olur. Ebe, sobeleyeceği ağaç veya duvardan fazla uzaklaşmamak kaydıyla oyuncuları aramaya başlar. Nerede olduğunu gördüğü oyuncunun ismini ve nerede olduğunu yüksek sesle söyler ve ondan önce sayı saydığı yere koşup sobeler. Eğer görünen oyuncu ondan önce yetişip sobelerse ebe gözünü kapayıp tekrar sayar. Bu şekilde ebe bütün oyuncuları bulana kadar oyun devam eder. Hepsini sobelediğinde bir sonraki oyun için ilk sobelenen ebe olur. (T.Ö.)

Topaç

Topaç, ağaçtan huni şeklinde, hatları yuvarlak sivri kısmında demir çivi bulunan hazır oyun aracıdır. Çivi kısmına ip sarılarak yere ustalıkla atılarak döndürülür. Oyuncular hep beraber topaçlarını yere atar en uzun süre döndüren kazanır. (M.T.)

Topal Tavuk Oyunu (Zıldır Zimba)

Bu oyunda ebe topal tavuk olur. Ebe, tek ayaküstünde zıplayarak diğer oyuncuları yakalamaya çalışır. Ebenin yorulunca dinlenebileceği bir yeri vardır. Ebe dinlenince kaleden tekrar çıkar ve oyuncuları yakalamaya çalışır. Kimi yakalarsa ebe bu defa o olur. Kaçan arkadaşlar da bu sırada ebeye vurarak onu kızdırmaya çalışır. (M.T.)

Uçak

Bir ebeleme oyunudur, 7 kişi ile oynanır. Ebe diğer çocukları yakalamaya çalışır. Yakalanan çocuklar uçak gibi kollarını açarak dururlar. Duran oyuncu ebe tarafından yakalanmamış bir oyuncunun bacaklarının altından geçmesi ile çözülebilir. Oyun ebenin herkesi yakalaması ile biter. (T.Ö.)

Yağ Satarım Bal Satarım

En az beş kişi oynanır. Bir de mendile ihtiyaç vardır. Gönüllü varsa ebe o olur. Yoksa kurayla ebe belirlenir. Hep beraber el çırparak “yağ satarım, bal satarım ustam ölmüş satarım” tekerlemesini söylerken, ebe, dairenin etrafında tempoya ayak uydurarak dolaşmaya çalışır. Ve birinin arkasına gizlice mendili bırakıp, kaçmaya başlar. (M.T.)

2.8. HALK MUTFAĞI / YÖRESEL YEMEKLER

2.8.1. ÇORBALAR

Tarhana Çorbası

Malzemeler: Süzme yoğurt, yarma (dövme buğday), yarpuz (nane türünden bir ot), tuz, tereyağı.

Hazırlanışı: Deri içinde süzdürülen yoğurt ile haşlanmış yarma karıştırılır. Hazırlanan harç küçük ve yassı parçalar haline getirilerek buğday saplarının üzerinde kurutulur. Kurutulan harç kışın suda bekletildikten sonra sürekli olarak karıştırılarak pişirilir. Pişirildikten sonra tereyağı ile kavrulan yarpuz üzerine dökülür. (C.Ç.)

Kesme Çorbası (Kesme Aşı)

Malzemeler: Erişte, yeşil mercimek, yağ, salça, tuz.

Hazırlanışı: Tencerede yağ, salça ve tuz kavrulur ve içine haşlanmış yeşil mercimek ile erişte ilave edilerek kısa bir süre daha kavrulur. Daha sonra su ilave edilerek pişirilir. (A.Y.2)

Sütlü Çorba

Malzemeler: Süt, düğü, su, tuz.

Hazırlanışı: Tencerede su kaynatılır ve içine düğü eklenerek pişirilir. Üzerine bolca süt dökülür ve tuz eklenerek bir süre daha pişirilir. (A.Y.2)

Düğü Çorbası

Malzemeler: Yağ, soğan, salça, nane, düğü.

Hazırlanışı: Yağ, soğan, salça tencerede kavrulur, üzerine nane ve düğü eklenerek bir süre daha kavrulur. Son olarak tuz ve su ilave edilerek pişirilir.

Katma Çorbası (Yaz Aşı)

Malzemeler: Yarma (dövme buğday), haşlanmış nohut, yoğurt, tuz.

Hazırlanışı: Yarma ve nohut ayrı ayrı pişirilir. Yoğurt, nohut, yarma, tuz karışımının üzerine su eklenerek karıştırılır. Soğuk içilir. Genellikle yaz aylarında bağa çalışmaya giderken yapılır. (C.Ç.)

2.8.2. YEMEKLER

Gülşehir yöresinin geçim kaynağı genellikle tarımdır. Tarımın önemli bir kısmın ise bağcılık oluşturur. Bundan dolayı pekmez ve üzüm yemek ve tatlılarda sıkça kullanılır.

Üzümleme

Malzemeler: Kuru üzüm, pekmez, kurutulmuş kemikli et, yağ, salça, soğan.

Hazırlanışı: Üzümler çöpünden temizlenip yıkanır. Tavadan yağ, soğan, salça kavrulur, içine kemikli et eklenir. Üzerine su, pekmez ve üzüm de eklenip pişirilir. Üzümleme de üzüm ve pekmezle yapılan, düğünlerin önemli yemeklerindendir. Kuru et kullanılmasının sebebi ise o dönemdeki şartlar doğrultusunda buzdolabının olmamasıdır. (A.Y.2)

Çirleme

Malzemeler: Çir (kurutulmuş kayısı), kuru et, tereyağı, soğan.

Hazırlanışı: Çirler yıkanıp suda haşlanır. Tavadan et, tereyağı, soğan kavrulur. Üzerine çir ve su eklenir pişirilir. İsteğe bağlı olarak pekmez de eklenebilir. (C.Ç.)

Ayva Dolması

Malzemeler: Ayva, bulgur, kıyma, baharat, pekmez, tuz.

Hazırlanışı: Kıyma, bulgur, baharat, tuz birlikte yoğrulur. Ayvaların içi temizlenir. Yapılan harçla ayvaların içleri doldurulur. Pekmez ve su eklenerek pişirilir. Düğünlerin önemli yemeklerindendir. (M.Ö.3)

Culgur (Ekmek Aşı)

Malzemeler: Yufka ekmek, tereyağı, su.

Hazırlanışı: Yufka ekmek parçalanıp üzerine su eklenir ve suyu çekene kadar pişirilir. Piştikten sonra üzerine tereyağı dökülür. (C.Ç.)

Firek Cacığı

Malzemeler: Firek (yeşil domates), yağ, soğan, salça, bulgur, tuz, sarımsak, yoğurt.

Hazırlanışı: Yeşil domatesler doğranır ve acı tadı çıksın diye haşlanır. Başka bir tencerede yağ, soğan ve salça kavrulduktan sonra soğuk sudan geçirilen yeşil domatesler ile bulgur ilave edilir ve bir süre daha kavurma işlemi devam eder. Daha sonra tuz ve su eklenerek pişirilir. Üzerine sarımsaklı yoğurt dökülerek tüketilir. (C.Ç.)

Filiz Cacığı

Malzemeler: Üzüm filizi, yağ, soğan, salça, bulgur, tuz, sarımsak, yoğurt.

Hazırlanışı: Üzüm filizleri yaz aylarında toplanarak kurutulur. Kışın haşlanarak Firek Cacığı gibi pişirilir. (A.Y.2)

Galle

Malzemeler: Beyaz lahana, yağ, soğan, salça, bulgur, tuz.

Hazırlanışı: Beyaz lahana ince ince kıyılır. Tencerede yağ, soğan, salça kavrulduktan sonra içine lahana ve bulgur eklenerek kavurmaya devam edilir. İçine su ve tuz eklenerek pişirilir. (A.Y.2)

Çiçek Dolması

Malzemeler: Kabak çiçeği, bulgur, soğan, biber, tuz, yağ, salça.

Hazırlanışı: Kabak çiçeği solmadan sabahın erken saatlerinde toplanır. Bulgur, soğan, biber, tuz harç yapılır ve kuru olarak çiçeğin içine doldurulur. Tencereye dizilip üzerine su eklenerek pişirilir. Başka bir tavada yağ, soğan ve salça kavrulup pişen çiçek dolmasının üzerine dökülür. (M.Ö.3)

Gül Cacığı

Malzemeler: Kabak çiçeği, yağ, salça, soğan, kabak, bulgur veya pirinç, tuz, sarımsak, yoğurt.

Hazırlanışı: Tavada yağ, salça, soğan kavrulduktan sonra içine ince ince doğranan kabak çiçekleri ve bir adet kabak eklenerek bir süre daha kavrulur. Daha sonra bir avuç bulgur veya pirinç içine eklenir ve su ile tuz katılarak pişirilir. Üzerine sarımsaklı yoğurt dökülerek tüketilir. (A.Y.2)

Sütlü Kabak

Malzemeler: Kabak ve süt.

Hazırlanışı: Taze kabak soyulup dilimlenerek suda haşlanır. Haşlanan kabak kaşıkla ezilir ve üzerine süt ilave edilir koyu bir kıvam alana kadar pişirilir. (C.Ç.)

Sulu Köfte

Malzemeler: Et, düğü (ince bulgur), soğan, karabiber, kırmızıbiber, yağ, salça, tuz.

Hazırlanışı: Keserle et dövölerek ince parçalar haline getirilir ve düğü, karabiber, kırmızıbiber, soğan ile beraber yoğrulur. Hazırlanan harç misket büyüklüğünde yuvarlanır. Tencerede, yağ, soğan ve salça kavrulduktan sonra su eklenir. Su kaynadıktan sonra hazırlanan köfteler eklenerek pişirilir. (C.Ç.)

Ağ pakla (Kuru Fasulye)

Malzemesi: Kuru fasulye, yağ, salça, domates, soğan, biber, tuz.

Hazırlanışı: Yörede kuru fasulyeye “ağ pakla” denir. Fasulyeler ıslatılır veya haşlanır. Tencereye yağ koyulur. Soğanlar ince ince doğranır. Pembeleşinceye kadar karıştırılır. Salça veya kabuğu soyularak doğranmış domatesler koyulur, karıştırılır. Haşlanmış fasulyeler üzerine eklenir, karıştırılır. Üzerine su ve tuz ilave edilir, pişirilir. Ya da kuru fasulye, yağ, salça ve kemikli et karışımı bir çömleğe konur. Çömlek yufka ekmeğinin pişirildiği tandıra gömülür. Gömülü olduğu yerde üç dört saat pişer. (A.Y.2)

Bulgur Pilavı

Malzemesi: Tereyağı, bulgur, soğan, salça, tuz, su

Hazırlanışı: Tereyağı tavaya konulur, soğan ince ince doğranır. Soğan pembeleşince salça konur ve karıştırılır. Bulgur üzerine dökülür, tuz da eklenir, karıştırılır. Su ilave edilir. Suyunu çekinceye kadar pişirilir. (M.Ö.3)

Hamur Köftesi

Malzemeler: Düğü, un, soğan, tuz, kırmızıbiber, yağ, salça.

Hazırlanışı: Düğü sıcak su ile ıslatılarak yumuşamaya bırakılır. Yumuşayan düğü büyük bir kaba alınır ve üzerine un, soğan, tuz ile kırmızıbiber eklenerek hamur gibi yoğrulur. Hazırlanan harç misket büyüklüğünde yuvarlanır. Tencerede, yağ, soğan ve salça kavrulduktan sonra su eklenir. Su kaynadıktan sonra hazırlanan köfteler eklenerek pişirilir. (M.Ö.3)

Döndürme

Malzemeler: Yumurta, un, yağ.

Hazırlanışı: On yumurta bir kaba kırılır, çırpılır. Çırpılan yumurtanın üzerine un atılarak karıştırılır. Tava yağlanır, hazırlanan karışımdan bir kepçe dökülür. Tava

sallanarak sıvının tavanın dibine yayılması sağlanır. Altı piştikten sonra, sallayarak veya yayvan bir kepçe ile diğer yönü çevrilir. Çevrilen yüzü de kızarınca tavadan alınır. Hamur bitinceye kadar bu işleme devam edilir. (A.Y.2)

2.8.3. TATLILAR

Öküz Helvası

Malzemeler: Un, pekmez.

Hazırlanışı: Un tandırda sac üzerinde kavrulur. Kavrulan un bir kaba alınarak üzerine pekmez ilave edilip yoğrulur. Avuç içinde yuvarlak şekil verilerek tüketilir. (A.Y.2)

Aside

Malzemeler: Tereyağı, un, pekmez, su.

Hazırlanışı: Tavada eritilen tereyağının içine un eklenerek kavrulur. Üzerine pekmez ve su eklenip suyu çekene kadar pişirilir. Piştikten sonra ince bir şekil alması için sinilere dökülür. Soğuduktan sonra dilim dilim kesilerek tüketilir. (C.Ç.)

Bulamaç (Pelise)

Malzemeler: Pekmez, un, tereyağı.

Hazırlanışı: Pekmez ve un karıştırılıp üzerine su eklenir. Koyulaşana kadar karıştırılarak pişirilir. Piştikten sonra tabaklara alınır ve üzerine eritilmiş olan tereyağı dökülür. Ilık veya soğuk olarak tüketilir. (C.Ç.)

Çığırtma

Malzemeler: Yağ, un, şeker, peynir.

Hazırlanışı: Hamur cıvık bir şekilde hazırlanır. Tencerede yağ ısıtılır ve üzerine kaşıkla yapılan hamurdan dökülür. Hamur biraz kabarak kızarır. Son olarak da üzerine toz şeker ekilerek yenilir. Ayrıca hamurun içine peynir konulup kızartılarak da tüketilebilir. (A.Y.2)

Tandırda Pancar

Malzemeler: Şeker pancarı.

Hazırlanışı: Şeker pancarının yaprakları temizlenir ve yıkanır. Ağız açık bir tenekenin içine dökülmeyecek şekilde sıkıca yerleştirilir. Tandırda bol ateş

hazırlanır, közün bir kısmı ayrılır. Teneke ters çevrilerek ateşin içine iple sarkıtılır. Ayrılan közde tenekenin üzerine dökülür ve bir süre pişirilir. (M.Ö.3)

Kabak Tatlısı

Malzemeler: Bal kabağı, şeker, ceviz.

Hazırlanışı: Bal Kabağı soyulur ve dilimlenir. Üzerine şeker eklenerek tencerede pişirilir. Piştikten sonra soğutulur ve üzerine ceviz dökülerek tüketilir. (M.Ö.3)

Yumurta Tatlısı

Malzemeler: Yumurta, un, yağ, şeker, su.

Hazırlanışı: Yumurta ve un akışkan bir kıvamda çırpılır. Tencerede yağ ısıtılır ve hazırlanan karışım kaşık yardımıyla tencereye dökülerek kızartılır. Kızartılan hamurun üzerine daha sonra şerbet dökülür. (C.Ç.)

2.8.4. DİĞERLERİ

Yufka Ekmek

Malzemeler: Un, su, tuz.

Hazırlanışı: Yöremizde yerli halkın çoğu yılda bir iki kez, dört-beş ay yetecek miktarda kışlık kayıt olarak yufka ekmek yapar. Bu iş, bir iki kişinin yapabileceği iş olmadığından imece usulüyle yapılır. Bağ ve bahçeden toplanan çalı, çırpı (Halk arasında buna “saçma” denir) tandır başında hazır edilir. Bu arada sadece un, tuz ve sudan sert bir hamur hazırlanır. Hamur bir yufka açılacak şekilde küçük parçalara ayrılır. Her bir parçaya “bezi” denilir. Beziler tahta üzerinde oklavayla incecik açılarak tandırda sac üzerinde pişirilir. Üst üste biriktirilen bu yufkalar, yeneceği zaman suyla hafif ıslatılarak bir örtüye sarılıp yumuşatılır ve yenmeye hazır hale getirilir. Yufka yapımında yapılan ekmek miktarını belirtmek için “desti” terimi kullanılır. Hamur hazırlanırken kaç testi su ile tuz ıslanmışsa o kadar desti ekmek yaptık denilir. (C.Ç.)

Üzüm Pekmezi

Malzemeler: Üzüm, pekmez toprağı.

Hazırlanışı: Şirahne, pekmez yaparken üzümlerin ezildiğı ve şiresinin çıkarıldığı yerdir. İki kısımdan oluşur. Üstte bulunan havuz gibi bir alanda üzüm ezilir, havuzun altındaki küçük delikten alttaki havuza ezilen üzümün suyu dolar.

Üzüm şirahnede lastik çizmeyle ezilir, suyu şirahneden aşağı kısma akar. Buradaki üzüm suyu süzülerek pekmez leğeninde çok az kaynatılır. Kaynayan şire özü çöksün diye küplere doldurulur. Birkaç gün bekledikten sonra şire tekrar süzülerek pekmez leğenine alınır. İçine pekmez toprağı eklenir ve süpürgeyle karıştırarak koyulaşana kadar pişirilir. Pekmez toprağı konulmasının amacı pekmezin ekşi olmamasıdır. (A.Y.2)

Kömbe (Sac Arası)

Malzemeler: Un, su, tuz, yumurta sarısı.

Hazırlanışı: Tandırda yakılan ateşin közünün bir kısmı ayrılır. Sacın üzerine hazırlanan mayalı hamur top top konur ve üzerine yumurta sarısı sürülür. Daha önce ayrılmış olan köz başka bir sacın üstüne konarak mayalanmış hamurun üzerine kapatılarak her iki tarafı da pişirilir. (M.Ö.3)

Yağlamaç

Malzemeler: Yufka ekmek ve tereyağı.

Hazırlanışı: Yufka ekmekler küçük parçalara bölünür. Tavadada bol tereyağı eritilir ve üzerine yufka parçaları eklenerek kızartılır. İsteğe bağlı olarak yumurta da kırılabilir. Bol tereyağında kızaran yufka, sulanarak yumuşatılmış yufka ekmeğın içine dökülür ve dürüm yapılarak yenir. (C.Ç.)

Hoşaf

Malzemeler: Kuru üzüm, kayısı, ayva, elma veya erik, şeker, su.

Hazırlanışı: Tencereye su koyarak kaynatılır. Kaynayan suya önce üzüm sonra şeker ilave edilir, bir süre daha kaynatılır. Soğuk olarak tüketilir. (C.Ç.)

2.9. MAHALLİ KELİMELER

-A-

Aba: Anne.(C.Ç)

Acer: Yeni. (Z.Y)

Acışmak: Yanmak. (S.Ö.2)

Adam içi: Topluluk. (M.Ö.1)

Alaşa: Laf taşıyan, kötü lafla sataşmayı adet edinen. (F.T.)

Aravantı: Orta malı, orada burada dolaşan. (Z.Y)

Aside: Un ve pekmezle yapılan helva. (F.Y.)

-B-

Bayahdan: Biraz önce. (Z.Y)

Bezi: Ekmek hamurunun bölünmüş küçük şekli. (S.Ö.2)

Bıldır:Geçen yıl. (Z.Y)

Bibi: Babanın kız kardeşi. (H.T.)

Bitirgen: Bir kayısı türü. (S.Ç.)

Burun: Uç. (M.Ö.1)

Bürgü: Başa örtülen örtü. (V.K.)

-C-

Cızı: Çizgi. (F.T.)

Cingil: Helke, kulplu küçük tencere. (S.Ö.2)

-Ç-

Çağla: Yeşil, ham, tam olgunlaşmamış. (Z.Y)

Çedik: Çocuk ayakkabısı. (S.Ç.)

Çıtlık: Yöresel bir ot. (V.K.)

Çiltim: Küçük üzüm salkımı. (F.T.)

Çineğer: Ufak gözlü kalbur. (S.Ö.2)

Çonapa: Beceriksiz. (F.Y.)

Çot: Eli ya da ayağı sakat olan. (Z.Y)

Çömçe: Büyük kepçe. (M.Ö.1)

-D-

Dal: Omuz. (V.K.)

Dembeste: Beceriksiz. (S.Ç.)

Demşek: Hareketli. (H.T.)

Devramber: Ayçiçeği, günebakan. (Z.Y)

Dımık: Köşe, uç, şibik. (F.T.)

Dimi: Kadın şalvarı. (Z.Y)

Dirgen: Harman aktarmak için kullanılan demir çatal. (S.Ö.2)

Dirlik: Geçim, düzen. (H.T.)

Ditmek: Pamuk, yün gibi şeyleri ayırma işlemi. (Z.Y)

Döş: Göğüs (H.T.)

Dulda: Kuytu, rüzgarın, soğuğun erişemeyeceği korunaklı yer. (S.Ç.)

Duluk: Yanak (M.Ö.1)

Dutu: Nişanlanan erkeğin kıza gönderdiği hediyeler. (F.T.)

Düğü: Çok ince bulgur. (Z.Y)

-E-

Edici: Yufka açmak için tutulan kadın işçi. (V.K.)

Ekelemek: Serpmek, saçmak. (S.Ö.2)

Emmi: Amca (S.Ö.2)

Entari: Kadın elbisesi. (F.Y.)

Erinmek: Üşenmek. (F.Y.)

Essah: Gerçek. (Z.Y)

-F-

Ferik: Taze hanım, yeni eş. (V.K.)

Firek: 1. Domates fidesi. 2. Olmamış domates. (M.Ö.1)

-Ğ-

Garsamba: Döküntü süprüntü. (F.T.)

Göbelek: Mantar. (H.T.)

Göde: Şişman. (Z.Y)

Göğüslük: Önlük. (Z.Y)

Gurk: Anaç tavuk. (M.Ö.1)

Günsüz: Erken doğan çocuk. (F.Y.)

Güverti: Yeşillik. (M.Ö.1)

Güzlük: Sonbaharda ekilen ekin. (S.Ö.2)

-H-

Halmatekin: Bir türlü. (F.T.)

Hayat: Evin avlusu. (Z.Y)

Hedik: Kaynamış buğday. (S.Ö.2)

Helke: Yoğurt bakracı. (V.K.)

Hırpadan: Sıkıca. (F.T.)

Hinci: Şimdi. (S.Ç.)

Honça: Kendinden ayaklı tahta sini. (Z.Y)

Horanta: Aile. (M.Ö.1)

-I-

ıcık: Biraz. (S.Ö.2)

Ismariç: Sipariş. (V.K.)

Işkın: Bağ omcasından çıkan küçük filiz. (Z.Y)

-İ-

İlbiz: Örümcek ağı. (H.T.)

İlik: Giysi düğmesi. (Z.Y)

İrlik: Sahur (M.Ö.1)

İmik: Boyun, boğaz. (S.Ö.2)

İt dirseği: Göz kapağında çıkan sivilce, arpacık. (F.T.)

-K-

Kadah: Küçük çivi. (V.K.)

Kapçık: Tahılın, başaktayken kabuğu. (Z.Y)

Karık: Tarlanın bölümlere ayrılmış kısımları. Daha çok salatalık gibi sebzeler için kullanılır. (S.Ö.2)

Kayıt damı Erzak konulan oda vb. yer. (H.T.)

Katık: Yemek. (H.T.)

Kevgir: Süzgeç (H.T.)

Kırmızı: Domates. (F.Y.)

Kıska: Soğan tohumunun ekilmesiyle elde edilen küçük soğan. (S.Ç.)

Kısmık: Cimri, kıyımsız. (Z.Y)

Köftür: Unun pekmeze pişirilip, güneşte kurutulmasıyla elde olunan bir yiyecek. (F.T.)

Kömbe: Bir çeşit gözleme, yağlanmış bazlama. (V.K.)

Kömüş: Manda, camız. (H.T.)

Körsen: Alaca karanlık. (Z.Y)

Kuruluk: Bağlarda üzüm kurutulan yer. (F.T.)

Kuşane: Büyük tencere. (S.Ö.2)

Küzürük: Yağda kavrularak kurutulmuş kuyruk yağı. Kıkırdak. (S.Ç.)

-L-

Langırdak: Geveze, boşa konuşan. (Z.Y)

-M-

Malamat: Rezil olmak. (H.T.)

Mudara: Bir başkasına karşı boynu eğri. (F.Y.)

-N-

Nene: Amca eşi. (S.Ö.2)

-O-

Okumak: Bir düğüne, şenliğe davet etmek. (S.Ç.)

Okuntu: Davetiye. (V.K.)

-P-

Palaz: Minder, kaba kilim. (M.Ö.1)

Patadan: Bir sözü aniden, biraz da tersçe söylemek. (Z.Y)

Pece: Pencere. (F.T.)

Pılışkı: Eski giysi. (S.Ö.2)

Pürçüklü: Havuç. (F.T.)

-S-

Saçı: Düğünlerde oynayanların başına saçılan para. (V.K.)

Saçma (Saçgı): Tandır yakacağı, saman, tezek kırıntıları karışığı. (S.Ç.)

Sası: Bayat, kokmuş. (F.Y.)

Sehim: Hisse, pay. (M.Ö.1)

Sırmak: Yorgan, minder gibi kalın şeyleri dikmek. (S.Ö.2)

Sızgıt: Kavurma et. (H.T.)

Sokum: Lokma. (F.T.)

Sumsa: Yumruk. (V.K.)

-Ş-

Şak: Bir bütünün eşit parçalarından biri. (S.Ç.)

Şelek: Demet, tutam. (F.T.)

Şibik: Köşe, uç. (F.Y.)

Şişek: 1 - 2 yaşında dişi koyun. (Z.Y)

-T-

Tohlu: 2 - 6 aylık koyun. (V.K.)

Talaz: Yaz aylarında çıkan tozlu yel. (H.T.)

Tandır evi: Evde tandırın bulunduğu bölüm. (H.T.)

Tapışlamak: Birisinin sırtına sevgi ile tap tap vurmak. (S.Ö.2)

Tol taşı: Biçimli, yontulmuş yapı taşı. (M.Ö.1)

-U-

Uçluk: İlmek, ilik. (Z.Y)

Udlanmak: Utanmak, kendini birisine karşı borçlu hissetmek. (S.Ç.)

Uğra: Ekmek yapılırken, hamurun beze ya da tahtaya yapışmaması için kullanılan kalın, kepekli un. (S.Ö.2)

Uğunmak: Kendinden geçmek, kendinden geçercesine ağlamak. (S.Ç.)

Uluk: Çürümüş. (F.T.)

Umunmak: Ummak, bir şeyi istemek, beklemek. (V.K.)

-Ü-

Üzlük: Küçük çömlek. (S.Ö.2)

-Y-

Yadırgı: Yabancı. (Z.Y)

Yağrı: Sırtta bel ve göğüs arası. (F.Y.)

Yalcı: Çok yiyen, obur. (S.Ö.2)

Yangılı: İçten, sevecen. (F.T.)

Yapâlı: Saçı başı dağınık. (F.Y.)

Yaşartı: Nemlilik, ıslaklık. (S.Ö.2)

Yaygı: Yere serilen, (yayılan) örtü. (S.Ç.)

Yenice: Yeni dikilen bağ. (V.K.)

Yiğni: Şımarık. (Z.Y)

Yoklamak: Ziyaret etmek. (V.K.)

Yoklantı: Ziyaret sırasında götürülen küçük armağan. (M.Ö.1)

Yöna: Ters, aksi, sakar. (F.T.)

Yumuş: Emir, tembih.(H.T.)

-Z-

Zağar: Küçük bir köpek cinsi. (S.Ö.2)

Zavar: Hayvan yemi olarak kaba öğütülmüş tahıl. (S.Ç.)

Zaybak: Yılgın, dayanıksız. (V.K.)

Zobu: İri yarı. (Z.Y)

SONUÇ

Bir milletin kültürü kısa bir zaman diliminde oluşmaz, yüz yıllar gibi uzun bir zaman dilimine ihtiyaç vardır. Folklor ise durağan bir yapı değildir, yaşayan ve durmadan değişen ürünler veren bir yapıdır. Bu sebeple folklor araştırmalarının sonu yoktur. Zengin bir kültür mirasına sahip milletimizin yazıya geçirilememiş sözlü edebiyat ürünleri her geçen gün biraz daha kaybolmaktadır. Bize düşen görev ise hem geçmişimizden kopmayarak hem de geleceğe gözlerimizi kapatmayarak folklorumuza sahip çıkmaktır.

Günümüzde kitle iletişim araçları özellikle televizyon programlarına önemli görevler düşmektedir. Eğer kendi öz kültürümüzü işlemeyen, Türk ahlak değerlerine ters düşen, özendirici programlara daha fazla yer verilirse, bunun sonucunda yeni yetişen nesil kendi öz kültürünü öğrenmeden yabancı toplumların etkisi altında kalacaktır. Böyle bir yozlaşmanın etkisi altında kalmamak için bireysel çabalarla, kitle iletişim araçları vasıtasıyla ve yazılı eserlerle milli ve manevi değerlerimizi yaşatmaya özen göstermeliyiz.

“Nevşehir ili Gülşehir İlçesi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışma ile Gülşehir yöresinin folklorik ürünlerini yaşatılması, kayda geçmemiş ürünlerini yazılı hale getirerek gelecek nesillerin ve araştırmacıların hizmetine sunulması amaçlanmıştır. Derlenen ürünler ağız yapısına olabildiğince sadık kalınarak yazıya geçirilmiştir. Gülşehir ve çevresinde masal araştırmaları sırasında kültürümüzün teknolojiyle beraber bozulmaya başladığını tespit ettik. Dinlediğimiz masalların bir kısmı hayal ürünü olmaktan çıkmış, günlük hayatı da içine alan inandırıcı olaylardı. Bunlardan özgünleştirebildiklerimize tezimizde yer verdik; ama bir kısmının özgünlüğü tamamen bozulduğu için çalışmamızda yer vermedik. Kimi masallar ise birkaç masalın birleşmesinden oluşuyordu. Bunların tamamından, yazılı hale getiremediğimiz halk edebiyatı ürünlerinin giderek özgünlüğünü kaybettiği, öz kültürümüzden uzaklaşarak basit ve umumi bir kültüre doğru ilerlediğimiz sonucuna ulaştık. Ama gözardı edemeyeceğimiz bir gerçek de var ki, bunca olumsuzluğa rağmen hala yüzyıllar boyunca kendini korumayı başarmış sağlam bir kültüre sahibiz. Yörenin efsaneler açısından zengin bir kültüre

sahip olmadığını gördük. Tespit edebildiğimiz efsaneler yer adlarıyla ilgili olanlardı. Coğrafi yapıyı itibariyle kayalık bir bölge olmasına rağmen taş kesilme efsanesine hiç rastlayamadık.

Araştırma sürecinde özellikle örf ve âdetler konusunda kadınlar daha fazla bilgiye sahip olduğu, erkeklerin ise sadece kendi düğünlerinden örnekler verebildikleri gözlemlendi. Günümüzde bu uygulamalara az da olsa hala yer verilmektedir. Uygulama şekilleri değişse de amaç yine aynıdır. Özellikle Gülşehir'in köylerinde bu örf ve âdetler hala uygulanmaktadır. Yine düğünlerin birçoğu üç sürmektedir, kına geceleri mutlaka yapılmaktadır. Yöre turistik özelliğe sahip olması sebebiyle hem turistlere hem de yeni nesile kendimizi tanıtmak amaçlı eski düğünler canlandırılabilir.

Halk hüznü de sevinci de hep birlikte yaşamaktadır. Bu da insanlar arasındaki dayanışmanın, paylaşmanın en güzel örneğidir. Büyükşehirlerde kaybolan bu kültür Gülşehir ve çevresinde hala sürdürülmektedir.

Folklorumuzun olabildiğince derinlerine inebilmek amacıyla daha çok yaşlı hayli ilerlemiş kaynak şahıslarla görüşülmüştür. Bu şahıslar ilk defa duyduğumuz ürünler verirken orta yaştaki kaynak şahıslardan birbirine benzer ve bize de yabancı gelmeyen ürünler derlenmiştir. Bu da geçmişimizin artık unutulmaya başlandığının ve kültürümüzün durağanlaştığının bir göstergesidir. Sözlü kaynakların her geçen gün biraz daha kaybolması da çalışmada karşılaşılan üzücü durumlardan birisidir. Bu neticede bu alanda yapılan çalışmalara hız verilmelidir.

Nevşehir Belediyesi çıkardığı “Kültür Araştırmaları” dergisiyle merkez ve ilçelerdeki değerleri gün yüzüne çıkarmayı amaçlamaktadır. Ancak aynı alanda çalışmaların ilçe belediyeler hatta kasabalar tarafından da yapılması gerekmektedir. Yeni nesil bu konu hakkında bilinçlendirilmeli ve derleme çalışmaları yapılmalıdır. Gülşehir ilçesinin ve çevresinin folklorunu canlı tutacak ve geliştirecek etkinlikler yapılmalıdır.

İlimizdeki yeni kurulan üniversiteye de bu konuda birçok görev düşmektedir. Kültürümüzü yaşatmak adına derleme çalışmaları, tanıtım ve hatırlatma amaçlı birçok proje gerçekleştirilebilir.

Artık internet sitesi olan köylerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Yeni neslin sanal ortama olan merakı göz ardı edilemez. Yöre halkı tarafından paylaşılarak

oluşturulan folklorik öğelerin yer aldığı siteler yaygınlaştığı takdirde hem kültürel açıdan önemli bir kaynağa sahip oluruz hem de unutulmaya yüz tutmuş kültürümüzü yeni nesil sayesinde günümüze ve geleceğe taşımış oluruz.

Sonuç olarak, Anadolu'nun neresinde olursa olsun, unutulmaya yüz tutmuş ürünler bir an evvel toplanarak belgelenmeli ve gelecek nesillerin de bu ürünlerden yararlanmaları sağlanmalıdır. Hazırlanan bu tez çalışmasıyla, Türk kültürüne ve gelecek nesillere bir şeyler bırakabildiysek ne mutlu bize.

KAYNAK ŞAHISLAR

Tezimin hazırlanmasında en az benim kadar emeği olan kaynak şahıslarımızın listesi aşağıda yer almaktadır. Tezin derleme aşamasında her biri büyük gayret ve yardımlarını esirgemeyerek bu çalışmanın ortaya çıkmasına büyük katkıda bulundular. Aynı ayrı hepsine sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Alfabetik olarak verdiğimiz listede; önce kaynak şahısların ad ve soyadları, doğum yeri ve tarihleri, öğrenim durumu ve son olarak verdiği ürünler yer almaktadır.

Kaynak Kişi: Adem Yılmaz (A.Y.1)

Doğum Yeri: Yeşilyurt Köyü

Doğum Tarihi: 1975

Öğrenim Durumu: İlkokul

Verdiği Ürünler: 2. Tören tekerlemesi, mahalli kelimeler, atasözü ve deyimler

Kaynak Kişi: Ayşe Yılmaz (A.Y.2)

Doğum Yeri: Yüksekli Köyü

Doğum Tarihi: 1975

Öğrenim Durumu: İlkokul

Verdiği Ürünler: Ninni (9,10,11.), maniler, atasözü ve deyimler

Kaynak Kişi: Burhan Çöl (B.Ç.)

Doğum Yeri: Yeşilyurt Köyü

Doğum Tarihi: 1958

Öğrenim Durumu: Lise

Verdiği Ürünler: Asker uğurlama ve sünnet uygulamaları, atasözü ve deyimler

Kaynak Kişi: Cennet Çöl (C.Ç.)

Doğum Yeri: Yeşilyurt Köyü

Doğum Tarihi: 1965

Öğrenim Durumu: Lise

Verdiği Ürünler: Ninniler (1-4.), düğün âdet ve gelenekleri, yöresel yemekler, atasözü ve deyimler

Kaynak Kişi: Dudu Eren (D.E.)

Doğum Yeri: Yeşilyurt Köyü

Doğum Tarihi: 1933

Öğrenim Durumu: Okuryazar

Verdiği Ürünler: (2-3.)Türkü, ağıt(1,4-7-13,14.), mahalli kelimeler

Kaynak Kişi: Elmas Özdemir (E.Ö.)

Doğum Yeri: Yeşilli Köyü

Doğum Tarihi: 1951

Öğrenim Durumu: Okuryazar değil

Verdiği Ürünler: Doğumla ilgili inanışlar

Kaynak Kişi: Emsal Çöl (E.Ç.)

Doğum Yeri: Yeşilyurt Köyü

Doğum Tarihi: 1950

Öğrenim Durumu: Okuryazar

Verdiği Ürünler: Ağıt (10.), doğum sonrası uygulamalar, türkü(1, 2, 12)

Kaynak Kişi: Fadime Yıldız (F.Y.)

Doğum Yeri: Emmiler Köyü

Doğum Tarihi: 1969

Öğrenim Durumu: ortaokul

Verdiği Ürünler: Fıkra(8.), mahalli kelimeler

Kaynak Kişi: Fatih Temiz (F.T.)

Doğum Yeri: Yeşilli Köyü

Doğum Tarihi: 1978

Öğrenim Durumu: Lise

Verdiği Ürünler: Türkü(7,8), mahalli kelimeler

Kaynak Kişi: Fatma Şahin (F.Ş.)

Doğum Yeri: Şahinler Köyü

Doğum Tarihi: 1961

Öğrenim Durumu: Ortaokul

Verdiği Ürünler: Türkü(5,6), bilmece, atasözü ve deyimler

Kaynak Kişi: Güllü Özcan (G.Ö.)

Doğum Yeri: Yeşilyurt Köyü

Doğum Tarihi: 1960

Öğrenim Durumu: Ortaokul

Verdiği Ürünler: Türkü(11.), atasözü ve deyimler

Kaynak Kişi: Hilal Taşçı (H.T.)

Doğum Yeri: Hacılar Köyü

Doğum Tarihi: 1985

Öğrenim Durumu: Üniversite

Verdiği Ürünler: Mahalli kelimeler, bilmece, Atasözü

Kaynak Kişi: Hülya Özcan (H.Ö.)

Doğum Yeri: Yüksekli köyü

Doğum Tarihi: 1982

Öğrenim Durumu: Lise

Verdiği Ürünler: Efsane(1.), türkü(4.), atasözü ve deyimler

Kaynak Kişi: Hüsniye Çöloğlu (H.Ç.)

Doğum Yeri: Yeşilyurt Köyü

Doğum Tarihi: 1935

Öğrenim Durumu: Okuryazar değil

Verdiği Ürünler: Türkü(13.), ağıt(8, 14), mani

Kaynak Kişi: Mahmut Özcan (M.Ö.1)

Doğum Yeri: Yüksekli Köyü

Doğum Tarihi: 1961

Öğrenim Durumu: İlkokul

Verdiği Ürünler: Mahalli kelimeler, efsane(2.), tekerleme, atasözü ve deyimler

Kaynak Kişi: Mahmut Tepeli (M.T.)

Doğum Yeri: Şahinler Köyü

Doğum Tarihi: 1950

Öğrenim Durumu: Okuryazar

Verdiği Ürünler: Fıkra(5,6), tekerleme

Kaynak Kişi: Meltem Özdemir (M.Ö.2)

Doğum Yeri: Yeşilyurt Köyü

Doğum Tarihi:1986

Öğrenim Durumu: Öğrenci

Verdiği Ürünler: Tekerlemeler, maniler, atasözü ve deyimler

Kaynak Kişi: Meral Taşçı (M.T.)

Doğum Yeri: Hacılar Köyü

Doğum Tarihi: 1987

Öğrenim Durumu: Üniversite

Verdiği Ürünler: Çocuk oyunları, tekerlemeler

Kaynak Kişi: Menşure Özdoğan (M.Ö.3)

Doğum Yeri: Yeşilyurt Köyü

Doğum Tarihi: 1968

Öğrenim Durumu: Ortaokul

Verdiği Ürünler: Ninni(7,8), kına türküsü, tekerleme, bilmece, atasözü ve deyimler

Kaynak Kişi: Miyase Çöl (M.Ç.)

Doğum Yeri: Yeşilyurt

Doğum Tarihi: 1920

Öğrenim Durumu: Okuryazar değil

Verdiği Ürünler: Masal(3-8), ağıt(2,3,9,16)

Kaynak Kişi: Muradiye Yılmaz (M.Y.)

Doğum Yeri: Gülşehir Merkez

Doğum Tarihi: 1944

Öğrenim Durumu: Okuryazar

Verdiği Ürünler: Ağıt(11,12)

Kaynak Kişi: Nursel Esener (N.E.)

Doğum Yeri: Hacılar Köyü

Doğum Tarihi: 1960

Öğrenim Durumu: Lise

Verdiği Ürünler: Masal(9.), maniler, atasözü ve deyimler

Kaynak Kişi: Pınar Esener (P.E.)

Doğum Yeri: Yüksekli Köyü

Doğum Tarihi: 1984

Öğrenim Durumu: Üniversite

Verdiği Ürünler: Efsane(4.), atasözü ve deyimler, tekerlemeler, mani

Kaynak Kişi: Sabiye Özdemir (S.Ö.1)

Doğum Yeri: Emmiler Köyü

Doğum Tarihi: 1945

Öğrenim Durumu: Okuryazar

Verdiği Ürünler: Ninni(6.), fıkra(3.), atasözü ve deyimler, ölüm uygulamaları.

Kaynak Kişi: Salim Çöl (S.Ç.)

Doğum Yeri: Yeşilyurt Köyü

Doğum Tarihi: 1923

Öğrenim Durumu: Okuryazar

Verdiği Ürünler: Masal(5.), atasözü ve deyimler, mahalli kelimeler, bayram gelenekleri.

Kaynak Kişi: Semiha Ceren (S.C.)

Doğum Yeri: Yüksekli Köyü

Doğum Tarihi: 1937

Öğrenim Durumu: Okuryazar

Verdiği Ürünler: Masal(1,2), efsane(5), atasözü ve deyimler

Kaynak Kişi: Serkan Özcan (S.Ö.2)

Doğum Yeri: Yüksekli Köyü

Doğum Tarihi: 1983

Öğrenim Durumu: Lise

Verdiği Ürünler: Bilmece, mahalli kelimeler, fıkra(1,2)

Kaynak Kişi: Tuba Özdoğan (T.Ö.)

Doğum Yeri: Yeşilyurt Köyü

Doğum Tarihi: 1989

Öğrenim Durumu: Üniversite

Verdiği Ürünler: Tekerleme, çocuk oyunları, maniler

Kaynak Kişi: Ömer Özdoğan (Ö.Ö.)

Doğum Yeri: Yeşilyurt Köyü

Doğum Tarihi: 1990

Öğrenim Durumu: Üniversite

Verdiği Ürünler: Efsane(3.), fıkra(5.), bilmece

Kaynak Kişi: Remziye Yılmaz (R.Y.)

Doğum Yeri: Gülşehir (Merkez)

Doğum Tarihi: 1967

Öğrenim Durumu: Lise

Verdiği Ürünler: Atasözü ve deyimler

Kaynak Kişi: Vahide Kurt

Doğum Yeri: Gülşehir Mekez

Doğum Tarihi: 1979

Öğrenim Durumu: Lise

Verdiği Ürünler: Mahalli kelimeler, atasözü, deyim, bilmeceler

Kaynak Kişi: Zeynep Özdemir (Z.Ö.)

Doğum Yeri: Yüksekli Köyü

Doğum Tarihi:1964

Öğrenim Durumu: ilkokul

Verdiği Ürünler: Tekerleme, bilmeceler, maniler

Kaynak Kişi: Zöhre Taşçı (Z.T.)

Doğum Yeri: Hacılar Köyü

Doğum Tarihi:1956

Öğrenim Durumu: Okuryazar

Verdiği Ürünler: Fıkra(9.), tekerleme, atasözü ve deyim

Kaynak Kişi: Zülal Tekin (Z.T.)

Doğum Yeri: Gülşehir (Merkez)

Doğum Tarihi:1974

Öğrenim Durumu: Lise

Verdiği Ürünler: Efsane(5.), atasözü, deyim, mahalli kelimeler

Kaynak Kişi: Züleyha Yılmaz (Z.Y.)

Doğum Yeri: 1952

Doğum Tarihi: Yeşilyurt Köyü

Öğrenim Durumu: Okuryazar

Verdiği Ürünler: Mahalli kelimeler,deyim, türkü(7), tekerleme

KAYNAKÇA

- AKSOY, Ömer Asım (1992), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, “Atasözleri Sözlüğü”, İstanbul.
- ALPASLAN, İsmet (2006), *Demirci Efsaneleri*, İzmir.
- ALPTEKİN, Ali Berat (1991), *Hayvan Masalları*, Ankara.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2004), *Âşık Veysel-Türkü Türkü Çağırırız*, Ankara.
- BANARLI, Nihat Sami (1950), *Metinlerle Edebi Bilgiler*, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili (1982), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul
- BORATAV, Pertev Naili (2000), *Halk Edebiyatı Dersleri*, İstanbul.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, Yusuf Ziya ÖKSÜZ (1979), *Türk Bilmeceler Hazinesi*, İstanbul.
- ÇELEBİOĞLU, Amil (1995), *Türk Ninniler Hazinesi*, İstanbul.
- DUYMAZ, Ali (2002), *İrfanı Arzulayan Sözler - Tekerlemeler*, Ankara.
- ELÇİN, Şükrü (1998), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara.
- GÖKBEL, Ahmet (1998), *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara.
- GÜÇLÜ, Faruk (1994), *Nevşehir Folklorundan İzlenimler*, Ankara.
- KAYA, Doğan (1999), *Anonim Halk Şiiri*, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (2003), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara.
- KÜLTÜR BAKANLIĞI-HAGEM (2001), *Yaşayan Kültür Ahlat*, Ankara.
- NEVŞEHİR İL YILLIĞI (1999), *Başbakanlık Basımevi*, Ankara.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1979), *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (2000), *Türk Halk Bilimi*, Ankara.
- ÖZBEK, Mehmet (1994), *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1995), *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim (1992a), *Efsane Araştırmaları*, Konya.
- SAKAOĞLU, Saim (1992b), *Türk Fıkraları ve Nasrettin Hoca*, Konya.
- SAKAOĞLU, Saim (2002), *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim (2003), *Masal Araştırmaları*, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim-Ali Berat ALPTEKİN (2005), *Türk Halk Edebiyatı Ders Notları*, Konya.
- ŞİMŞEK, Esmâ (1993), *Kadirli ve Osmaniye Ağutları*, Antakya.

TÜRKÇE SÖZLÜK (2005), TDK Yay., Ankara.

www.nevsehir.gov.tr

www.cappadocia.gov.tr

www.gulsehir.gov.tr

www.gulsehir.bel.tr

EKLER**GÜLŞEHİR MANTAR KAYA****KIZILIRMAK**

ESKİ YERLEŞİM YERLERİ (YEŞİLYURT KÖYÜ)

BAĞCILIK

YÖRESEL KIYAFETLER

YUFKA EKMEK YAPIMI

ÜZÜM PEKMEZİ YAPIMI

YORGAN SIRIMA

DÜĞÜN EĞLENCELERİ

DÜĞÜN EĞLENCELERİ

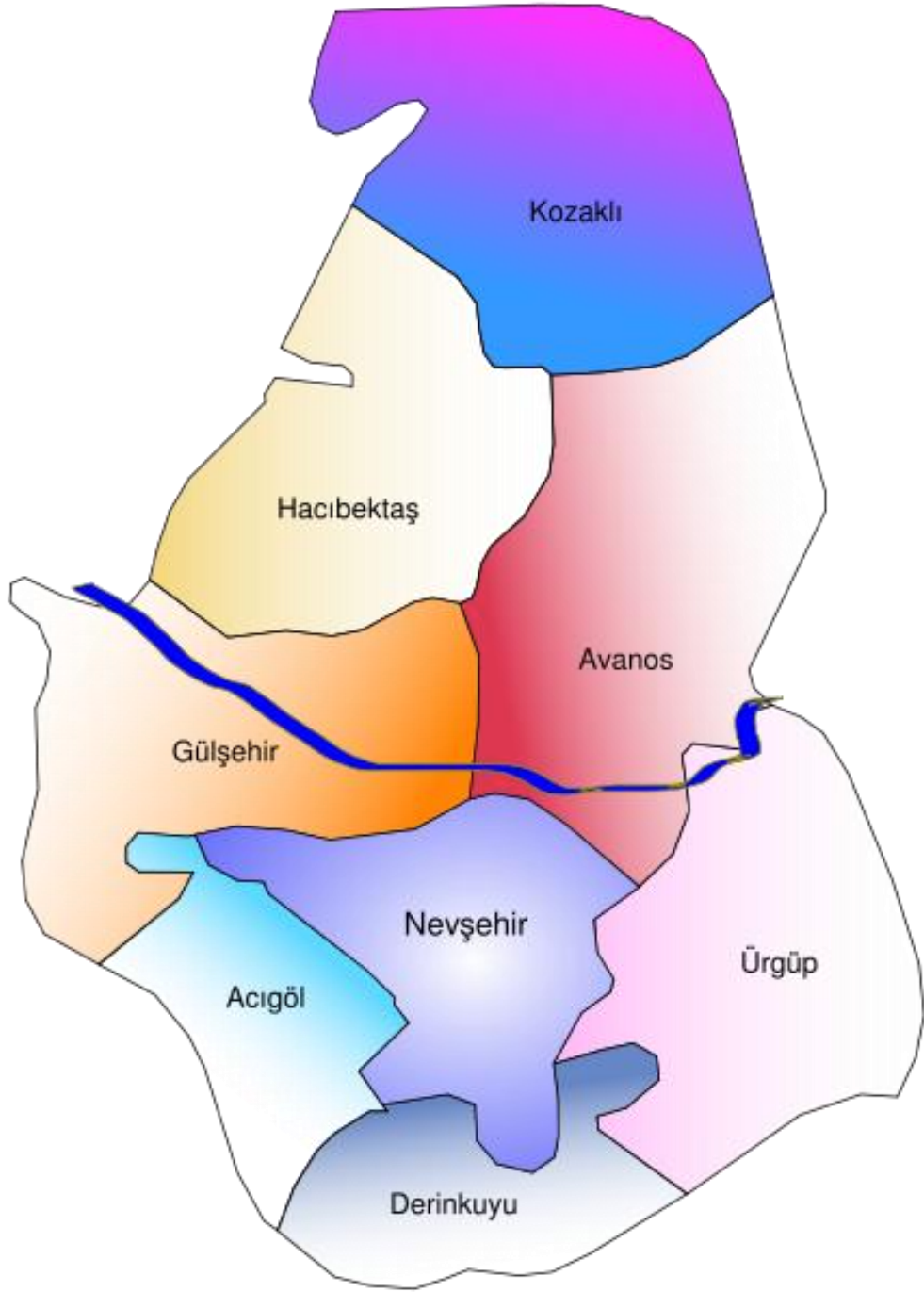
KINA GECESİ

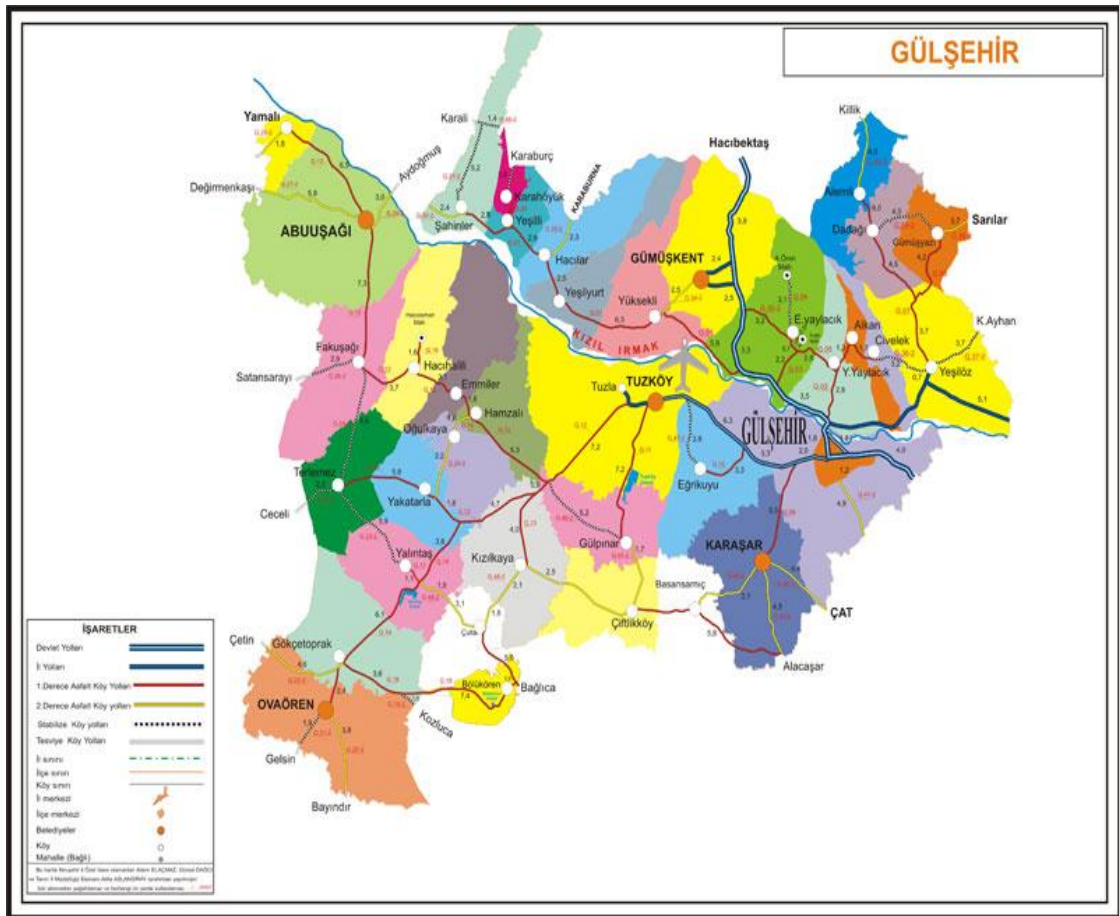
KÖY MEZARLIĞI

CENAZE YEMEĞİ

NEVŞEHİR İL MERKEZİ VE İLÇELERİ

GÜLŞEHİR İLÇE MERKEZİ VE KÖYLERİ

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Nevin ÇÖL YILDIZ	İmza:	
Doğum Yeri:	GÜLŞEHİR		
Doğum Tarihi:	01.01.1985		
Medeni Durumu:	Evli		
Öğrenim Durumu			
Derece	Okulun Adı	Program	Yıl
İlköğretim	20 Temmuz İÖÖ		Nevşehir
Ortaöğretim	H.L. Pamukçu Ortaokulu		Nevşehir
Lise	Nevşehir And. Öğr. Lisesi		Nevşehir
Lisans	Selçuk Üniversitesi	Türkçe Öğretmenliği	Konya
Yüksek Lisans			
Becerileri:			
İlgi Alanları:			
İş Deneyimi:			
Aldığı Ödüller:			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:			
Tel:	0 505 536 34 31		
Adres	Atakent 3. Devlet Mah. Zühtü Tıgrel Cad. A1 Blok 1.Giriş D:9 06450 Oran ANKARA		